

કેલી એન્ડ કંપની

સોપાવાડા, ગીરગામ,

મુંબાઈ.

માલિક

કાવસજી જમશેદજી પંડકી.

ડ્યુક એન્ડ સન્સ.

સોડા લીબ્રી વીગેરે ખનાવનારાઓ.

બીટી શ હોટેલ લેન,

ગુજરાતી નાટ્ય મંડળ
દેવકમળ નાનજી બીલીંગસ.
એડ્મિનિસ્ટ્રેશન સર્કલ, કોલ,
મુંબઈ.

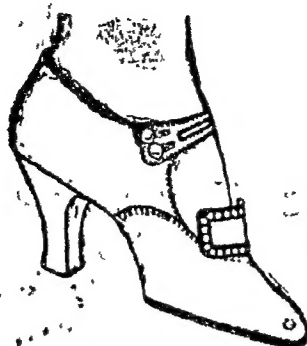
અયોલા બીટ, કોલ, મુંબઈ.

માલેક.

મીત્રીસ જે. બી. પંડી.

બુટસ

શુઝ

પારસી ખરને અનુસરતાં બુટ એન્ડ શુઝ ઘણાજ કીકાયત બાવે
લેવા પધારે.

ધગલ શુઝ કું.

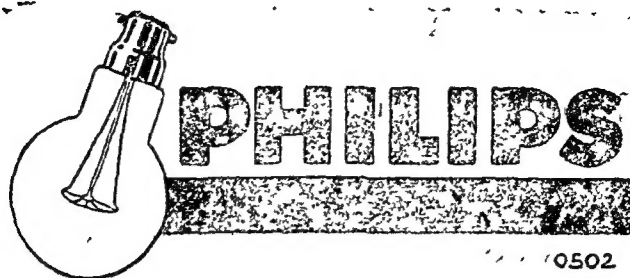
હેઠાણુ: વાડીયાણના આતશ ખહેરામની સામે, ઘોબીતલાલ.

ડાયમંડ જુબીલી વોશીંગ કું.

હેડ ઓફીસ. હુમમ તીર, કોટ, મુંબઈ.

આંચો હાકોરદવાર અને જુમામસજીદ.

ઉપલાં નારંગાં વગરના લેમ્પ ખરીદતો નહિં કા રખુ
 “ફીલીપ્સ” લેમ્પ દરેક જાતના લેમ્પમાં ચહીયાતાં છે.
 વાપરવામાં ખહુ તકાઉ છે. અને એ લેમ્પ વાપડવાથી આંખ
 ખીલકુલ ખગડતી નથી.

સોલ એજન્ટસ :—

પ્રેસીયસ ઇલેક્ટ્રીક કું.

૪૭બી. એપોલો સીટ,

કોટ, મુંબઈ.

(રજીશન નં. ૨૨૪૪૭)

પારસી કુટુંબમાં વખણાયતા જુના અને જાણીતા મીં પી.

જે. બલસારાની દુકાને એક મુલાકાત જરૂર લેશો.

બલાઉઝ બોનેટ ફોક

સદરા.

એ ચાર ચીજ હમારી ખાસ સ્પેશીયાલીટી છે તેમાં અમારે ત્યાંના જેટલી વેરાયટીઝ અને તરેહવાર ફેશનો ખીજે કંથે કવચીતજ નેશો.

તદન નવા ગંજવર સ્ટોક દરેક નંગ આંખે ઉડી વળગે તેવું શીલે કક્ષન કરતાં ગુચવાઈજ નેશો કે કપડું લેવું અને કપડું નહીં લેવું.

એ ઉપરાંત સ્પેંગલ - ઇનસરશન - હાઈરો જાતની લેસપીસ રેશમી બીપીયોર લેસપીસ - ત્રીમીંગનક અને ખાતુઓ તથા ખાળકોને ખરની ખીલ તરેહવાર ચીજે હમારી દુકાનેથી હંમેશા મલશે.

પીં જેં બલસારા.

સીતારામ બીલડીંજ ફોફર્ડ મારકેટ,

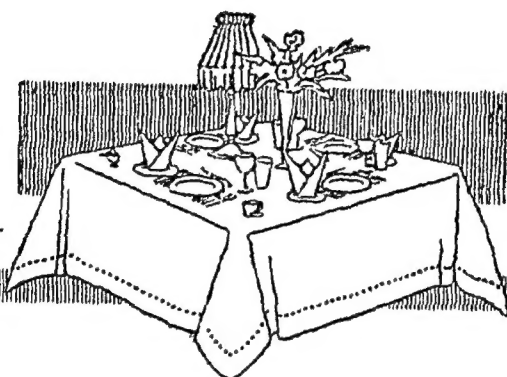
સુબક.

વરને માટે ઇલેક્ટ્રીક લેન્ડ કીયાં વાપડશે ?

શ્રુત પીયર્સની કંપની માંથીજ

કેકસ, પુડીંગસ, પાઇઝ, આઇસક્રીમ, વગેરે

મંજાવસો તો જૈસા વસુલ થસે.

Register your orders for
Cakes, Pies, Ice-cream,
and
REFRESH YOURSELVES
at

Pearse & Co.
RESTAURANT DE LUXE,
Apollo Street, Fort.

Telephone, EST. 1885. Telegrams :
 No. 22874. " OPERAPHONE."

James Manufacturing Co.

Agents :—THE GRAMOPHONE Co., Ltd.

163, Kalbadevi Road,

BOMBAY.

Grand Upright Pianos from	Rs. 1,400	Upwards
Organ Harmoniums	" ... "	275 "
Folding	" ... "	150 "
Hand	" ... "	35 "
Gramophones	" ... "	40 "
Violins with Bow and Case from	"	25 "
Mandolins with Case	" "	50 "
Accordeons and Tambourines from	"	10 "

NEW NOVELTY.

Auto-Concertinas with 1 Doz. Music Rolls.

Small size Rs. 60

Big " " 85

We undertake Tuning and Repairing of
 Pianos, Organs, Harmoniums, Gramophones and
 all other Musical Instruments.

ખનામે ખુલા.

રોશન ચેરાગ.

ચાને

કુલ દિપક

નાટક ત્રણ અંકી.

એમપ્રેસ નાટક મંડળીને માટે ખાસ

રચીને બેઠનાર:—

રતનજી કરામજી શેઠનાં.

જ્ઞાન ચક્ર યાને ગુજરાતી સાધકલો પીડિયાના ૬ વોલ્યુમ,
પાકજાદ પરીન, રમતાં પંચી, કયાની લોહી, દીનદાર દીનો,
ભુલ થાપ, ખુદાપર સખર, ગુલ ખુશરો, ચારખાજ,
રંગમાં ભંગ નાટકો અને આઇને અકબરી,
લોર્ડ બેકનના નિબંધ, જોપાન જોપાનીજ,
સંજ્ઞાદર્શક કોશ વગેરેનો કર્તા.

માલિક તથા ડીરેક્ટર.

મી. મનચેરશાહ અરદેશર પોંહોચખાનાવાલા.

(All Rights Reserved.)

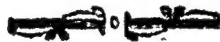
સર્વ હક સ્વાધીન છે.

કિંમત—આના આઠ.

૪૫૨
શ્રીના ૨
(૨૦૨૧)

૪૪૬

Printed by H. T. Anklesaria at the Fort Printing Press,
No. 1, Parnes Bazaar Str., Fort, Bombay.
Published by Manchershaw A. Ponchkhaneewalla,
Proprietor, Empress Natak Maudli, Grant Road.

આપ બેલના સર્વે હક મીં મનચેરશાહ અરદેશર પોહોંચખાના
વાલાના સ્વાધીન હોવાથી તેમની પરવાનગી વગર બજવો કે પ્રગટ
કરવો નહિ.

449

નાટક લખનાર તરફની

પ્રસ્તાવના.

નાટકને નિતિની નિશાળની ઉપમાંથી ઝાળખાવવામાં આવે છે. માનવી સ્વભાવને યોધ વાંચન યા ભાષણ માર્ગે સરખો રૂપે એ અસ્વભાવિક છે; આથી નાટક જોતાં જોનારને ગમ્મત સાથે જ્ઞાન અને નસિહત, તેમ સંસારના સુખ-દુઃખના ઉંચા ખિયાલાત શિખવાના મને એવી તેની રચના રચી નાટક લખવો પડે છે.

નાટક લખનાર પોતાની કાયનાત મુજબ તેની રચના રચી, તેને રસિકતા આપવા તેની ભાષામાં મીઠાસ અને ઝમક આપવાની કોશિષ કરે છે; છતાં જો તેનું ચોખટું (પલોટ) માનવી જન સમાજને સહેલાઈથી રૂચતું ગોઠવવામાં ગોતું ખાધું હોય તો, તે પોતાની મહેનત ખરખાદ થતી જાય છે.

આપણો ઇનસાન ધણોજ અમળ પ્રાણી છે, કેમકે તેને રાજને રાજ કંધક તરુ નવું જોઈએ. એકની એક ચીજ સારી હોય તોપણ તેને તે રસહીન લાગશે. એકના એકજ સારા રાગથી તે કદી શાંતિ પામતો નથી. તેનું ચિત્ત પવન કરતાં પણ વધારે ઝડપી ચાલતું છે. આથી એમપ્રેસ નાટક મંડળીના માલિક મી० મનચેરશાહ અરદેશર પોહોંચખાનાવાલાં જેવા કુશળ નાટક લખવવામાં મશહૂર થયેલા હીરેકટરે, મારી પાસેથી, તદ્દન નવાજ પલોટના ખેલ મેળવવાની આરજી રાખી, આય તદ્દન નવીન ખેલ રજુ કરવાની દામ બીટી છે.

મી० પોહોંચખાનાવાલા સાથે ૧૯૧૯ માં મને બહેર વર્તમાન પત્રમાં “ એમેચુર અને નાટક ” એ વિષય ઉપર તકરારમાં ઉતરવું પડ્યું હતું, અને તેથી મારી એમની રાસ કદી નહીં મળેલી હોવાથી અમે વચ્ચેનો અંતર સહેજ છેટે હોવા છતાં, સેવટે એક સારો નિતિ યોધક અને ચાનકરૂપી નવો પારસી સંસારી ખેલ રજુ કરવાના ધરાવાથી પાછા એકત્રે થતાં આ રોશન ચેરાગ રજુ થાય છે.

મી० મનચેરશાહ અરદેશર પોહોંચખાનાવાલાએ પ્રથમ મરદુમ સેક. જ્ઞાગીરજી ખંખાતાની એમપ્રેસ નાટક મંડળી કાઢવામાં હમસરીક

બન્યા ત્યારથી તદ્દન નવાજ એલો લખાવી પોતાની ડીરેક્ટરશીપ, તળે સ્ટેજ કરી નામના મેળવી હતી. તે પછી મરહુમ શેઠ ખટલે તથા ખાલીવાલાનાં જુના પુરાણા એલોને પોતાના નવા એમેચ્યુરોના સ્ટાફથી દિપાવી ફરહે મેળવી હતી. કે જે એમના જુનો એમેચ્યુર એચ, પોતાના ઉસ્તાદની કેલવર્ણિતે આજેખી ખીલ એમેચ્યુર કેલબ કુંપનીઓમાં પોતાનું અચ્છું પાણી ખતલાવે છે. ત્યારે હમણા તદ્દન નવાજ જુવાન ઉધરતા એમેચ્યુરોનો 'સ્ટાફ' એકઠો કરી નવાજ 'પલોટ' ના એલ સાથે શદ્દીન આલમ સામે રજુ થાય છે; તેમાં હું એમને ફરહે ઇચ્છું છું, અને મને પોતાને જશ ઇચ્છું છું.

દરેક કુટુંબ યા ઘેરમાં હમેશાં બનતા સંસારી બનાવેલું જેમાં જીવતું જંગતું ચિત્ર દોરેલું હોય તેવો એલ વધુ મશંસાને પાત્રે થશે એવી ખાતરી હોવાથીજ આય રોશન ચેરાગ અત્રે રજુ થાય છે.

ધ. સ. ૧૯૦૯ માં મારો પાકેન્ડ-પરીન સ્ટેજ થયા પછી મને નવાં નવા નાટકો લખવાની અચુક તક મળી હતી, અને તેથી આ એલ ધ. સ. ૧૯૧૧ માં શેઠ ખાલીવાલાની કુંપની માટે લખ્યો હતો; પણ તેટલાં મારાં ખીજ એલો દીનદાર-દીના, ક્યાની લોહી, ખુદાપર-સખર અને રમતાં-પંચી જેવા એલો પ્રેક્ષકોને કુંપનીઓ મારફતે સ્ટેજ થવાથી આ રોશન ચેરાગને સ્ટેજ પર આવી નવી રોશની જેવાની તક દોહોદ દોહોકા પછી મળી છે, તે માટે હું મીઠા પોંદોચખાનાવાલાનો આભારી છું.

આ એલમાં રજુ થતા ફકીરજી અને બચાંમાપનાં પાત્રે આખેહુબ નિરદોશ મામડીયાઓની શિક્ષ રજુ કરે છે. જેમ "પથરમાંથી હીરો" નિકળવાની કહેતી જાએજ છે, તેવાજ અહીં બચાંમાપ ને ફકીરજીના ડોઠ લીમજી જેવો કુલદિપક ખેટા પોતાની તાબેદારી, ભલનસાધ, જાન ફેશની અને નમનતાધ પણાના જે એકે ભાગ રજુ કરે છે તે જોનાર તથા વાંચનારના જીગરમાં સારી અસરનો છાપ ઉપજવશે.

સર જમુખા અને લેડી પ્રીચહેર જેવા મોટાં હાઇકલાસમાં બપતા તુંમાખી તોરીલાંખી પોતાની મગરૂરીમાં ખુદાઈ હાતથી પોતાના બચાં ના હાથે કેવા અજબ સંજોગ તળે નમનતાધ ને એખલાસપણું શિખે છે, તેનો અખેહુબ ચિતાર રજુ કરે છે.

દોરામજી વજીરદાર જેવા કઠોર હાથવાળા બાપ કેટલા હશે ? જેઓ પોતાના પેટના ફરજદને પોતાનીજ સમજદારી ઉપર મુસતાફ રહી અમે જે ક્ષીએ તેજ ખરું એમ ધારી પોતાની ગુમરાહીમાં સંપીલા કુટુંબમાં કલેશને નગૃત રાખી, આપંદે ખુદાઈ સંજોગથીજ પોતાની ભુક્ષના ફજ પોતેજ ચાખે છે, આ 'દોરામજીનો પાઈ મીઠો' મનચેરશાહ જેવા કરવધવાને લાગે આવેલો હોવાથી, શકીની તમાજખીતને તેવજી જરૂરજ પોતા તરફ સેવક સુધી ખેંચી રાખવા શાકેતવાન થશે એવું મારું ધારણું છે.

મારા અતપાર અગાઉ જુદી જુદી પ્રોફેશન કુખનીમાં રજુ થયલા સંખ્યાખંધ ખેલોમાં આ ખેલ, મારા વિચાર મુંજમ વધારે પેશપડતો સંસારી સંજોગોનાં મુખ્ય કુખ રજુ કરનાર ખેલ નિવડશે. તેમજ હાસ્યરસ ઉત્પન્ન કરવા માટે મારા આગલા ખેલોમાં ફાસીકેશ પક્ષોટ આમેજ કરતો હતો, પરુ આય ખેલમાં તેવો જુદો પક્ષોટ આમેજ કીધો નથી; છતાં લવજી લાહેર તથા ફરીરજી બચાંભાયના પાત્રને સોંપેલું પ્રમાણુસર કોમીકવજાંમાં તેઓ પોતાનું પાણી બતલાવવા સુકશે નહિ.

અત્રે રજુ થતાં ગાયનો મારી નાકેશ જોડેણીના પરીણામ છે. હું પોતે મહોટો કવી કે ગાયનમાં ખાં નથી, એટલે હું મારા ગાયનો માટે મગરૂરીથી કથુજ ઘોડીશ નહીં. મારા આગલા નાકામાં જે ઢપે ગાયનો સામેજ કરતો આવ્યો છું તેજ તોરથી અત્રે પરુ મારો પ્રયત્ન ચાલુ છે.

આ રોશન ચેરાગને સ્ટેજપર લાવો વિધવવાનું કામ નવા અને જુના એમેચુર ખિરાદોને હાથ સોંપેલું છે. આય એમેચુર ખિરાદોમાના સઘ જાંજ કામ ધંધાના રોકાણવાલાઓ હોવા છતાં, પોતાના શોખને તૃપ્ત કરવા જે જાતી જેહમત ખેંચી ખેલ તકયાર કરવામાં મદદ આપી છે, માટે હું તેમનો આભારી છું.

૧૧-૮-૧૯૨૪

મુખ્ય-ખેતવાડી બેક્રોડ.

સોહના મેનજન.

લી૦ સેવક.

રતનજી કરામજી રોહના

એમપ્રેસ નાટક મંડળીના માલેક.

મીં મનચેરશાહ એ. પોંહાંચખાનાવાલા તરફનો ખોલાસો.

કરદાન શોખીન આલમ સનમુખ, ખાસ કરી મારી વાહુલી.
પારસી કોમની સેવામાં આજે કાંઈક લાંબા અંતરે રજુ થતાં અને તેઓને આજનો "રોશન ચેરામ" અરપણુ કરતાં સેવકને બારે ખુશાલી ઉપજે છે. તેમ કરતાં તે બારે હકતાલાની જનામમાં સર જુકારી દુવા ચાહું છું કે પરવરદેગાર સરવેના રોશન ચેરામોને સદા રૂબરૂતાં અને આખાં રાખે અને એ રોશન ચેરામોની રોશનીથી કામ અને આલમ હંમેશાં દિપાયમાં રહે—આમીન !

"રોશન ચેરામ" મારા માંતવંત મિત્ર અને પ્રસિદ્ધ લેખક મીં રતનજી કરામજી શેઠાંની રસીલી કલમનું પરિણામ છે. મીં શેઠાંની કલમ જેમ સાહીત્યનાં મેદાનમાં જાણીતી છે, તેમ આ દોરંખી દુન્યાનાં નવરંગી ચિતારોને રસિલા અને બોધદાયક રૂપમાં રંગજુભિ ઉપર દરજાવવા માટે અજબ વખણાઈ છે. એવા લોકપ્રીય નાટકવેશ, કે જેવજી લખેલાં "પાકમન-પરીન" "ખુદાપર-સમર" "શમતા પંચી ચિત્રેર નાટક કુંપનીઓ પોતાનાં રટેજ ઉપર રજુ કરવામાં મગરૂરી માની છે, તેમનીજ રસીલી કલમથી લખાવેલો આ "રોશન ચેરામ" તમાશગીર આલમને તેડલોજ ખેંચાણુકારક થઈ પડશે એવી પુર ખાતરી રહે છે. મીં શેઠાંએ આ નવા નાટક "રોશન ચેરામ" ને હાલમાં એકજ ઢબે રજુ થતા જેવામાં આવતા નાટકોને બદલે, જેમ અંગ્રેજી નાટકમાં પ્લોટની અસર અને ખુશીને સેવટ સુધી જાલવી રાખવામાં આવે છે, તેવાજ રૂપમાં હાસ્યરસને પણ ખુદ પ્લોટમાંજ મઢી લખને પારસી સંસારનાં એક અસરકારક ચિતારમાં રજુ કરેલો આ નાટક તમાશગીર આલમ માટે એક નવીન મોજ થઈ પડશે એવી આશા છે.

મગજની મોજ સાથે નીતિ અને બોધનાં પાઠાનો છાપ પાડી તે મારફતે તમાશખીનોનાં આચાર વિચારો ખીલવવાનાં એક મોતેજર સાધન તરીકે નાટક તખ્તો હસ્તીમાં આવ્યો છે. એક શોખ તરીકે

એમંચુઅર ઉતસાહી જવાનેએ ઉપાડી લીધેલી લીલયાળ આને
 દુખાના દરેક ભાગમાં ખીલી નીકળી છે. મુખપ્રતા નાટક તખ્તાની
 હસ્તી પણ એવાજ ઉતસાહી આખરદાર, ખાનદાની અને કેળવાયલા
 જવાનેને આભારી છે, કે જેનાં પાયેનીઅરોજ નહિ પણ નાટક
 તખ્તાને તેની હાલની ચઢતી સ્થિતિએ જર જેદમત અને છન્દગીનો !
 ભોગ આપી ખીલવનાર પચુ આગેવાન પારસી કામનાજ “એરાગો”
 હતા અને તે માટે ઇનસાફતે ખાતર મારે જણાવવું જોઈએ કે પર-
 કામનાં ભાઈઓ પણ તેના હેસાં સાચ સ્વીકાર કરે છે.

કદરદાન શોખીન માત્રમનાં ઉત્તેજનથીજ આજે આખરદાર જવાન
 એમેચુઅર ભાઈઓનો એક વરગ ઉભો થવા પામ્યો છે, જે પોતાની
 કામને નસિપતકારક બોધથી રીઝવવાને પોતાની કુરસદનો ભાગ
 આપવાની ઉચ્ચ બતાવતો રહે છે. એ વરગનાં મોટા ભાગમાં મારી
 સામવાલા સંખ્યાબંધ ગોઠ્યાઓને એક પ્રોફેશનલને જેમ મલે એવી
 રીતે ઉછરી નીકળતા જોવાથી મને ખરેજ ખુશાલી ઉતપન્ન થાય છે.
 માહરા તેમજ તેઓનાં બીજાં ગોઠ્યા એમેચુઅર ભાઈઓને સેવક
 દરેક ફતેહ ઇચ્છતાં આશા રાખે છે કે એ ભાઈઓ એમેચુઅર
 છતાં નાટક તખ્તાની મોતેખરી, દિગતીડી અને આખરની જાળવણીમાં
 સારા પ્રોફેશનલ નાટકકારો કરતાં કાંઈ ઓછી જવાબદારી અને જોખ
 મદારી ધરાવતા નથી, એટલુંજ હંમેશાં હમડે ધરી આગેવડ વધશે
 તો, હજીબી એમેચુઅરને નામની કાંઈક “મુગ” હસ્તીમાં રહેવા પામી
 હોશે તે તેવો દુર કરવાનું માન મેળવશે.

પણ કોણ કેહશેકે, માફ પોતાનું શું ? એટલુંજ કે એવા એક
 માંન બરયાં શોખની સેવાનો અલખરો જવાનીથીજ જડ ધાલી
 બેઠેલો હોવાથી એવા શોખની સેવામાં સેવક એવી એવી હાડમારી,
 તાણાંબંતી, ગેર ઇનસારી, અંપજસ તથા મહેનત અને ખરચની
 ખુવારીનાં વમલોની ચક્રીની ચઢથી પડતીનાં તખ્તકાંઓમાંથી પસાર
 થવા પામ્યો છે, કે જેની તે વખતની કડવી યાદ આજે મને મધુરી
 યાદ પડે છે. એક એમેચુઅર કલ્પ ઉભી કરવાની જોખમદારીઓ
 અને જવાબદારીઓ માટે સેવકને જેવો તેવો ઇનતેખર બતાવેલો ન
 હતો ! જવાન ભાઈઓને સાંકળે મોડે મુઠી રોકવા અને તેઓ તરફ
 કોઈ આંગળી વડીક ઉંચકવાની હિંમત ન કરે એવી ઉંચી ડીસીપ્લીન
 અને સ્વમાંન તરફ તેઓને હંમેશાં જાગૃત રાખવા એ જેવી તેવી
 જોખમદારી ન હતી, પણ મારે સાર્વત્રિક દિલથી જણાવવું જોઈએ કે

મોહરા સંપત્તિ ગોઠવાયો પોતાનાં સારાં નામ સંમાન અને ઇશ્વરને આસ્તવાર નીવડ્યા છે. અને તેઓ તથા તેમની સંગતનાં બીજા બાપ્તઓ આજે કંઠીથી પણ નાલેશીની સહેજખી હું વગર તેવા બીજા નાટક લખનારાઓને કેવા મદદગાર થઈ પડ્યા છે તે અતરે ખાસ વરણવવાની જરૂર નથી.

આ વખતે લગભગ નવાજ ગોઠવાયોનાં બેચ સાથે કદરસનાંશ તમાજખીનો સનમુખ સેવક લાંબા વખતે પાછો રજુ થતાં એટલીજ ઉમેદ રાખે છે કે આજનો “રોશન ચેરાગ” રજુ થવામાં કાંઈક ખામી નજરે પડે તો તે પકડી ન રાખતાં તેની ખુબીઓ તરફ વધારે મોહા દિલથી એવું એવી મારી નમનતાઈભરી અરજ છે, અને જેવો આશરો ને ઉતેજન “આપના આપ” વખતે આપયો હતો તેવોજ આશરો આ મારા નવા નાટક “રોશન ચેરાગ”ને પણ મલશે એવી આશા રાખું છું.

સેવકે મારા મહેરબાન ખયરખવા શેઠ નકુભાઈ કાલુઆઈ શાહ તે શ્રી આર્ય નંદતીક નાટક સમાજનાં મોટાં અને તેમણનાં આહોશ મેનેજર મારા દિલસોજ મિત્રે મી. દારાશાહ ધનજીશાહ ખરાસનો ખાસ આહાર માનવા વગર હું મારો આ દિવાયો ખતમ કરી શકતો નથી; માત્ર આજના “રોશન ચેરાગ”ને શેઠ નકુભાઈએ આશરો આપ્યો છે એટલા માટેજ નહિ પણ મુજ કમતરિન સેવક તરફ હંમેશાં એક મુરખીની ચાલુ મીઠડી નજર રાખતા રહ્યા છે, કે જેનો ઉત્તમ પુરાવો મારી કંપની હસ્તક ભજનાયત્તા લોકપ્રિય “આપના આપ” વાલા ખેલને એક પારસી સંસારી નાટક છતાં પોતાની હિંદુ કંપની હસ્તક તખતા ઉપર પુર ફોલમંદીયી રજુ કરવાનો પુરાવો સેવક બારે હેસાન સાથે રજુ કરી શકે છે. શેઠ નકુભાઈ પોતે એક “જનિયસ” નાટકકાર અને નાટક નવેશની ઉત્તમ ખુબી ધરાવતા હોવાથી લાયક નાટકકારોને હંમેશા ઉતેજનથી નિહાલતા રહે છે, કે જેથી મુજ અહતા તરફની કદરશનાશીને સેવક એક મોટા માંન સમાન લેખે છે. મારા દિલસોજ બાલા મિત્રે મી. દારાજશાહને, શેઠ નકુભાઈની સેવક તરફની ભલમનસાઇતું માંન ધણે દરમજે ઘટે છે કે, જેવણ આજે શેઠ નકુભાઈનાં એક જમણાં હાથ થઈ પડ્યા છે. શ્રી આર્ય નંદતીક નાટક સમાજ અને મી. દારાજશાહ, નહિ છતાં પડે એવું જાણે એક જોડકું બની રહ્યા છે અને હું કુવા ગુજારું કે એ જોડાણ સદા સંપ અને સુખથી નિભિ રહે-આમીન.

SETHNA KATRAK & CO.

Contractors & Commission Agents.

32, Tamarind Lane, Fort,

BOMBAY.

Telephone No. 20386.

Manufacturer's Agents & Mill & Gin Stores
Suppliers.

Sole Importers & Suppliers for

G. ROBINSON & CO.'S

Lubricating Oils of all kinds, Best Boiler Composition Boiler
Covering Cement Greases Tallow Substitute.

The following are for your advantages

Main driving Ropes, Engine packings, Canvas & Rubber
lined hoses, Genuine British admiralty quality rubbers Sheets
and valves.

Genuine Hair Beltings, Leather Beltings, Chrome Beltings,
Laces, Picking Bands, (Hairy and Chrome) Drop Box-Pickers
No. 3, 4 and 5, Buffers (all kinds), and Roller Skins.

Egyptian and American Bandings, Woollen goods, Bobbins
and Skewers Papers and Patent Packing Papers.

Healds, Reeds, wire Healds and Frames, Cornel Woods,
Shuttles and every description of Weaving Sundries.

**WE KEEP HAND LOOM ACCESSORIES.
READY IN STOCK.**

Sizing, Finishing, and Bleaching Ingredients
(of all kinds) etc. etc.

HOME INDENTS :—will be executed on most
advantageous terms.

CONTRACTS :—Special low rates for yearly contracts.

**TRIAL ORDERS & INQUIRIES
ARE SOLICITED.**

રોશન—ચેરામનાં ગામનોતું સાંકળીયું

પાવું—ખાનાર પાન.

- ૧ લીમણ— તું દાતાર તું કિરવાર.
- ૭ લીમણ— દિલનું દિલ ચોરી ગમ.
- ૧૦ લવણ— ગણ તોર દાર દિલ કરતી ખ્યાર.
- ૧૪ ગલી— કરમાવેછે છંદમાનીને ખ્યાર વીના.
- ૧૬ શહુરાં— નિત્ય જીગર જીવનમાં.
- ૨૪ શહુરાં— ચિત ચોર ચોર ખોરી જીગર.
- ૨૬—ગલી-લવણ— નહિ ચાહું દિલદારી તારી.
- ૩૦ લીમણ— દિલમાં અસર કરીને દિલ ચોર.
- ૪૭ ફરેની— આ દિલમાં ચાહત બહુ કાતીલ.
- ૫૭ શહુરાં— જીવણી અપમ બલામાં.
- ૬૭ ફરેની— રંગીલી ખીલી અજબ બહાર ખ્યાજે.
- ૬૯ લીમણ— ફરેની— દિલજનીમારી મન માની.
- ૮૦ ગલી— સર તોર નર કર સમાના.
- ૯૪ ફરીશણ-વચાં— વારી બહુ વારી બહુ, ન.
- ૧૦૩ ફરેની-લીમણ— દિલ પાગી યુરાદ ખારી ખારી.
- ૧૧૭ શહુરાં-કોરાબણ— જગ જગ દિલ બારામાંપર.

નાટક પાત્ર

સર જસુખાં

મુંબતો એક માલેતોઝર તુમાખી શેઠયો.

અરદેશર

સર જસુખાંતો દીકરો.

ફકીરજી

બીમપોરનો પટેલ.

દો. લીમજી. એમ. દી.

ફકીરજીનો દીકરો.

દોરાખજી વજીરદાર

રાંદેરનો એક પડી ભાંગેલો શેઠીઆ.

ખા. ખા. રતનજી

સુરતનો એક શ્રીમંત શેઠયો.

લવજી લાહેર

સુરતનો સેમ્પલ.

બમનુખાંગડ

અરદેશરનો નોકર.

મોકો

દોરાખજીનો નોકર.

કમપાઉંડર

ડો. લીમજીનો નોકર.

સ્ત્રી પાત્ર

લેડી પરીચેહર

સર જસુખાના બાનું.

ફરેની

સર જસુખાની બેટી.

બચાંમાય

ફકીરજીનાં ધણીયાણી.

હીરાંઆઇ

દોરાખજીની ધણીયાણી.

રાહેરાં

દોરાખજીની દીકરી.

દોલી

હીરાંઆઇની બત્રીજી.

સ્થળ-સુરત, બીમપોર, રાંદેર, ત્રીયજ તથા માથેરાન.

રતનજી ફરામજી શેઠનાના

રચેલા અંગ્રેજી.

—:—:—

નાં.	પુસ્તકો	કિંમત.
૧—જ્ઞાનચક્ર	પુસ્તક ૧ હુ. ...	રૂ ૩-૦
૨—જ્ઞાનચક્ર	" ૨ હુ. ...	રૂ ૩-૪
૩—જ્ઞાનચક્ર	" ૩ હુ. ...	રૂ ૩-૦
૪—જ્ઞાનચક્ર	" ૪ હુ. ...	રૂ ૩-૦
૫—જ્ઞાનચક્ર	" ૫ હુ. ...	રૂ ૩-૦
૬—જ્ઞાનચક્ર	" ૬ હુ. ...	રૂ ૩-૦
૭—જ્ઞાનચક્ર	" ૭ હુ. ...	રૂ ૩-૦
૮—જ્ઞાનચક્ર	" ૮ હુ. ...	રૂ ૩-૦
૯—જ્ઞાનચક્ર	" ૯ હુ. ...	રૂ ૩-૦
૧૦—આધુને અકબરી...	રૂ ૨-૦
૧૧—લોર્ડ બેકનના નીચાંધ...	રૂ ૧-૮
૧૨—પાકળદ પરીન નાટક	રૂ ૦-૮
૧૩—આધુનીય ટેલસ વાર્તા	રૂ ૧-૪
૧૪—જેપાન અને જેપાનીય	રૂ ૧-૮
૧૫—જેપાની ભાષા	રૂ ૧-૦
૧૬—જેપાની શિક્ષક (મરાઠીમાં)	રૂ ૦-૧૨
૧૭—પે.શાકની ફેશીન...	રૂ ૦-૧૨
૧૮—ફોટોગ્રાફી	રૂ ૦-૧૨
૧૯—કાવ્ય કામનો હુન્નર	રૂ ૦-૧૨
૨૦—ગુલ ખુશરો (નાટક)	રૂ ૦-૪
૨૧—મેરીકા રેડીના નીતિ વચનો	રૂ ૦-૮
૨૨—સંજ્ઞા દરશક કોશ	રૂ ૧-૦
૨૩—દીનદાર દીના (નાટક)	રૂ ૦-૮
૨૪—મેસમેરીઝમ	રૂ ૦-૬
૨૫—સુંદર હેલન	રૂ ૦-૬
૨૬—સામાન્ય હુન્નર જ્ઞાન	રૂ ૧-૦
૨૭—હકદારનો હક્ક વારતા	રૂ ૧-૦
૨૮—કીયાની લોહી (નાટક)	રૂ ૦-૬
૨૯—ખુદાપર સખર (નાટક)	રૂ ૦-૬
૩૦—રમતા પચી (નાટક)	રૂ ૦-૮
૩૧—રોશન ચેરાગ (નાટક)	રૂ ૦-૮

ઠેકાણું ખેતવાડી બેકરોડ ૧૦ મી

અહીં-શેઠના મેનશન.

જીવનામે શુદ્ધ. ૩૩

રતનજી કરામજી શેઠના કૃત.

રોશન ચેરાગ.

અંક ૧ લો-દેખાવ ૧ લો.

~~~~~

સ્થળ—લીમપોર-ફકીરજી પટેલનું મકાન.

[ફકીરજી નામું લખતા બેઠા છે —અચાંમાય ધરસંસારી
કામમાં રોકાયેલાં છે. ડૉ. લીમજી ખુદાની યાદમાં ગાયન
ગાતો જણાય છે.]

ડૉ. લીમજી— “આયન” ૧ લું.

તું દાતાર, તું કિરતાર, તાતા જગ જનનો દાતા;
ફૂલ પાક જીગરનો પરવર, સફલકર ભય દૂર કર.—તું દાતાર,
જગ જેહાનો, વાલી યજ્ઞદાન, પ્યારું નામ, તારું ધ્યાન;
મુશ્કેલને આસાની આપનાર તું વાલી;
તું ચાની, તું દાની ફૂલ પ્યારી જગ બારી;
ફૂલ વાડી, પ્યારી આ છે તારી.—તું દાતાર.

(ગાયન પછી.) પરવરદિગાર ! આજનો આજે રોશન રોજ ફરી
જોવા માટે તારાં હજારો હજાર શૂકર કહું છું ! રહેમદલિ આપ-મારાં
ધરડાં માય આપ, કે જેઓએ બીનસ્વાથે પોતાની ગરીબ હાલત છતાં,
જર તથા જેહમતનો ભોગ આપી, મુજને આજે આય પંક્તિપર
મુકયોછ, તો તેઓનો શુદ્ધપો તોરવવાની તું મને શક્તિ આપ !.

ભલાં માયઆપ નવાજને, ખુદા તેં દીધું વિદ્યા જ્ઞાન;
ગરીબાદમાં અમીરીતું, જીગરમાં તેં બખ્ષ્યું બાન.

કુંડુજ કે ખેશ વતન દરેકની, સેવા કરું હરઆન,
ફરજ મુજની અદા કરવા, ખુદા તું દેજે દિલ પ્રમાન;
બૂલું જે રાહ-તો રેહબર, બનીને આપજે તું બાન;
દરેક મુશ્કેલ આસાની તો કરનારો છે તું રેહમાન.

(લીમણ દુવા આણી પછી ખચાંમાયનાં હાથે પોતાનાં આંખમાં દાખે છે.)

ખચાંમાય—(ઓવરણાં લેતાં) મરંરે મરં મારા દીકરા, મારી દુવાથી હદા હુખી રહેજે. જીભરં-હજી ધંધે હીધારવાનો પછી તડકું માથે આવહે, (કોટી કરીને.) ચાલ મરં નાહતો કરીને વેહલો હધાવ !

ફકીરજી—હજી બીજા બે પાંચ ઓવરણા લે, ને દહ પાંચ કોટી કર ! દીકરો દાકટર થયલો એટલે હવે અમારા બાવ કોણુ પુછે ? (હસે છે.)

(ફકીરજીનાં હાથે લેધને લીમણ આંખમાં દાખે છે.)

ખચાંમાય—તમે તો એવાજ રહી ગીયા ! જી ભરાયા મારા હાન હજુખના દાહારે વારેના દીકરા માટે એમ અદેખા ના પડે !

લીમણ—માયજી, ચાલો-પછી લેટ થશે !

ખચાંમાય—ચાલ દીકરા, બાહાર જવાના કપડાં બદલી આવ, તેટલાં હું નાહતો તૈયાર કરું !

લીમણ—વારં માયજી-ઓય કપડાં બદલીને આંઉછ !

[લીમણ અંદર જાય છે. ખચાંમાય જવા કરેછ, તેટલાં બાહાર ઘોડો તુફાન કરીને નાહાસવાનો આવાજ સમજી ખારીએથી જોધને જીમ પાડે છે.]

ખચાંમાય—ઓ ફકીરજી જીવોતો, પેલો ઘોડો કેવો મહતાન થઇ, કોઈ બધરાને લઇ આણીજ તરફ દોડતો આવે ?

ફકીરજી—(જોધને.) અરરર ! આય પોરી ઓય પડીને મરી જવાની ! એને કેમખી કરીને બચાવવી જોઇએ !

(ઉતાવલમાં દોડી જાય છે. બાહાર માનસનાં પડી જવાનો અવાજ થાય છે.)

ખચાંમાય—ઓ માયરે ! કેવી ઝીખાઇ ગઇજો. કાઠ દોડોરે ! (દોડી જાય છે. ઘોડેવારે બંને જણાં ફેનીને લઈ આવે છે.)

ફરેતી—(દુખથી કલવાતાં) ઓ ! માહરા હાથમાં પેંન થાયજી ! કોઈ ડોક્ટરને બોલાવો ?

બચાંમાય—દીકરી ધભરાતી રખે ! (ફકીરજીને) ફકીરજી દોડોની તો ! આપણાં લીમને તેડોનીતો ! (ફકીરજી જાય છે) દીકરી નાંખીહ ! જીભર માહરો ડાકટર દીકરો હમણાં ધરમાંજ છે, જોય આવહે !

ફરેની—થેંકસ ! હું તમારી ધણી આભારી થવસ ! (ફકીરજી સાથે ડાકટર લીમ બેગ લઇ દોડી આવે છે.)

લીમજી—ખાતુ ના ધભરાવો ! હું ડાકટર છેલ્લે ? મને તપાસવા દેવો ! હું હમણાં તમુંને વેલ કરસ ! (હાથ તપાસીને) તમારા હાથની કોણીતું હાડકું મોરચાયુંછ ! હમણાં બેસાડી દમ નરમ પાડસ ! (બચાંમાયને) માયજી, એવણુ માટે થોડું થડું દુધ લાવો ! દુધ પીસો તો હુશીયારી આવસે—ફેર નરમ પડશે ! (બચાં માંય જાય છે. ડાકટર ફેનીના હાથે બાંધવા બેન્ડેજ કાઢે છે.)

ફકીરજી—મા, ખીહતી નાહ ! હું બાહાર જઇને તમારો ઘોડો જીંઘ આંહિ ! નખોદ ગીયો ઉભેલો છે કે વટેણાં વાવી ગીએલો ! (ફકીરજી જાય છે.)

ફરેની—ડાકટર, હું તમારી કેવી આભારી છેલ્લે ? ધણીજ વખતસર તમારી મદદ મલી ગેઈ ! નહિતો માઈ શું થતે ? (હાથ દેખાડી.) જો, અરે, અંહિ “પેન” થાયછ !

લીમજી—શીકર નાં કરો. જરા હિંમત પકડો ! (કોણી સરખી કરી દવા લગાડી પાંટો બાંધતાં) હવે તમુંને આરામ થશે ! થોડા દાહાડા હાથને ઝોલીમાંજ રાખવો પડશે !

ફરેની—હવે જરા મને આરામ લાગેછ ! હું તમારો ફરી ફરીથી ઉપકાર માતુંછ, તમે ધણી કિંમતી મદદ આપીછ !

લીમજી—હાજતમંદને મદદ કરવી એ હમારી ફરજ છે ! તમે મનમાં નાં આસકાવો ! મેં ફરજ ઉપરાંત કશું કીધું નથી ! (ડાકટર પોતાનો સાંમાં બેગમાં ગોઠવે છે, ફરેની તેને જીવે છે)

ફરેની—(બાળુ) શીખેલો-ડાકટર-ને કેટલો બધો નમનિ ? કેટલો ખુબસુરત ને કેવો લાયક ? (બચાંમાંય દુધ લઇને આવે છે.)

બચાંમાંચ—લે દીકરી આ તાણું દુધ પીજ, કે ઉઘીયારી આવે ન દુઃખ બહું દે થાય !

ફરેની—લાવોજ ! (દુધ પીને) માફ કરજોજ !

(ફકીરજી ચાપકો લઈ આવે છે.)

ફકીરજી—લે-માં આ તારો ચાપકો તીક્ષ્ણ પડેલો મયલો ! પણ હેતા-
નજલો ઘોડો નહિ જે છુટેલો તે કાઠથી ધરતાં ધરાયો નીહ !

ફરેની—હું તમારી ઘણીજ અહેસાંનમદ થઈજી ! તમેજ મને આજે
મરતાં બચાવી !

ફકીરજી—એમાં મેં હું મોટો વાધ માર્યો ? એક બાઈ મનીખને
ધાહતીમાં આવી પડેલી જીંધને, તીનેહ નીહ બચાવ્યે એવાં
હું અમે હીચકારા ગિતા ?

ફરેની—જે હવે રજા આપો તો હું જવસજી ! મારાં મ'માં પપા શીક-
રમદ થતાં હોસે ?

લીમજી—તમુંને કશી હરકત નહિ હોય તો હું તમુંને તમારા બંગલા-
વેર પોંહચાડી જવસ ! પણ તમે રેહવોચ કાંહ ?

ફરેની—“ એ આઈ-સી ” હું હજી તમેને માહરી ઓલખાણુ આપતાં
બૂલી ગેઈ ! માફ કરજોજ ? માહરા પપા સર જસુંખાં હાલ
સુરત મધે લાઈન્સમાં રોઝી વીલામાં ઉતરેલા છે ! માઈ
નામ ફેની છેજી !

લીમજી—(અજબ થઈ) તમે સર જસુંખાંનાં બેટી ? હું તમારી
ઓળખાન માટે મને નસીબવંત સમજુજી ! તમે થોબજો-
હું હમણાં ડ્રેસ કરીને તમારી સાથે આઈજી !

ફકીરજી—(બાણુમાં લઈ જઈ) જ દીકરા, વેહલો કપડાં પેહરીને
આવ ! (બંને જણાં જાય છે.)

બચાંમાંચ—કેમ માં ? હવે હારી પપે તો છેતી ? ચાલ માં તુંને મારો
ડોક્ટર દીકરો અનીધિક વખતે મલી ગિયેલો, તે બહું
હાઈ થીચેલું જો !

ફરેની—હું તેવણુની ને તમારી ઘણી આભારી થઈજી !

બચાંમાંચ—ધડી ધડી આભારના ભાર ના ચહડાવ માં ! એતો દરેક
મનીખની ફરજ છે-તેમાં પાડ હાના ને આભાર હાંના ?
સલે આવતી જતી રેહજે ને કુખી રેહજે !

(સર જમ્મુખાં ને લેડી. પરીચેહર ઉતાવળમાં આવે છે.
ખીજ બાબુથી ધરડા ફકીરજીને જોષ સુગાધને મગર-
રીથી પુછેછ.) :

સર જમ્મુખાં—વેલ ધરડા, આય ઘેરનો માલેક કોણ મુવોય ?

ફરેની—(દોડી જમ્મુખાં) મમા-પપા ! મને તો આજે ખુદાએજ બચાવી !
એવોની મદદથી આજે હું સલામત રહી !

પરીચેહર—(ફેનીને પાસામાં લઇ.) ઓ. ડીયર ! ડીયર ! તારો
ઘોડો વગર સ્વારીએ દોડી આવેલો જોઈ હમો તો
હેમતીજ ગીયાં ! તેવાંકુરતજ મોટરમાં આય તરફ
આયાં ને તપાસ કરતાં હમોને ખખર મલી કે તું એક-
સોંડટ થયોય, અને આયજ ઘેરમાં તું લાવવામાં આવી છે.

ફરેની—મમાં, હું આય લલા ગૃહસ્થ અને તેવણુના આય ધણીયાણીની
આભારી છેઉં ! એવોએજ મને ઘોડાપરથી પડેલી ઉઠાવી,
અતરે લાવી મારી માવજત કીધી ! નહિતો મારું મોહતજ
નિપજતે.

સર જમ્મુખાં—વેલ ધરડા, તેં મારી દીકરીની માવજત કીધી ? કીક
કામ બજાવ્યું !

ફરેની—મમાં એવણુનો મારી તરફથી આભાર માનોનીતો ?

પરીચેહર—તેતું થઇ રહેસે ! ડોસા, તારું નામ શું ?

ફકીરજી—તમારા આય હેવકતું નામ ફકીરો ને આ બચાં માહરી
બધરી થાતી છેજી.

(બચાંમાંય દુરથી આવરણું લેય છે.)

પરીચેહર—(સુગાધને) હંઅ ? હોસે ! તમે જોઉએ માહરી ખેટી
માટે તકલીફ ઉઠાવી ? કીક કીધું ! (ફરી જાય છે. ફેની
નારાજ થાય છે).

ફરેની—મમાં, એવણુનાં ખેટા પાસ થયલા ડૉક્ટર છે જો ! તેવણુ માહરી
સારવારે ધણીજ કાલજીથી કીધીછ !

પરીચેહર—વેલ, તેતું થઇ રહેસે ! હમણાંતો ચાલો.

ફરેની—મમાં, મને ડૉક્ટરને મલવુંજ જોઇએ ! તેવણુનો આભાર મારે
માંનવોજ જોઇએ !

જસુખા—ફેની, ચાલો ! ખોટી નાં થાવો ! (ફફીરજીને) એમ, આપ માહરો કાર્ડ તારા દીકરાને આપજો, ને ખીલ મોકલજો !
(લપકાર્મા કાર્ડ આપી ચાલવા માંડે છે. ફફીરો તેઓને રોકે છે.)

ફફીરજી—મુંડળખી હાજ, એમાં ખી હાંનાં ને તેનાં વાલ વટેનાં હાંનાં ? !
એ તો ઇનહાન જાતની ફરજ ઉતી ને તે બજારી !

બચાંમાંચ—મરે મરે તમારા પરથી ! બાપા જરા બેહો તો ખરા !
મોટાબાઈ ! છફા આ કાચ ખુરડીપર બેહો મરે !

જસુખા—(મુગાઇને) છટ, ફૂટ, કેટલી બધી ધૂલ ? બેસીયે તો કપડાં અગલી હેલ થાય ! બવ યુ !

ફફીરજી—લ્યો હાજ નુછી નાંખતો છું ! (રમાલથી સાફ કરે છે)

બચાંમાંચ—જી તમો મોટાં લોક પડ્યાં તે હેતરનજી ને તકીયા ઉપર બેહવાની આદત ચાહે ! પણ અંહિ કાંઈથી લાવીએ મરે ?

પરીચેહેર—દોસાં, મુગાં ગગડો ! મુંડાં માથું ખાઇ ચાલ્યાં ! ડીપર ફરેની, ચાલો વેકા “મેક-હેરટ”.

(ફેની બચાંમાંચને કોટી કરે છે. સર તથા લેડી સુગાય છે.)

બચાંમાંચ—હધાવ દીકરી ! ઘણી ઘણી હુખી રહીને લાંબી જીંદગી ભોગવજો મરે ! જો માહરી દુવાથી જાંહ જાય તાંહ અહતી રમતીજ રહેજો માં !

ફફીરજી—મુંડળખી બાઈ હાજ ને મોટા હેઠ હધાવો ! તમારાં પગલાંથી હમોને મોટું માંન મળતું છે !

જસુખા—વેલ વેલ ઠીક છે ? ‘ નાઉ લેટ અસ ગો ’ !

(બંને જણા તુંદાઈથી જાય છે, ફરેની અહેસાન ભરી નજરે પાછું ફરી જોતી જાય છે.)

ફફીરજી—બચાં, પોરી કેવી નમાની-ભોલી ને લાયકીવાલી છે ?

બચાંમાંચ—હા ને માંચબાપ કેટલાં તોછડાં-મગરર ને જાલકાં છે ?

ફફીરજી—આ પોરી જેને ઘેરે જાહે તેનાં ઘેરનો ચેરાગ હદા રોહન બનાવી હોભાવહે ! બધાઈથી હવલાંને હપોવહે !

(લીમ તૈયાર થઇને આવે છે.)

લીમજી—માયજી, પેલાં લેડી કાંઈ છે ?

બચાંમાંય — દીકરા તેને તો તેનાં માંયઆપ હાથતાં આવેલાં, ને દોડા દોડી કરીને પોરીને બેચીજ ગીએલાં !

લીમણ — મને કંઈ નહિ તેડયો ? હું કપડાં બદલવાનાં મુકી દોડી આવતે !

ફકીરણ — દીકરા, એનાં માંયઆપ એટલીતો હુલાહુલમાં પડેલાં કે હેજ વાત પણ કીધેલી નીહ કે બે-પડી બેલાં નીહ !

લીમણ — માહરે માટે કંઈ બોલ્યાતાં કે ?

બચાંમાંય — તેનાં તુંમાખી માયઆપતો ઉપકારનો એકબી હરફ નીહ બોલેલાં ! પણ પોરીની ભલામ હું કેહું ? તેને જરા થઈ જવા નીહ ગમેલું ! પણ હું કરે ? જાતાં જાતાં તુંને ફવા કહેલી !

લીમણ — અસ ! બીજું કંઈજ કહું નહિ ?

ફકીરણ — કંઈજ નહિ ! બીજું હું કીયે ? (લીમણને) પણ પોયરા, એમં હું કરે ? એટલો અકરાય હાનો ?

લીમણ — મને કશું કહ્યા વગર ગીયાં ? તાલેવંતાં-તુંમાખી તોરીલાં ?

બચાંમાંય — ગીયાંતો બધા-ગેઇ ! તું મરું હાનો વિચાર કરે દીકરા ?

લીમણ — મારો વિચાર ? શું કેહું ? કંઈ નહિ માંયજ ; તમે જાવો નાસ્તાની તૈયારી કરો.

બચાંમાંય — ઓ-હારે-મરું.

ફકીરણ — (લીમણને દિલગીર બેઠ) એ આજે દીકરો લીમ એમ હું કરતો આહે ?

બચાંમાંય — ખદાય જાણે કે એને હું આહે ? (બાંને અંદર જાય છે.)

લીમણ — ગેઇ ! માહરો ખ્યાલ તોડી ગેઇ-હવાઇ સ્વપનો આપી ચાલી ગેઇ.

માયણ ૨ જી.

૩૧. લીમણ —

દિલતું દિલ ફેરીગઇ, આપી દિલમાં આસ;
સ્વપના સમ ચેરીગઇ, સુદ્ધ શુદ્ધ મારી ખાસ.
દિલમાં સલગી છે મને ભારી,
આશા પિયારી, આંકું જીગરમાં એ નારી,—

દિલદારી કિસમતમાં એ મારી,
દિલ હરતારી, મુર્તિ તારી, આઠ્ઠાં આ દિલ છતનારી.—
નિચ ઉંચ નહિ પ્રેમજીવે, સમજે એક સમાન;
દેતાં દિલ નહિ ખ્યાલ સુઝે, સરજત હાથ સુકાન.
ગમતી તનમનમાં મને પ્યારી,
તન મન ગમતી-છે પિયારી.—આશા પિયારી.

અંક ૧ લો-દેખાવ ૨ જો.

(સુરતમાં ડૉક્ટર લીમતું દવાખાતું.)

કમપાંઉન્ડર—સોરા દીન ઓર રાત કામ-કામ ઓર કામ ! સોનેકા પુરસદ નહિ ઓર બચકનેકા બખત નહિ ! જો ડૉક્ટર જોડા ફોરચુનેટ રેહતા હય, ઉસકા ધરાકળી બહોત બહોત હોતા હય ! ન તો ઉસકો પુરસદ ઓર ન હમકો લીઝર ! જળ દેખો તબ લેડીઝ એન્ડ જેન્ટલમેન આતા હય ! સોબહી ખીમાર. મગર મુહપરસે કોઇ નહિ દિખતા ! આની ફોરચુનેટ ડૉક્ટર કે ધરકો જો એક વખત આતા હય વો હમેસાં આયાહી કરતા હય !

(ડાલી ધલરાટમા દાખલ થાય છે.)

ડાલી—મરે મુવાં આંચ શાં કોટક ? ગાલ્લીમાંથી ઉતરી ત્યારનો મુવો કોઇ ચકરમ જેવો પારસી માહરી પૂઠે લાગોચ ! મુવો તો જખરો નફ્ટ ! દંમ લરાવના મેં ડોરા કહાડીઆ તો ટોપી ઉતારીને સલામ કરવા લાગો ! મરે ખીહીકળી લાગોચ ! સાંચ થયું કે દવાખાતું ખી આની લાગું ! (કમપાંઉન્ડરને) કમપાંઉન્ડર, ડૉક્ટર અન્દર હય ?

કમપાંઉન્ડર—બચકો બાઈ ! તુંમ બચકે એ પેપર બાંચો, ડૉક્ટર દુસરે પેસન્ટકે સાથ કનશલ-ટેસન કરતા હય ! હમ તુમકો જોલાયગા-તોબ જનાં !

ડાલી—સાંચ થયું કે ડૉક્ટર રોકાયલા છે ! જે વખત ગીયો તે ઠીક !

(નયુસ લેખ બાલુએ બેસે છે. લવણ -ધરપત્રમાં દાખલ થાય છે.)

લવણ—જેને કમળખતીએ ઘેર્યો હોય, તે ડોકટરને શ્રેય પગ મુકે !
છતાં જ્યારે અંદાનેજ બદલખતીએ ઘેર્યો તો ચાલ્યો
અહિ આવ્યો ! (ડાહીને જોઈને) એસ્કયુઝ મી લેડી ! મેં
તમુંને જ્યાં નહિ તેથી કંઈ બળડી ગયો !

ડાહી—(ધમરાધને બાલુએ) મરે, મુવો અહિંખી આવ્યો ?

લવણ—એસ્કયુઝ મી ! માહરી રહેજખી પરવા નાં કરતાં ! માફ કરજો
તમુંને હરકત કીધીય—

ડાહી—(મીઝજથી) મીસ્ટર, ડોકટરને મળવું હોય તો અંદર જાવો !

લવણ—(બાલુ) આય આપુને 'ખેરવવા માંગેછ હું' ! (મોટે) ખાતું
અંદરનાં કરતાં મને અહિની દવા ઘણી માફક આવેય !

ડાહી—(બાલુ) 'કોહુંજ નહિ આપું' એટલે ઘરણુ પોતાની મેળેજ
છુટસે !

લવણ—(મોટે) એસ્કયુઝ મી લેડી. આજે તમારી સુરત તે સુરતજ છે જો!

ડાહી—શું કહું ?

લવણ—આઈ-મીન, કે આપણું સુરતશહેર તે સુરતજ છે જો ! લાખો
મહેલોનાં મેહમારોનું ગોયા સંગ્રહસ્થાન ! મને તો લાગેય કે
તમામ જુનાં પુરાણાં શહેરોએ પોતપોતાનાં અર્ધકારો જાણે
આય સુરત નગરીને પેહરાવી દીધાંછ ! જાણે સમજે કે ખાન-
દેશની ખાનદાની ! હંદરાખાદની હયરાંની ! દોલતાખાદની
દોલત ! લંદાનીલાહી-કેટલું કેટલું સરખાઈમાં સરખાવું ?

ડાહી—(બાલુ) મરે, આય કારાંમાંય ટાહેલું કંયારે પતસે ?

લવણ—ખાતું વખત પોતાનું કામ કર્યો જશે ! તમે માનો યા ના માનો
પણ જરૂરજ માનસો ! કેમકે લડાઈઓ ઉપર ચોપડીઓ
લખાઈ છે, તેને માટે દાયદા ઠરેલા છે, પણ મોહબતના ફેલા-
વાનો પાર નથી !! વારતા-નાટક-કવિતા ગમે તેટલી વાંચસો,
પણ મોહબતનો દરિયાવ એવો તો ગંજવર છે, કે તેની હદજ
નથી ! તેમાં દરેક જણ પોતપોતાની નવી અકલ્લ વાપરેછ !
એક તરફ પ્યાર-તો ખીલ તરફ માયખાપની ધાકનો દિનારો

હાજર છે । અનેક આશા-નિરાશાનાં ધુરળે અને વિચારોની
દિવાદાંડીઓ, પોતાની મતલબની નિશાનીઓ ખતાવતી રહેછ,
પણ પ્રેમનાં હલેસાં કમ બાળુ હલાવવાં એજ સમજ
નથી પડતું ।

ડાલી—(ચીરડાખને) મીસટર બી ક્વાર્ટ્ટ ! ઘાઇ તમુંને પુછતું નથી
વટારતું નથી, તે છતાં અમથું માથું શાના બાગોજ ?

લવજ—(નમીને) એતો હું માહરો અનુભવ દરસાઉંછ । તે કરતાં
વધારે ખુલાસાથી બોલું તો—

ડાલી—(બાળુ) એ મેલું જલદી ફીટ તેમ નથી । (કમપાંઉડર
આવે છે) વેલ કમપાંઉડર ડાકટરેકો લીઝર તો હયની ?

કમપાંઉડર—હા, ચલો બાઈ !

લવજ—ડીયર બાનું ચાલો ત્યારે તો આપરે સાથેજ જઈએ ।

ડાલી—(આંગ ઉપર ધસીને) રૂડ ફેલો, લોકોની વાતમાં માથું મારતું
એ અહરથાઇ તરીકાથી તઢન વેગલું છે ।

લવજ—(નમીને) છતાં પણ હું તમારી સાથ જૅન્ટલમેનલી વરતસ ।
ચાલોજ !

કમપાંઉડર—(લવજને અટકાવીને) ચેર, શેઠ તુમ બયઠો ! ઓપણુ
એ બાઈકો ખુલાને આયા । (ડાલી તે કમપાંઉડર જાય છે.)

લવજ—અરરર, મેં આય સું કીધું ? મારું કેવું મીઠું મધ જેવું
બાપેલું એને જરાબી નહિ અમથું ?

આયણુ ૩ જી.

લવજ—

ગમ તોર દાર-દિલ કરતી ખવાર-ખેંચી દિલનેરે.

આ મારા દિલનેરે.—

ખૂબ કરી દમામ, દમ આપી તમામ, કીધો જખમ,

દિલે તે જુઓ.—

અરે બાઈ કીધો જખમ, દિલે તે જુઓ.—

મીઠાં મધની જખાન, સર્વ કદની જુવાન, ચિતમન સુદ ખોષ.

આ બારીછે પ્રિત, જુરી રીત, આહોજીત, એમાંનીત,

વેચી દિલનેરે.—

અરે પણ હાલે હું અહિં આયો શું કામ ? ડૉક્ટરને ને મારે શું સ્નાન સતક ? (સામેથી-ડાલીને આવતાં જોઈને) આહા : ! મારાં મનની મુરતિ તો પાછી આવી ? (ડાલીને) આલો મીસ, તમારાં રોશન દીદાર ફરીથી જોઈ આવ દિલ પીસ પીસ થઈ ગીયુંય (વાંકો વળી 'બાઉ' કરે છે.)

ડાલી—(હસતાં) મી. તમારી લાહેરીને લવારોજ કરશો કે સીધી વાત કરશો ? કેમજી, તમુંને શું છે ? કંઈ પેટમાં ચુંકા બુકા ચાલેજી કે ? એમ મરજી મોરજી શાનાં જાવોજ ?

લવજી—નહિજી, ચુકા તો નહિ પણ જાલીમનદિલની બેચેની, બેકારારી, ભેળાંની ખામી, અકલની જુદાઈ વિગેરે તમામ આજબોચે બદનની ખાનાંખરાખી કરી મુરીજ, તેથી—

ડાલી—(અટકાવીને) મી. બસકરો તમારી લત રાજી ! (હસે છે)

લવજી—હાજી-હાજી-મીયાં ખીખી રાજી તો ક્યા કરે કાકાજી ? બ્યુટી-પુલ બાતું, મેં તો માહફ કરજી જણાવ્યું હવે તમે તમારું કરજી જણાવો. હું ધાઈંજ કે તમે સારી પેઠે નહિ હોસો તેથીજ અહિં ડૉક્ટરને ત્યાં આવેલા લોગોચ, ખરૂંની ?

ડાલી—(હસતાં) હાજી, જરા દિલની બેચેની ને માંધાંનાં દુખારાને ધલાજી સોધવા આવીજી. (શરમાય છે.)

લવજી—(બાજુ) રૂમર બારામાં આવી ! (મોટે) તમે ધણું વાજખી બોલ્યાં ! આજકાલ જાંહ જોઈંજ તોહાં જુવાન છોકરા છોકરી દિલની બેચેનીની દવા માંગેજી ! એ શું હોસે ?

ડાલી—(શરમાતી) જી-ને હું શું જાણું ?

લવજી—જાતું, હું તમોને મુંઝારકબાદી આપુંજી ! કેમકે એકજ નતનો રોગ આપુને બેઉને લાગેજી ! ખી હેપી !

(સેકહેન્ડ માટે હાથ લગાવે છે. ડાલી શરમાઈને હાથ આપે છે.)

(સ્વગત) લંગર લાગું !

ડાલી—જી, તમારો ધંધો શું છે ?

લવજી—માપજી કરવાનો ! બાતું હું ધણું છટાદાર બાપજી કરી જાણુંજી ! જો એમજ સમજે કે હાલમાં તમે બાગા તબા-

વની ભીંત આગલ માંડે ભાષણ સમજવાં ઉભાંછ ! (ભાષણ કરે છે.) બ્યુટીફુલ બાનું, એક ઓઝાની બધરી સાથે લગન કરવાથી આપરે કંઈ અગરગચ્ચા થતા નથી ! ભવિષની બધરીન્યતુર હોય તે ઠીક નહિ, તેની હુશીયારીને લીધે માટી-ડાઓને બેઠા મપારા ઝીલવા પડેછ ! બધરી ભણેલી ગણેલી હોયે તો હમેસાં ચોપડીમાં માથું ઓસીને બેસસે; નાટક, સીનેમાં બેવા દોડસે, ન્યુસપેપર ને ચોપાન્યામાં લખણો કરશે. મંદરોમાં બેસીકરનપણે ભેટાશે, અને લાજ શરમ છોડી દેશે ! પછી બધાજ બેધરીની સલાહ લેશે, ને ડાહ્યા માટીડાઓને નાહસી જવું પડશે !

(ડાહ્યા પોતાની જગે કમપાંડેડરને ઉભો રાખી છટકી જાય છે ! લવણ ભાષણ કર્યો જાય છે.)

બા, આપુને તો કોઈ ભણેલી ગણેલી બધરી નથી બેધરી ! મારી કે તમારી મમઈ બપઈ અબ્યાસ કરી કેળવાયલી નહિ હતી ! તેઓની ચાલચલણ ક્રેટલી સારી ને નમીહત લેવા લાયક હતી ? તેથીજ હું તમુંને બલામણ કરુંછ, બાનું તમે બે કથે, એનગેજ થશો તો-તો મારીજ સાથે થશો, એવું મને વચન આપો ? (ગુણે પડી વચન માટે હાથ લંબાવે છે ! કમપાંડેડર હાથ ઝટકાવી નાંખે છે.)

કમપાંડેડર—એરે એનગેજ, એનગેજ કયા કરંતઃ હય ? તુમકો ડોક્ટરકુ બે મીલનાં હોતો જવ, નહિ તો ડોક્ટર દુશરા પેશન્ટકે સાથ એનગેજ હોમગા !

લવણ—(આંખુઆંખુ બેધ) અરરર, બાગ દોર છુટી ગઈ ! મોહસ-મોહાન ! પેલું પતંગ્યું તો ઉડી ગીયું ? પણ રીકર નહી, પાછલ જઈ તેવું ઘેરતો બેઈ લેઉં ?

(ઉતાવળમાં દોડી જાય છે ! કમપાંડેડર તેની પાછલ હસતો જાય છે)

અંક ૧ લો-દેખાવ ૩ જો.

સ્થળ—રદિર-દોરાબજી વજીરનું મકાન.

[હીરાંબાઈ સીવતાં બેઠાં છે, ડાલી બાહરથી આવે છે.]

હીરાંબાઈ—કાંય દીકરી જન્મ આવી ?

ડાલી—હા, પુષ્પાંબી હમણાંજ આવી ! ખા. બા. રતનશાહનો એકકો.

શેહેરમાંજ મળ્યો, તેમાં બેસાડી તેવણુ મને અહિં લાયા.

હીરાંબાઈ—આલો દીક થયું ! ખુદા એવણેને સલામત રાખે ! આપરા
આવા બારીક વખતમાં જો એવણુની મદદ નહિ હોતે તો
કાણુ જાણે શું નું શું થતે ? પણ— (વીચારમાં પડે છે.)

ડાલી—કેમ પુછજી, બોલતાં અટકી ગીયાં ? શું વિચાર કરો છ ?

હીરાંબાઈ—વિચાર ? શહેરાંનાં લગનનો !

ડાલી—(અજબ થઇ) શહેરાંનાં લગન ? પુછજી, તમે શહેરાંનાં લગ-
નનો વિચાર ક્યારે કીધો ?

હીરાંબાઈ—દીકરી કાલેજ એનાં બાપ વાત લાયા કે હવે ત્રણ મહિ-
નાંની અંદર શહેરાંના લગન ખાનબાહાદુર રતનશાહની
સાથે થઇ જશે !

ડાલી—ખા. બા. રતનશાહની સાથે ? પુષ્પાંબી, તમે એ શું કરો છ ?
જાણે ગામમાં જીવાંન છેકરાઓ મલતાંજ નહીં હોય તેમ
આત્રા અઢોર સાથે કાંય પરણાવો છ ?

હીરાંબાઈ—દીકરી આસરે છ વરષની વાતપર હમારા ઘેરપર એકાએક
આફત આવી હતી, તે વખતે એજ રતનશાહે હમોને
અનિધિક વખતે મદદ કીધી હતી, અને તે વખતે ઉપ-
કારનાં બદલામાં ખુદ શહેરાંને પોતે તેવણુ સાથે પરણુ-
વાનું વચન આપ્યું હતું !

ડાલી—તે ગમે તેમ હોય ! પણ ઉપકર ફેરવાનાં રસ્તા ઘણાંજી છે !
માફ કરજો પુષ્પાંબી—પણ તમારી ઉપર કીધેલા ઉપકારનાં
બદલામાં તમે તમારી જીવાંન દીકરીનો ભોગ આપો છ, તે
જેઘ. ખુદાખી રાજી નહીં થશે ! એવાં લગન કદીખી સુખી
નહીં નીવડશે !

ગાયણ ૪ થું.

ડાલી— કરમાવેછે 'જીંદગાનીને' પ્યાર વિમાં કાયા—કરમાવેછે.

કંઈ; કન્નેડાંપર, વિતાં અતિ દુઃખ, મદ્યાં જીગર ન જાન.

સંસાર ધુળે, રોળી બન્યા દિલે, જીવનતું જોણું ભાન;

પછીથી આવે સધળું જ્ઞાન.—કરમાવેછે.

વિના જીગરમન, મળે શું પથ્થર ?, જીગર વિનાતું જાન;

સંસાર અંગે, દિલદારી સંગે, જીવનતું આછે સૂકાન;

જીવનનો સુનો છે સંસાર.—કરમાવેછે.

હીરાંખાઈ—મરેરે ! મુઠ આવડી આટલી દુકતીઆપણ કેવી શિખામણુ
આપેછ ?

ડાલી—પ્રુછજી શહેરાંપર દયા કરો. કદાચ તે તમારે ખાતર, તેવણુને
કબુલ કરશે, પણ તેનો સંસાર સુખી તો નીવડશેજ નહી !

દોરાબજી—(અંદરથી) ચાલો વેદ-ગાડી જલદી તૈયાર કરો, નહિ
તો ત્રેન ઉપડી જશે !

હીરાંખાઈ—(અંદર જોઈ) જો દીકરી સાંભળેથી તાહરા પુવા પેલા
રતનશાહની સાથે અંહિજ આવેછ ! વરી કંઈ ચીરડાયલા
હોય જોમ લાગેછ !

(દોરાબજી ધ્રુવિલ કરતા દાખલ થાય છે. પાછલ રતનશાહ
આવે છે.)

દોરાબજી—ઘેરનાં તમામ નોકરો આગસુ થમ ગીયાંય-કોઈ પોતાની
જગેથી ખસતુંજ નથી !

હીરાંખાઈ—દોરાબજી, જરા ધીરા પડો ! ઉતાવળ કરી ઘઘૂમ ર
નાં મચાવો !

દોરાબજી—ધીરો પડું ? અરે ફરેરતાના જેવી ધીરજ કાંઈથી લાઈ ?
ઘઘૂમર નહી મચાઈ તો ઘેરથી નીકળતાં રાત થશે !
(અંદરથી શહેરના ગાવાનો અવાજ સમજીને) આહા,
આજે ગીટો મંચ જેવો હાથ માકરાં મનો તાજગી

આપેછ ! ખુદા મારાં આય એકપુરાં રોશન ચેરાગને સદા
સુખી રાખજે ! એનાં જેવી તાળેદાર-નમાની-ને સદગુણી
છોકરી આખાં ગામમાં નહિ હોસે !

હીરાંબાઈ—તે માટે આપણે ખા. બા. રતનશાહના આભારી છીએ !
એવણની મેહરબાનીથીજ મારી દીકરીને કેળવણી મલીછ !

દારાબજી—હીરાં-ડાલી તમે લોક અંદર જાવો ! મારે.જરા રતનશાહ
સાથે વાત કરવીછ. (બંને જાય છે,) કેમ રતનશાહ, હવે
તમારો શું વિચાર ?

રતનશાહ—(ધંભીર થઈ) દારાબજીબા હું નહિ ધારતો કે તમારા
ધારવા મુજબ બને ?

દારાબજી—એટલે ? તમે શું નથી ધારતા ? કંઈ નહિ બને ?

રતનશાહ—શહેરાં-કદી મારી બધરી થઈ શકશે નહિ !

દારાબજી—એમ બોલવાનું કંઈ કારણ ? શું, તમે અને પડતીમાં
મદદ કરી મારી કંગાલ્યતમાંથી નથી બચાવ્યો ? જ્યારે
મારાં તમામ ખેતર પાદર માંગનારાઓ કબજે કરવા
આયા ત્યારે તમેજ અને તેઓનાં હાથમાંથી બચાવ્યો
હતો અને તે વખતે શહેરાં શું કબુલ નહિ થઈ હતી કે
“ તે તમારી ધણીયાણી થશે ? ” અને તે પછી તમેજ
તેને વધુ કેળવણી લેવા તમારે ખર્ચે મુંબઈ મોકલી, કે
જેથી મોડે વેહલે તે તમારે ઘેર લાયકની ખાંનું થાય ?

રતનશાહ—તે બધું ખરું છે ! તે વખતે શહેરાં ફક્ત તેર ચૌદ
વર્ષની હતી ને હું ચાલીસ વર્ષનો હતો ! આજે જ્યારે
શહેરાં છ વર્ષ પછી લાણીગણીને પાછી ફરીછ ત્યારે હું
જીવાનીમાંથી ઢલી ધડપણ તરફ વલ્ચેચ. જ્યારે મેં
આશાનો પ્યાલો મારા હોઠ તરફ ધરીયો તેજ વખતે
ખીજાએ તે ઝુટવી લીધા !

દારાબજી—રતશાહ શેઠ, તમે એ શું બોલોછ ? અને કંઈ સમજ
પડતી નથી ?

રતનશાહ—જે દિવસે તમે પેલા જીવાન અરદેસરને કુખતો બચાવી-
તમાનાં ઘેરમાં લાવી તેની સારવાર કીધી, તેજ દિવસથી

મેં મહેરાની આંખમાં ફરક પડતાં જોયોય. હું જોઈ શકું એ કે બંને જીવાંન જીવ એકમેક તરફ મોહાયત ધરાવેછે ! બંને જણાં જોશદાર જીવસાથી વાતો કરેછે અને એકમેકને મલેછ-ભેટેછ ! આય બધા દેખાવ ઉપરથી હું જાણું છું કે તેનું પરિણામ શું આવશે ?

દોરાબજી—(ટેબલપરથી અવસ્તાની ચોપડી લઈને) જીવો આય પાક અવસ્તાની કેતાય છે ! જોને હું રોજ મારા ખુદા તરફની યાદમાં જાણી તેનાં તરફની વફાદારી અંતકરણમાં જળવુંછે ! અગરજો મારી બેટી શહેરાં પોતાનાં બોલથી ફરશે તો મને મારાં વચનની યાદ આપજ પવિત્ર કેતાય આપશે !

રતનશાહ—દોરાબજી બા, જ્યારે હૈયું અંતકરણમાંથી બોલેછ ત્યારે તમામ અવાજ બેહેરા બનેછ !

દોરાબજી—પણ વચન તે વચનજ રહેશે ! (હાથ ચોળતાં) જો માહરી દીકરી પોતાનું વચન તોડશે તો હું તેણીને ઘેરથી સદ્દાની નીવારી મુંકશ. હું કેવાં પથ્થરનાં હૈયાનો એક વચની છેઉં તે તમે જાણોછ ? જો હું જાણુંછ તેજ બજાઈછ ! રતનશાહ શેઠ, આજથી ત્રણ માસની અંદર મારી શહેરાં તમારી ધણીયાની થશે !

શહેરાં—(અંદરથી) માયજી, હું હમણાં બાવાજીને મલીને આહિંછ !

રતનશાહ—દોરાબજી, હવે અખાડા કરી જાઓ ! જીવો, શહેરાં અહિંજ આવેછ ! મેહરબાની કરી મારા શક માટેનો એકબી હરફ કાઢતાનાં !

દોરાબજી—દીક છે, જોઈશું !

(શહેરાં દાખલ થાય છે.)

શહેરાં—બાવાજી, આય માહરૂં લેંટર છે તે જતાં જતાં ચોસ્ટ કરશે ?

દોરાબજી—લાવ દીકરા ! ખીજું કંઈ કહેવુંછ ? (બતાવીને) જો દીકરી, આય આપણા બેરખાહ બા. બા. રતનશાહ લેલાછ !

શહેરાં—સાહેબજી રતનશાહ શેઠ ! (દુરથી ડાકું કરે છે.)

દોરાબજી—દીકરી આવણુનો આજાર માની સેકહેન્ડ કર ! એક સદ-

શુભી અને પ્રમાણિક છોકરીની એ ફરજ છે.

શહેરાં—(સેકહેન્ડ કરીને) એવણુનાં આભારમાં આપણે સર્દનાં દયાયલાં છઈએ ! (હીરાંઆઇ તથા ડલી આવે છે) માયલ મેં પેલું બાવાને આપવા બનાવેલું લીસ્ટ કાંઈ મુક્યું'છ ?

હીરાંઆઇ—કોણ બાણે ? બે દીકરી તારા 'બેગ' માંજ હોસે ! સોધીને આપી દે, ને જોઇતી ચીજ મંગાવી લે ! (શહેરાં એક બાણુ બેસી બેગમાં કાગળ સોધે છે.)

રતનશાહ—(બાણુ-દોરાબજીને) દોરાબજીઆ, આપ તમારી બોલી નિરદોષ દીકરી સાથે માયાણુ પણે વરતજો !

દોરાબજી—જરર !

શહેરાં—(લીસ્ટનું કાગળ આપતાં) બાવાજી, આટલી ચીજો જરર લેતા આવજો !

રતનશાહ—(કાગળ તથા પેકેટ આપતાં) અને આપ માહરાં કાગળે તથા અનાજના સેમ્પલો માહરી પેહડીપર મારા આડત્યાને હાથોહાથ પોંહચાડવાની મહેરબાની કરજો !

દોરાબજી—સારું સાહેબ, જરર પોંહચાડશ ? હું શહેરમાં પગ મુકતાંજ બધાનાં કામો બજાવને આવશ ! (યાદ કરી) અરે-પણ હાજો ! હું તદ્દનજ ભુલી ગીયો ! હજી મને અરદેશર મલ્યો નથી ! એતી તબીયત આજે કેમ છે ?

શહેરાં—હવે તો તેવણુ તદ્દન સારી પેઠે છે !

દોરાબજી—સારો થયોજ જોઇએ ! એક મહીનો થવા આયો એ આપણી સારવારમાં છે !

શહેરાં—(ગલામાં હાથ નાંખી) પણ બાવાજી, એવણુ કેટલા બધા ડન્જરમાં હતાં તે બજોછતી ? (રતનશાહ બચે છે.)

દોરાબજી—હવે એ હરામ હાડકાં રાખી અહિં પડ્યો પાંચરીઓ પડી રહે એ ઠીક નહિ ! દીકરી આપુને લોકજાજનો ડર કરવાનો છે, માટે એને સનસારો કરજો કે હવે એ અહિંથી જંલદીથી પોતાને મુકામે સીધારે.

(દોરાબજી શહેરાંનાં કપાલપર કીસ કરી બચે છે. સાથે

હીરાંબાઈ-ડાલી પણ જાય છે.)

શહેરાં—સારું થયું કે બાવા મારો ભેદ મારા ચહેરા પરથી પારખી નથી શક્યા? ખુદા તું મદદ કરજે !

માયણુ 'ય મું'.

નિત્ય જીગર જીવનમાં, સજ્જ પ્રેમની હરતી, મન બળતાં;
મન તલપે દિલ બાળી; જીગરમાં મન આગળ ધરતાં,

યાદે ગણતાં યાદે બળતાં.—

દિલ દીધું દિલદાર ગણીને, દિલ ઠરે નહિ ઠરતાં
શરમ હયા દિલમાંથી, બની અંધ, પર જનને જઘને મળતાં.—
રહ્યું જીગર વિન, કાણુ પરાધિન, પરદિલને દિલતું ગણતાં;
જીગર જ્યોત જીવાની પરાધિન, તન મનને અરપણુ કરતાં.—

(શહેરાં જાય છે. બીજી બાજુથી માંકો

બમનું લાલને આવે છે.)

માંકો—તમે પુછોછ તે બાજુ ધર ! ને જે નદી માટે પુછોછ તે
આલી હાથ દેખાય તેજ !

બમનું—હંઅ ! એજ પેલી તાપી નદી કે, જે ઠેકણે મારા શેઠ એક
માસપર કુખી જતા બચેલા ?

માંકો—હઉએ (ડાલી આવે છે) બાઈ હાથ, જોવાને એવણુ-કોણુને
માટે પૂછતા છે. (માંકો જાય છે.)

ડાલી—(બમનું) તમે કોણુને પુછોછ ?

બમનું—મારા નામવર શેઠને માટે બાઈ ?

ડાલી—તમારા નામવર શેઠ કીયા ?

બમનું—તમારે તાંહ પડીગો માંડી રહેલા, એક ઉમરાવ ખાંદાનનાં
સાહેબજાનને માટે પુછુંછ !

ડાલી—અહિં કોઈ નામદાર કે નામવર રહેતું નથી ! તમે ભૂલતા હોસો ?
બીજીગમ તપાસ કરો !

બમનું—બાઈ, જીવો મારી પાસે તેવણુનાં હાથનું લાખેણું આપ સર-
નામાં સાથનું કાગલ છે ! (વાંચીને) શેઠ દોરાબજી વજીર-
દારનું મકાન આવજતી ?

ડાલી—હા !

‘અમનુ’—ત્યારે તો બાઇજી, આયજતે ગામ ! આયજતે મકાન ! આયજ પેલી દેખાયજ તે નદી ! અને અહિજ તે બેરોનેટ જસુખાનાં બેટા અરદેસરજ વસેજ ! તેમને માટે આય એક અગતનું કાગળ હાથે જાતે આપવાની મને તાકીદ છે.

ડાલી—થું મી. અરદેશર એક બેરોનેટનાં બેટા ? ને તેવણુ હમારાં ગરીબ છાપરાં હેઠલ ?

‘અમનુ’—હાજી, એવણુજ ભવિષનાં વારેસ સર જસુખાં થશે ! ત્યારે બાઇ મને હવે તેવણુની મુલાકાત કરાવી આપશે તો મહરબાની થશે !

ડાલી—(બતાવીને) જુઓ, પેલા સામેનાં આરડામાં તેવણુ તમને મલસે ! (અમનું જાય છે. ડાલી વિચારમાં) આએ અરદેશર એક બેરોનેટનાં બેટા ? અને તે શહેરાં સાથે પ્યારમાં ? હું તેવાનાં ચિનચાળા પરથી જોઇ શકુંજ કે તેઓ એકમેકનાં પ્યારમાં છે. હા, જો શહેરાં પેલા રતનશાહનાં વચનથી છુટી થાય તો જરૂરજ લેડી શહેરખાતું બની દરજજે ચહડશે ! ગાડી ઘોડે ફરસે અને રાજ કરસે ! (થોભીને) જો હું શહેરાંની જગે હોઉં તો થું કરું ? તો જેને હું ચાહતી હોઉં તેનીજ સાથે લગન કરું ને બીજાની દોલત-પર થું કુમી નહિ ! (જવા કરેછ તેટલાં લવજીને આવતો જોઇને) એ આપ સાંભળેથી કોણુ આવેછ ? અરે એ તો પેલા દલાખાનાંમાં ધુસી આવોતો તેજ ! મરે કેટલો હિંમતવાન ? અહિબી આવ્યો ! એખી ઠીક છે ! શહેરાંનાં કામમાં કદાચ એજ રમતા પંચીની મદદ લેવી પડશે !

(લવજી વિચીત્ર રીતે દાખલ થાય છે)

એઇ મી. ચાલ્યા કાંઠાં ?

લવજી—જાંઠનાં તાંઠ ! બાંતું તમે જાંઠ ઉઝાંજ તાંઠનાં તાંઠજ થોભી જાંજે ! (નાટકી દબથી) આહાહાહા.

“ છે ખુદરતની ખુબસુરતી દીઠી મેં આજ,
તે જાંઠગીબર જીવું નહી-દીવખુશ નવાજ, ”

ડાલી—કેટલું વિચીત્ર પ્રાણી ?

લવણ—ખાતું-તમે જાણો છો હું શું ચાહું છું ? ખોલો જોઈ મને શાની ચાહ છે ? અને કહો હું ચાહ કેમ મેલવી શકું ?

ડાલી—ચુલ્લાપર ઠીટલી ભરી પાણી મુકો-ચાહે થઈ જશે ! પણ તમારું નામ શું ?

લવણ—આપ તમારા તાબેદાર સેવક ગુલામ ખાકસારતું નામ લવણ ! કાંઈ મને “ લવણી ” કહેછ ને કાંઈતો વરી “ લવણેસ ” કહેછાં તમે નહિ માનસો લોકો મને જરા ભેજાનો ચક્રમ માનેછ.

ડાલી—હવે હું સમજી ! ને આપ ડાલી વજીરદાર પણ કહી શકશે કે ! તમે ચક્રમ જેવા લાગોચ !

લવણ—તમારું નામ ડાલી ? ખરેખર તમે માહરી સીધી નજરમાં ખુશકારક ડાલી જેવાંજ લાગોચ.

ડાલી—ખસ કરો તમારો જુલુખકારો, ચાલો તમે અહિં શું કામ આયા છો !

લવણ—પણ કારણસર ! એક તો મારા ફ્રેન્ડ મી. અરદેશરને મળવા ! બીજું તો, એક મેનાં માહરાં હાથમાંથી ઉડી ગેયું તેને સાધવા અને ત્રીજું તો પેલા જન બચાવવામાં મરાહૂર થયેલા દિલાવર દિલનાં દોરાબજી વજીરદારની નામનાં સાંભલી તેમને જેવા આયોજ !

ડાલી—ઓ, તાહરે તમે મારા પુવાજીને મળવા આયા છો ? તમે ધણે મોહડે સાંભલ્યું હોસે કે દોરાબજીઆએ ધણુંઆની જીંદગી બંધાવીછ ! પણ કાંઈની જીંદગી વેચેલી સાંભળીછ ?

લવણ—નહિ ! શું-કાંઈને વેચીતી નાંખ્યું ? કાણુને ?

ડાલી—તેવણુની દીકરીનેજ ! મારા પ્રુષ્ઠની દીકરી શહેરને !

લવણ—પણ તેવણુ એમ કાંય કીધું ?

ડાલી—કારણ કે આજે છ વરષની વાતપર મારા પુવાજીનાં પંદસા સુંબસની જાણીતી કરેડીટ બેન્ક ભાગતાં તેમાં જતા રહ્યા, તે વખતે તેવણુનાં ખેતર પાદર વેચાઈ જવાની અણીપર હતાં, ત્યારે જાણીતા શેઠ ખાનખાહાદુર રતનશાહે એવણુને મદદ કરી બચાવ્યા ! એ ખાનખાહાદુરને તો તમે જોલખતા હોસીજ ?

લવણ—હાજી ! સુરતનાં એ નગર શેઠને વળી કાણુ નહિ જોળખે ? પણ ત્યારે એ જુદાની એમાં કંઈ મતભજ હોવી જોઈએ !

ડાલી—ન્યારે મારા પુવા પડતીમાંથી બંધ્યા, ત્યારે રતનશાહનો આભાર કેમ વાલ્યે તે પુછ્યું ?

લવણ—બસ બસ, મને એ ઉંદરનો વાસ કહારનો આવી ચુકાલ ! હવે સમજ્યો ! રતનશાહ શેહેરાં પાસે જઈ મીઠી મીઠી વાત કરેછે ! પોતાનાં પૈસા ટકા અને મોહટાઇનું અંજન આંજેછે ! અને પેલી નિરદોષ બુચી કમસમજે તેને પરણવાનું વચન આપેછે ! એમજ કેની ?

ડાલી—હા ! એમજ.

લવણ—પણ વારે શહેરાં તે ઉજાબખને આહેછ ખરી કે ?

ડાલી—ખીલકુલ નહિ ! તેણી ખીજજ તરફ આહ ધરાવેછે, અને તે હમો પામી ગીયાંછ !

લવણ—ઓ-આઈ-સી હવે મને સમજ પડી, ત્યારે કેથી એમ વાત છે ? પણ આય સાંભળે ઉભાછ તે કાણ જેન્ટલમેન છે ?

ડાલી—હમારા ઘેરમાંનાં એક પરોણાં.

લવણ—એવણું નામ ?

ડાલી—તેવણુ અહિંજ આવેછ ! તમોજ તેવણુને પુછો—ને જાણ્યો ?
(ડાલી જાય છે.)

લવણ—(જાણખીને) જાણ્યો ! એતો ભવિષ્યનો હિરો ! લડાઇનો સરદારો ! મારો ફ્રેન્ડ અરદેસર છે ? (અહી આવે છે તેની સાંભળે ઘેલાં ગાંડાં કરીને) ઓ પ્યારની લડાઇનાં દેવતા ?

અરદેશર—હલો ! કાણુ-લવણ ?

લવણ—હા દોસ્ત !

અરદેશર—પણુ તું અહી કાંહથી આવ્યો કેમ આવ્યો ?

લવણ—ધણી સેહલાઈથી, માહરી હંમેશની રીતીથી ખુદાઈ પ્રીતથી દોશતીનાં હકથી ? એકદમ ખેંચાઈ આવ્યોછ પણ તમે અહિં કેમ ધાઈ પડયાછ ?

અરદેશર—હું થોડા દાહડાં આસાયશ લેવા આવ્ય તરફ મારા ફ્રેન્ડનાં બંગલામાં ઉતરેલો હતો ! એક દિવસે આવ્ય પાસેની નદીને કિનારે ફરતાં મારો પગ સરી ગયો અને હું હિંમત મસતકે નદિમાં પડી કુબવા લાગો !

લવણ—ખુદ તારી પ્રદા ?

અરદેશર—તેટલાં આય વેરનાં માલેક મી. દોરાગણએ મને કુખતાં
ખચાવી બાહાર કાઢાડ્યો અને અહિં લાવી મારી ચાંપતી
સારવાર કીધી? તે દિવસથી હું તેવલુનોજ પરોણો થઈ
રહોછ ?

લવણ—દોસ્ત તું જખરો લકી છે? પણ ચાલ આપણે કંઈ ધંધાના
વાત કર્યે? દોસ્ત મેં તુને શીકાર કરવામાં ધણી મદદ
કીધેલી છે? તો હવે તું મને મારો શીકાર પકડવામાં મદદ
કર ?

અરદેશર—ધણી ખુશીયી.

લવણ—જેની દોસ્ત, આખરે હવે હું તો છેલ્લામાં છેલ્લી રીતે
છેલ્લામાં છેલ્લી અબલા સાથે, જેતાં સમેત એકદમ,
પેહલીજ નજરે ખ્યારમાં પડ્યોછ ?

અરદેશર—ઓહો તે તે વંરી એવી કાણુ છે ?

લવણ—આય ઘેરમાં રહેતી પેલી ડાલી વણકદાર !

અરદેશર—તે માટે હું તુને લાગ્યશાળી ગણું છું !

લવણ—ત્યારે તો ખીરાદર અહિં આવ ! (બાણુ લઈ જઈને) હવે તું
મારું એક કામ કરે ! હું આય 'ડાલી' સાથે ખ્યારમાં
પડ્યોછ તેમાં મદદ કરવા તું 'એકદમ' પેલી શહેરનાં
ખ્યારમાં પડી જ કે હું તુને મદદ કરું ! વચમાંની
નડતળ દુર કરી તારું ને 'મારું' કામ પાર કરું !
(શહેરનો અવાજ આવે છે) "તમે મીઠ અદેશરને કેથે
જોયોછ કે ?"

અરદેશર—લવણ જો સાંખેથી શહેરનાં અહીંજ આવે છે ! આજ
સુધી મે તેણી આગલ માહરા માય બાખનાં અમી
રી ખાનદાન વિષે કશું જાહેર કીધુ નથી અને
મને સદા અરદેશર તરીકેજ ઓલખે છે ; વાસ્તે
તુખી અહીં મને સાધરણ માણસજ ગણજે !

લવણ—દોસ્ત હું તારા કલા મુજબ બાણુ સંભાલી લેવશ !
(શહેરનાં હાથમાં, કુલની બારકેટ લઈ આવે છે)

અરુદેશર—મીસ શહેરાં, આય માહુરા પુરાણાં દોસ્ત સાથે તમારી
ઐલખાંત કરાવવા માંગુ છું ! એવળુ મીં લવછ
લાહેર ! (લવછ નમે છે.)

શહેરાં—તમારા દોસ્ત તરીકે ખુશીથી આવકાર આપું છું ! શકહેન્ડ કરે છે.

લવછ — મીસ શહેરાં હું મીં અદીનેા ધણા જુનેા પુરાણા
મુરખ દોસ્તમાનેા એક છેઉં ! (નમન કરે છે,
રતનશાહ આવી દુરથી જુવે છે.)

શહેરાં—(ખટન આપતાં) માકરી તરફથી આય પુન તમને ભેટ
કરું છું ! ખોલો હવે તમે શું કહો છો ?

લવછ — હું કયુ ખોલી શકતો નથી ! તમારી મહેરબાનીની કરમ
બક્ષેસથી તઢન મુગો થકુ ગીયો છું !

શહેરાં (અદીના દગ્ગામાં ખટન કરતાં) કેમજી તમને આય મહાર
ખનાંવેલુ ખટન ગમશે કે ?

અરુદેશર—થેંકસ ! ઘણીજ ખુશીથી !

રતનશાહ—(આગલ આવોને) શહેરાં તમે એવાને નવાજ્યાં શું હવે
મારે માટે ખ્યાલ વટીક નહીં કરશો ?

શહેરાં—(શરમાતાં) મે તમને જ્ઞેયતા નહીજી? તમને તો હું આય
તમામ પુલખાંતની ખાસકેટ ભેટ કરું છું? (શહેરાં ખાલી
ખાસકેટ આપે છે. રતનશાહ તેમાં ખાલી પાંતરા જોઈ
નિરાશ થાય છે.)

રતનશાહ—(ખાલી પાંતરા હાથમાં લઈને) માર્હરી આંશાની નીશાની
શું માત્ર આએ પાંતરામાં સમાઈછ? પુલ વગરનાં ખાલી
કરમાયલાં પાંદડા મારે નશીજે? (નિરાશ ખની ખાસકેટ
સાથે ચાલી જાય છે)

લવછ—(રતનશાહને જોતો જોઈ) એ તો આશાના કરમમાં આપું ને
જાંહ જય તાંહ ખાતરતું ગાડું !

અરુદેશર—આલ દોસ્ત હવે આપજુ જે ધડી આપણી વાતો કર્યે
મીસ શહેરાં જે તમારી રજો હોય તો મીં લવછ ને
માહુરા રમમાં લઈ જાઉં?

શહેરાં—એવળુને જોહવા માટે દીલગીર છેઉં.

લવણ—વહોલાં જાનુ તમે ધીરજ ધરી ધરો આપણે જલદીથીજ નવા રંગ રૂપમાં મલથુ (અદીની સાથે લવણ અંદર જાય છે.)

માન ૬ હું.

ચિત ચોરચોર કેારી છગર સલગાવે
લલચાવે તન આ ખાલી છગર લરમાવે.
તન પ્રાણુ માન એલીમાન શાન ખોઈ દીધું.
દિલ કાણુ ખોઈ દષ લુગી વચન મન લીધું.
મન વચ અપાર ચાહીને દિલજ જ્યાં દીધું
તહિ આવે જરાએ યાદ કબસખાં પીધું;
મન પાક રહે હરઆન દિલ લરમાવે.—લલચાવે

(ગાયણુ પછી શહેરાં જાય છે. અને એક બાણુથી ડાલી અને બીજી બાણુથી લવણ દાખલ થાય છે.)

ડાલી—(અટકાવીને) થોભો જરા થોભી જવે !

લવણ—મધુરી મેનાં-મને શું કેહવોછ !

ડાલી—તોનસન્સ જેવું ના ખોસો ! જુવો તમે આપેજુ વચન પાલજો, શહેરાંને તેના વચનમાંથી છોડવવાનું જુલતાના !

લવણ—હું અંતર ધડી જઈને રતનશાહને મલુંછ ! તે હમણાંજ અહીંથી થોખરો ચહડાવીને ચાલી ગયોછ ! જો તેના છગરમાં માસનું હમડું હોશે તો હું તેને છાંદગીનાં છોડાવેર કુમારો રહેવા સમજાવશ અને તે માટે હું એટલો તો ખાતરી પુરવક છેઉં કે જેટલો આપ મારી સાંમચેની ખુશુરત મુરનિની હાજરી માટે છેઉં !

ડાલી—યાદ રાખજો ! તમે તમારું વચન પાલજો. (ડાલી જાય છે. લવણ તેની પાછલ દોડી અટકી જાય છે.)

લવણ—કોઈ માનો યા ના માનો, પણ જે દિવસે આપ પંખેર જનમ્યું હોસે તે દહાડો આખા વરસમાં સઉથી વધુ ખુશનુમા હોવો જોઈ ! ઓ મારા ખ્યારની મુરતી ! મારા કીસમતની કિસતી ! મારા પંખેરાં ! માહરી મોહ-જતની સીડી, રોમ્બો ને જુસ્પેટ ! ઓ ખ્યારનાં ફરેસ્તાના

દરેક જુસ્સાઓ તમને શાંત કરવા શું કરવું જોઈએ ?
 બે મોહખત વંતા જીગરને કંગાદ્યત અને શયતાનનાં
 હાથમાંથી બંધાવવા જોઈએ ! (અંદર નજર કરી) ઓ
 તેજ શયતાન આવી રહ્યોછ ! વરસાદનાં અંધકારમાં
 પ્રકાશતો સેતારો આવી રહ્યોછ. (રતનશાહ આવેછ તેને
 અટકાવીને) મીસ્ટર મને રજા છે ખુદને ઓલખાવવાની ?
 (નમે છે) ત્યારે મને કેહવા દેવો કે આપ તમારો સેવક
 લવજી લાહેરના નામથી મશહૂર છે !

રતનશાહ—તમારા જેવા ઇનસાનને ઓલખવા માટે ખુશી છેડે !

લવજી—ત્યારે હવે આપરે વેપારની વાત કરયે. તમને તમારા ભવિ-
 પનાં વેપારની ખસ્તે ખુદારીથી બંધાવવા હું 'અહીં'
 આયો છું, તો મને રોક્યા વીનાં સાંભલશો-નેપર મોર
 કરશો ન તે પર અમલ કરશો, તે પર દરયાકત કરશો !

રતનશાહ—તમે કોઈ વિચિત્ર માણસ જણાવો છ ? વારં બાઈ આગલ
 બોલો શું કેહવોય ?

લવજી—સમજે ત્યારે ! કોઈ તાલેવંત જાગીરદાર એક ઝરીબ બાપને
 ખસતે ખુદાર થતો બંધાવેછ, અને તેની છોકરી સાથે
 લગન કરવા પોતાની દોલતનો થોડો ભાગ તેને મદદમાં
 આપેછ ! શાને માટે ? પછંસા આખી બધરી લેવા !
 હવે સમજ્યા ?

રતનશાહ—સહેજ પડછાયો જણાવા માંડ્યો, પંખી ?

લવજી—નેટલાં એક જુવાનીઓ વગર ફોકટનો નડીમાં જઈને પડેછ !
 કમનસીબે તેજ છોકરીનો બાપ તેને બહાર કહાડેછ !
 તેની બેટી તે જુવાનની માવજત કરે'છ ! બીમાર
 સુ'ચી આંખે પેલીની ખુબસુરતી જોઈ પ્યારમાં પડેછ,
 જેથી મોહખતનાં ફરેસ્તાનો તીર બંનેનાં જીગરમાં બરપા
 થાયછ ! બસ ચિતારાનો ચિતાર સંપુરણ થયો
 હવે સમજ્યાં ?

રતનશાહ—મીસ્ટર તમે ઘણીજ શાએરીથી હકીકત વરણી રોકો છ !
 પણ હવે તમે કેહવા શું માગો છ ?

લવણ—એટલુંજ કે—ડેનજર સીમનલ જણાવા છતાં આગલ વધવું
એ તમારે માટે સલામતી લરયું નથી. ખા. ખા. રતન
શાહ તમારે માટે હવે એકજ રસ્તો છે ! ગમેતો પેલા
ભુવાન્યા સાથે લઢો યા એલેંજ મુકો ! તેને બહાર કાઢો
યા તમે પાછા હટો !

રતનાશાહ—હું વિચાર કરી તેપર અમલ કરસ !

(ડાલી આવીને દુર ઉભી રહે છે.)

લવણ—હવે એક મરદને છાજતું બાલ્યા ! કહો હવે કાપટ ક્યારે
શરૂ થશે ?

રતનાશાહ—(આગ્રતા) આયજ ધડીએ. જરામી ઢીલ વગર (જય છે.)

લવણ—(રતનાશાહ જય છે તેને) લઢાઇનાં મેદાનનો સીપેહ સાલાર
આલ્યો ! પ્યારના મંદીરનો દરખાંત આલ્યો (હસે છે.)

ડાલી—(પાછવથી લવણને છાપટ મારીને) શાખાસ ! બોલ પાલ્યો !

લવણ—તમારી શહેરાં હવે છુટી થશે ને ડીયર તું સદાની બંધન
જશે. કેમજ વચનતું બંધન તો હવે તોડશે નહિ ને ?
યાદ રાખજે ! ભુલતાં નાં ! તમારું જીગર, તમારો હાથ
યા બન્ને !

ડાલી—જો તમને એમાં મોજ મલતી હોય તો મારો હાથ તમારા
માંથાપર જરૂર રાખશ ! (હાથ ઉપર કરે છે.)

લવણ—લખી ખુશીથી ! તે મને ગમશે ! જોઈ કેવી રીતે ? (ડાલીને
હાથ પોતાનાં માંથાપર મુકાવે છે) હા, હવે ઠીક !
જરા મારાં માંથાપર બેઠો હાથ મુકજે ! (કમરમાંથી
પકડી ચુમી લે છે.)

ડાલી—આહ કેમ એવી હિમ્મત કરોજ ?

ગાયલુ ૭ મું

ડાલી— નહીં ચાહું દિવદારી તારી, હું ભુકા પ્યારની.—
હું બોલી દિલની નારી, નહિ સમજું દિલની યારી,
ગણું નીચ વાલને અકારી.—હાં તારા ભુમ પ્યારની.

લવલ— મળે નાર મને જો સારી, -કરું પ્રેમ પ્રિત નિવારી ..
કરું નીત નેક દીક્ષદારી.—તારા જુદા પ્યારની.
ડાણી— છું નાજુક દિલની નારી, નહીં સમજણ મુજમાં બારી
કરું સંગ નેકની યારી.—તારા જુદા પ્યારની.
(બન્ને જુદી જુદી તરફ જાય છે.)

અંક પહેલો—દેખાવ ચોથો.

(સુરતમાં ડોક્ટર લીમનું દવાખાનું.)

લીમલ—કમપાઉન્ડર ?

કમપાઉન્ડર—આયા સાથ !

લીમલ—દેખો, ટપાલ આયા હય ?

કમપાઉન્ડર—અચ્છા સાથ ! (જાય છે.)

લીમલ—ચાલુ ધરાકીને લીધે ઘેરે જવાનું નથી ! આજે એક અઠવા
ડીયું થયું માય બાપનું એકબી કાગળ આવ્યું નથી !
રખે તેઓની તખીયત ના દુસ્ત હોય ? હવે તેઓના
વળતાં પાણીએ એટલે માહરે ખુબ તકેદારી રાખવી
જોઈએ ! માહરાં ગરીબ માય બાપ ઇંચે ઇંચે એક
મામડીયન ટાઇપનાં છે ! પણ કેટલાં ભોલા-ભલાં અને
માયાળુ છે ? માહરા માયલ મને ઠર પડેલો જેવા રાત ને
દિસ ઇંતેજાર રહે છે, પણ હું તેવજનું મન સુલ્યું
થવા દેતો નથી ! તેમાં હું શું કરું ? માહરું જીગર એક
એવી સુંદરીએ ચોરીયું છે કે તેનાં જેવીના “ પ્યાર ”
મેલવેલો એ આસમાન સાથ હાથ લગાડવા જેવું છે !
સર જસુખાની બેટી ? એક ઉમરાવ બાપની ખાંનદાની બેટી
માહરા જેવા ગામડીયાની બાતુ થઈ શકે ? જો એ વિચારજ
મને બેચેન કરનારો છે !

(કમપાઉન્ડર આવે છે.)

કમપાઉન્ડર—સાથ ! જો એક કાગળ હય ! બાણી સારા ખોડા ખોડા
છાપા હય ! (આપીને જાય છે.)

લીમણ—(કાગળ ઉખેડતાં) અક્ષર માયણનાં લાગેછ ! જોઈ-કંઈ સારાંજ સમાચાર હોસે ! (વાંચે છે.)

“ સદા સુખી નેકનામ વાહલા બેટા લીમણ.

લી૦ તાહરાં માય બાપની ઘણી ઘણી દુવા સલામ ને છ નરાઈ હોજો. તું આમારો સપુત છ નરાઈ ભર્યો, સદા સુખી ને આસુદો રહેજો મરું. દીકરાજી તમે હવે દાહરે વારેનાં થયા તેથી ભવિષ્યને માટે કંઈ જનમની પાર બાંધવાનો વિચાર કરજો. આશા છે કે આપરે તાંહ આવી ગીચેલા સર જસુખાં સાથે તાહરી મુંલાકાત થઈ હોસે ! જો તેમ હોય તો તેમની જીભર દીકરી ફરેની માને માહરી ઘણી ઘણી દુવા કેહજો; ને તાહરી પર થોડાંક મરઘાં બટકાં ને ઇંડાં ને તરકારી મોકલીય તે તેમની પર ભેટ મોકલાવજો મરું ! સુખી રહેજો ને માય બાપની ધડપણની લાકડી સદા સલામત ને આબાદ રહેજો !

લી૦ તાહરી દુવાગીર વાહલી માવતર બચાંમાંય.

કેવું મીઠું ને દુવાઓથી ભરપુર કાગળ છે ? આ માહરાં માંય તમે જાંહ હોવો તાંહાં સુખી રહેજો.

(કમપાઉન્ડર આવે છે.)

કમપાઉન્ડર—સાબ એક બાઈ મીઠનેકા આયા હય !

લીમણ—અચ્છ ! ચાંદર ભેજો ! (કમપાઉન્ડર જાય છે) વળી કોઈ સલાહ લેવા આયું હોસે ? આખા દહાડામાં જરા પુરસદ નથી મળતી ! લાવ જરા બે બોલ માયણ પર લખી નાંખુ ? નહિ તો વળી પેશટોની હાર લખાસે તો પુરસદ નહિ મલસે.

(લીમણ કાગળ લખવાની તર્ક્યારી કરે છે તેટલાં ફરેની દાખલ થાય છે.)

ફરેની—(દુરથી) જોઈએ વળી આય ડોક્ટર કેવાક છે ? (આગલ આવે છે) “ ગુડ-મોરનીંગ ” ડોક્ટર ?

લીમણ—(જોઈને) “ ગુડ-મોરનીંગ ” (જાળખીને) કાણુ મીસ. ફરેની, જસુખાં ?

ફરેની—(તાજુબ થઈ) તમે ડોક્ટર લીમણ ?

લીમજી—હાજી, તમારો સેવક !

ફરેની—તમે આટલા નજદીક રહેવોજી, ને હમુને તમારી ખબરજી નહિ ?

લીમજી—જી તમે મોટાં લોકોને ખુણે પડેલા ડોક્ટરોની થું ખબર હોય ? બેસોજી .

ફરેની—‘ થેન્ક્સ ’ !

લીમજી—વારૂં મીસ ફ્રેની તમુને કંઈ માહરી “ કનસલ-ટેશનની જરૂર પડીજી ?

ફરેની—તે દહાડે ઘોડા પરથી પડી જવા પછી હું થોડા દિવસમાં વેલ થઈ ! પણ માહરૂં માથું કંઈ ભારી રહેજી ને કંઈ ગમતું નથી !

લીમજી—મને “ પલ્સ ” તપાસવા દેશો ? (બોધને) તમુને કંઈ રીતનું સીકનેસ જણાતું નથી ! ફક્ત તાજી સ્વચ્છ હવાના ચેન્જની જરૂર છે ! તેથી ફાયદો થશે !

ફરેની—પપા મને કેહતા હતા કે હમો થોડા દિવસમાં માથેરાંન જનાર છઈએ.

લીમજી—ધણુંજ સાઈ ! માથેરાંનની સ્વચ્છ હવાથી તમોને ધણો ફાયદો થશે !

ફરેની—માહરૂં મન સદા બેચેન રહેજી ! વિચારોથી માહરૂં માથું ભમેજી !

લીમજી—મને તમારી હકીકત ખુલ્લી કરી જણાવશો કે જેથી હું તેનો કંઈ ઉલાજ કરી શકું !

ફરેની—માહરૂં સીકનેસ હુંજ પારખી શકતી નથી તો હું કેહુંગી થું ? (બાજુ) માહરો વિચાર હું કેમ બાહેર કહું ?

લીમજી—મીસ ફ્રેની તમે આસકાવોજી ! “બ્રેટ નેવર માઈન્ડ” મને તક મળશે તો હું તમારું સીકનેસ રફતે રફતે દુર કરસ ! હું પણ આય સીક્રનપર માથેરાંન જનારજી ! તાંહ-બે રજા આપશો તો મુલાકાત લેવસ ! અને તે માટે હું મને બાગ્યશાળી ગણસ ! આજેજી માહરાં માયજીનું કાગલ આધુંજી તેમાં તેવણુ તમુને ધણી ધણી દુવા સાલામ લખેજી !

ફરેની—તમારાં મંમાં કેવા બોલાં છે ? ખાસ કરી તેવણુ જેવાં બોલાં

ગામડયા મને ધણાંજ પંસદ છે । માહરી પણ દુવા લખજો, ને બને તો તેવણુનેખી મેથેરાંન તડજો ।

લીમજી—તેવણુ દર સીઝનમાં માહરી સાથે ચેન્જપર આવેછ । તેવણુ વગર હું કદી કેથે જતો નથી ।

ફરેની—ડૉક્ટર તમે કેવા તાબેદાર સપુત છેવો ? હવે મને રજા આપસો ને કંઈ દવા લખી આપસો?

લીમજી—તમુંને દવાની કંઈજ જરૂર નથી । ચેન્જ અને ‘લવલી’, કંપની જોધયે । તેજ તમારું તમામ દુઃખ ને બેચેની દૂર કરશે.

ફરેની—જે તમે મેથેરાંનમાં હમારી સાથે ‘જોધન’ થશો તો હું ધારૂંછ કે મને સારી કંપની મળશે ।

લીમજી—તે માટે હું મને મોટું માંન મનેયું સમજશ । હું રગખી હોટેલમાં ઉતારો લેવશ । બનસે તેમ તમેને મક્કસ ।

ફરેની—ફારમ્યુનેટ ! હમો પણ એજ હોટેલમાં ઉતરનાર છધયે, ત્યારે આપણે સ્વધર્મ ધણાં કનેક્શનમાં આવશું । હમારો ઉપડવાનો દિવસ હું તમેને જણાવસ તોટલાં સાહેબજી ।

લીમજી—(સેક્રેટેન્ડ કરતાં) સાહેબજી મીસ ફેની । આજનો તમારી મુલકાતનું જે મને માંન મધ્યુછ તે માટે હું માહરાં મોટાં લાગ્ય સમજુંછ । (ફેની જાય છે, તેને જતી જોધને) લકી ફેલી । જેમ હું એને ચાહુંછ તેમ એ મને ચાહતી હોસેકે? જો એમ બને તો માહરાં જેવો સુખી કાણુ?

માયન ૮ મુ.

દિલમાં અસર કરીને, દિલયોર જીગરની ચાલી,
પામું જો એવી નારી, આશા મને એ બહાલી.—

હિમ્મત ફલે જો સારી, ચાહું જીગરને ચારી
રખથીજ આશા મારી, આશાનો મુજ તું વાલી.—

દિલતો થયું દિવાનું, ખોયું તે-જે-જવાનું,
તનમન થયું દિવાનું, આશા ફળે એ બહાલી.—

(જાયછે)

અંક પહેલો—દેખાવ પ મો

રાંદેર-હોરાબજીવું મકાન

(ડાલી ખારીએ ડીંગધને રમાલ કરેછે, હીરાંબધ દાખલ થઇને જોય છે.)

હીરાંબધ—ડાલી એ કાણુ જાયછ ? તું કાણુ સાથે વાત કરીતીતી ?

ડાલી—કુછજી, એતો આપરા અરદેશરતાં ફેંડ મીં લવજી લાહેર હતા તેવણુ સાથે વાત કરતી હતી.

હીરાંબધ—વારં દીકરી, તું મને શું કહેવા માંગતી હતી ?

ડાલી—આજે કુવાજીએ શહેરાંને કહ્યું કે મીં અરદેસર હવે અહિંથી જલદી જાયતો સાઈ, તે વખતે તમે શહેરાંનાં ચેહરામાં કંઈ ફેરફાર જોયોતો વાઈ ?

હીરાંબધ—(અચરસ) નહીં ! માહરી દીકરીને શું છે ? કંઈ સીક ખીક તો નથીતી ?

ડાલી—કુછજી, આપણી શહેરાંનાં ચહેરાંમાં ફિકાસ અને ખીડીકની લાગણી ખુલ્લી જણાયછ ! શહેરાં મીં અરદેસર તરફ દિલ ધરાવેછ એ ખુલ્લું જણાયછ !

હીરાંબધ—શું માહરી દીકરી અરદેશરને ચાહું ?

ડાલી—કુઈમાય જુવો શહેરાં અહિંજ આવેછ, તેની સાથે દયાથી વરતજો !

હીરાંબધ—વારં તું જા ! (ડાલી જાય છે. શહેરાં આવે છે) દીકરી અહિં આવ ! માહરી પાસે જોસ ! જયપણુમાં તું માહરી પાસે બંદગી કરવા જેમ જોસ્તી હતી તેમ જોસ, (શહેરાં પાસે જોસે છે) દીકરી દુન્યામાં ધણુક કહેશે કે “હું તુંને ચાહુંછ” પણ કોઈમી માવતર જેવો ખ્યાર ધરાવસે નહિ ! ધણી દોસ્ત યા સંગાઓ પોતાનો ચાહ દરશાવશે પણ માય જેની માયા કોઈમી ધરાવી શકશે નહિ ! તું તારી માયપર શું બરોસો નથી રાખતી ?

શહેરાં— (ઓસકાતાં) માયજી હું કદી તમે તરફ અવિશ્વાસ થઇય
કે હવે થવસ ?

હીરાંબધ—તારી આંખો કહેછ દીકરી કે તારું જીવન હવે પોતાની
માયપર ભરોસો રાખતું નથી !

શહેરાં—માયજી, મને ખુલ્લું દરસાવો ?

હીરાંબધ—શહેરાં, તહારીપર જુરોસો રાખવામાં હું મુરખ બની ! ખરું
કહેઉં તો આંધલી બની ! તારા સાચાં લોહીનાં વચન
પર, હું નભરવસ રહી, હું ધારતી હતી કે તું રતન-
શાહને લગનમાં હાથ આપવાનું વચન પાલશે ! પણ
હવે મારી આંખો ખુલ્લી થઇછ, મેં તારી ખાતરી વાત
જાણીછ.

શહેરાં—(વલગી પડીને) માયજી મને બચાવો ! હવે થાણું મોકું થયુંછ.

હીરાંબધ—તહારા આય જોલતો અરથ ? શહેરાં, માયું ઉંચકી મારી
આંખ તરફ જોઇને જોલ ?

શહેરાં— (કમલીને) માયજી !!

હીરાંબધ—આપ તારી આંખો કહેછ કે તું તારાં વચનને પ્રમાણિક
રહી, નથી ! હવે મને સમજ પડીછ; આપ છોકરો અર-
દેસર કાઇ સારો માણસ નથી !

શહેરાં—માયજી, તમે જુલોછ.

હીરાંબધ—(તેને અટકાવતાં) ચુપ, હવે તુને તારો બચાવ કરવાની કંઈ
જરૂર નથી ! તારાં બાપે તેને કુબતો બચાવી ઘેરમાં
આશરો આપ્યો, તેના ઉપકારનાં બદલમાં તેણે તેનીજ
દીકરીપર નજર ઉઠાવી ? એકની વચનથી બંધાયલી
બધરીને હુલકાવી મુકી !

શહેરાં—(ઉસકરાઇને) માયજી, તમે તેવણને જુઠાં બોલતાંનથી તાણાં
નાં મારો ! તેવણે પોતાનાં વસવાટ દરમ્યાન મને એકળી
ધારતો સખત કદી કહ્યો નથી કે મારા હાથની ખુલ્લી
માંજણી વટીક કીધી નથી !

હીરાંબધ—ત્યારે તેની તરફ તારી એટલી બંધી લાગણી કાંય ?

શહેરાં—માયલ, હું કંઈ જખાનથી ખોલું ? (શરમાતાં) હું તેવણનાં સહવાસમાં આવી તે દિવસથી મને તેવણનો અવાજ મીઠો થતો અંલસાયો ! તેવણનાં ખોલોમાં મેં ડહાપણ નેચું છું ! હું કહી નહીં શકતી કે તેવણની હાજરી વગર હું કેમ સુખી થઈ શકું ! હવે તેવણને વીદાય થવાનો વખત આવ્યોછ, ત્યારે મારે મનથી મારી ગમગીનીનાં દાદાડા શરૂ થયાં છું ! !

હીરાંબઈ—શું ? તેણે તુને કદી કહ્યું નથી કે તે તુને આહેછ ?

શહેરાં—કદી નહીં ! છતાં હું માતું છું કે તેવણ મનેજ આહેછ !

હીરાંબઈ—મારી દીકરી ! ગમે તે થાય પણ આપુને આપણા વચનને વણગી રેહવું જોઈએ ! હવે એ વાતને ટુકેથી ડાકામવી જોઈએ. જેમ બને તેમ હુંકમાં ને ઝડપથી—(અંદર જવા કરેછ—શહેરાં રોકે છે.)

શહેરાં—શાંકાં જવોછ માયલ ?

હીરાંબઈ—તેને કેહવા, કે હવે અમારાં છાપગંનો આશરો જેમ બને તેમ જલદી છોડી જાય !

શહેરાં—(અટકાવ કરતાં) એા નહીં ! નહીં ! માયલ તેને ઘેરની બહાર જવા કેહવાતું કામ માંદરીપર છોરો ! તમે જો કહેશે તો તેવણતું અપમાન થશે, અને મારું તો મોહતજ થશે !

હીરાંબઈ—શહેરાં, તેને જવા માટે કેહવાની હિમ્મત જો તારાંમાં હોય તો તુંજ કહેજે !

શહેરાં—માંદરી પાસે તેવણને મોકલી આપો ! હું વચન આપું છું કે હું પોતે તેવણને એકદમ આય ઘેર છોડી જવા જણાવશ !

હીરાંબઈ—(કોટી કરતાં) હવે માંદરી ઘેર મોજમતી દીકરી ખરી ! માય હિમ્મત ધર ! તેને અહીંથી વીદાય કર કે આપણે આપણાં વચનને વળગી રહી આપણી મગફરી ને ટેક જાતવી શક્યે ! (જાય છે.)

શહેરાં—હું શું કરવા માંડું છું ? ખુદા તરફથી બક્ષેસ થયલું બેહસ્તતું સુખ હું હાંકી મેલું છું ? જેને હું હદથી જ્યાદા આલું છું,

તેતુંજ હું અપમાન કરુંછ ? (થોભીને) નાદાનીમાં
આપેલું વચન નિભાવવા ખાતર જે બહાલાં નિરદોષ
છગરની મ્હોબતને હું કચડી નાખવા માંચુંછ ? (હીમ્મતથી)
પણ નહી, માહરે આવા નાહિમ્મત લય્યાં ખ્યાલ ધરાવવા
ધટતા નથી ! આ તેવણુજ આવેછ, ખુદા તું મને
હિમ્મત બક્ષ !

અરદેશર—શહેરાં, મને હમણા તમારા માયજીએ કહયું તમે મને
મળવા માગોછ ?

શહેરાં—(નીચી નજરે) મીઠ અરદેશર હું દિલગીર છેઉં કે તમેને
ચેતવણી આપવાની ફરજ માહરે માંચે લેવી પડીછ.
તમે જેમ અને તેમ આપ મકાન હવે જલદીથી છોડી
જવો તો સાફ !

અરદેશર—(ચોક્કીને) હું એકદમ ઘેર છોડી જઉં ? મને જણાવશે
કે શાને માટે ? માહરે પેકંઈ પાંક ?

શહેરાં—તે માહરે મોહને તમે નહી જણાવશે !

અરદેશર—(નજદીક જઈને) શહેરાં, તમે મને જતો જોવા ખુશી થશો ?

શહેરાં—(નાહીંમતે) હાજી જેમ અને તેમ જલદી જશો !

અરદેશર—(વીચાર કરીને) હું જવસ ! (હાથ લાંબો કરતાં) મને
છેલ્લી સલામ કરવા દેવો ! (શહેરાં હાથ આપી ફરી
જાય છે. અદી હાથને ડીસ કરે છે, શહેરાં નાહિંમત
બની ખુશીપર પડે છે) શહેરાં માહરીપર દયા કર !
મને ખુછવા દે ?

(રતનશાહ આવી બાબુ ઉભો રહી જુએ છે.)

શહેરાં—નહી નહી અદી હવે એક બોલખી નહી ! હું માંગી લેઉંછ
કે મને છોડી જાઓ ! માહરીપર દયા કરો; એકબી વધુ
બોલ બોલ્યા વગર અહીંથી જલદીથી સીધારો.

અરદેશર—સખખ કે કારણ વગર માંહરું દિલખી કેમ માને ? શહેરાં
આજ વેર હું ખુલ્લે મોહડે તાહરી આગલ બોલ્યો નથી,
પણ આજે કેહુંછ, કે તુંને છોડી જવી એ માહરી જીંદગી
ની ખુશાલીને તોડી નાખવા બરાબર છે.

શહેરાં—આખરે તમે મને નાહીંમત કીધી ! માહરા ઠેરાવપર મેં પાણી ફેરવ્યું !

અરદેશર—શહેરાં, તું મને માહરી હાંદગી માટેનાં થાસો થાસ જેટલી જરૂરની છે ! તું માહરી દીને દુન્યાં છે ! માહરી ખુશાલી; સુખ દુઃખ તમામ તાહરા હાથમાં છે ! તાહરી આંખનો સાત્ર ધસારો યા જાનમોથી વડતો બોલ મને દોજખમાં અથવા બેદસ્તમાં પોંદ્યાડશે ! તાહરામાં આવી શક્તિ કોણે ગફીજ તેની મને ખબર નથી ? પણ તે શક્તિ તાહરાંમાં છે ને તે હરકમેશાં મોબુઃ રહેશે !

શહેરાં—આવાં બોલોથી તમે મને વધુ દુઃખી કરોજ વાહલા; જો નહીં મીં અરદેશર મને છોડી જાઓ !

(અડી નાચાર થઈ જતા કરેજ, તેટલાં રતનશાહ વચ્ચે આવી તેને અટકાવે છે.)

રતનશાહ—બોલો મીં અરદેશર તમુંને માહરે જે બોલ કહેવાજ ! હું સઘળું જાણુંજ (બને ચોંકે છે) હું જાણુંજ કે તમે શહેરાંને ચાહોજ ને શહેરાં તમોને ચાહેજ ! (શહેરાં ખીટું છે તેને) શહેરાં મારેથી ના ખીટા ! હું એવો માણુસ નથી કે જે પોતાનાં સુખ માટે ખીજનું સુખ હુરી લેવ ! તમારું હકથું હું કદી તોડીશ નહીં !

શહેરાં— જો મીં રતનશાહ તમે કેવા લગ્ના છેઓ ?

રતનશાહ—હું માહરી ફરજ સમજી ફરજ જાનકુંજ ! તે થડી ફક્ત દિલગીર છું, આટલુંજ !

શહેરાં—(તણક જઈને) તમે કેકવાજ કે હું જહું જાણુંજ ? મને માફ કરો ! એવણુને ખબર નથી કે હમો તમારાં આભારનાં જલ્લા તરકે વચનથી અંધજ મુકાજ :

રતનશાહ—તે વાત જવા દેવો ! શહેરાં દિલગીર નાં થા ! તાહરાં રૂપેરી આંસુ માહરા હગરપર તાવેલાં સોસાં માફક અસર કરી રહયાજ ! હવે દિલગીરી છોડી દજ બેવિપનાં સુખી ખ્યાલને ! વિચાર કરો.

શહેરાં—તું ! તમે મને ઘોંટકારના નથી !

રતનશાહ—તુંને ધિક્કારૂં ! તુંને ધિક્કારવા જેવી હાલતે પુરું તે દિવસે હું છુંદગીથી નાણુદ બનવામાં સુખ સમજસ ? શહેરાં હજુ હું તુંને ચાહું છું ! તાહરા દરેક સુખમાં હું માહરું સુખ ગણું છું ! ફક્ત હું તાહરા આપથી ડરું છું કે તેવણુ પોતાનો બોલ પાલવા રખે તાહરી સાથે સખતાઇથી વરતે !

શહેરાં—હું કશું કહી શકતી નથી? પણ બવિષ માટે હિંમત પકડી માહરી ફરજ બજાવવા સારું વચન પાલશ !

રતનશાહ—ને શું છું માહરી બાતું થશે ? નહિ શહેરાં હવે તે બનશે નહિ! હું હવે એવો સવાલ વટીક પુછસ નહિ! (અદીને) અફસોસ, મેં તમારા હકમાંથી ધણું ખુરું કીધું છું! છતાં જે બનવાતું તે કદી બન્યા વગર રહેતું નથી.

અરદેશર—(આગલ આવી)—તમે એવું તે શું કીધું છું ?

રતનશાહ—મેં તમારા નાંમવર માય બાવાખર એક કાગલ લખ્યું છું તેમાં તમુને અહિંથી એકેદમ બોલાવા લેવા તાકીદ ફરમાવો હતી મી. અરદેશર હું તમારાં ખાનદાનની મગરૂરી બાણુ છું ! તમારા માય બાવા શહેરાં સાથનાં લગન માટેની મંજૂરી પાત કદી આપવાનાં નથી! ને તેથી હું તમુને ચેતવણી આપી રાખું છું કે જો તમે આય નોરદોશ અબલાને બેવફા નીવડશો તો કોઇની દુનયાંઇ શકતી મને તમુંને સખ કરવાંથી રોકી શકશે નહિ!

અરદેશર—મી. રતનશાહ હું વચન આપું છું ! માહરા ખુદાને હાજર નાજર બાણુ એનાં સુખ માટે મારો કોલ આપુ છું કે જો હું એને બેવફા નીવડું તો મને કોઇનો સખત સખ વાજબી ાણુશે. (અદી વચન આપેછે).

રતનશાહ—જોવો ! સુખી રહો ! હું માહરી છુંદગીનાં અંત સુધી તમારો દોસ્ત થઇ રહેવશ ! મી. અરદેશર આય ખીલતી કંળી એનાં અચપણુથી માહરાં હજરમાં ઘેર કરી રહી હતી ! અને હું એને માહરી આંખની રોશની ગણુતો હતો, પણ એનાં દરેક સુખ માટે માહરો હક તજ દઇ, એનાં ભલાં થકી એનો હાથ તમારા હાથમાં સોંપું છું !

(બેઠિનાં હાથ લધને) એને તમારી છાંદગી સુધી વફાદાર રહી ચાહતા રહેજો. સદા સુખી રહેજો !

(બન્નેના હાથ જોડી આપે છે, તેજ વખતે બાહારથી દોરાબજીનો ઘુરસાબરો સાથ આવે છે, બધાં ચોકે છે.)

દોરાબજી—(બાહારથી) તમારું ખાતું ખરાબ થાય, ગાડીનું ચાક ખરીયા—ખરખર હતું તે જણાયું નહિ ! રસ્તા વચ્ચે ગાડી ભાંગી ગેઇ ને માલ બધો વેરાઇ ગીયો ! માંકા—જીવણા કાંઈ મરી ગીયા ?

રતનશાહ—શહેરાં, તમારા બાવા પાછા ફરેલા જણાયેલ ! ગાડીને કંઈ અકસમાત થયેલો લાગેલ.

અરદેશર—હા, હાલ તેવણનો ટેંપર હાથમાં લાગતો નથી !

રતનશાહ—હાલ તો હું જાણું છું ! એવણુ નહિ જોય તેમ બીજે રસ્તે બાહર જાઉં છું આપરા વચ્ચે થયેલી ગોઠવણુ હાલ એવણુને કેદશો નહિ ! વખત જોઈને હુંજ વાત છોડસ, શહેરાં જરાખી બિંદતી નાં ! ખુદાપર ભરોસો રાખ ! હું બનતી કાશેસે તેવણુને ઠેકાણે લાવશ !

(રતનશાહ જાય છે ! બીજી બાબુથી દોરાબજી ચીરકા-યલા દાખલ થાય છે, હાથમાં એક પોસ્ટલું કવર છે.)

શહેરાં—બાવાજી ! તમે ઘણાં જલદી પાછા આયા ?

દોરાબજી—હા દીકરા, ગાડીને અકસમાત થયો તેથી પાછું ફરતું પડ્યું ! પણ હા જો ! આય માહરે નામતું કાગળ આવ્યું છે તે વાંચ ? જોઈ (ગળવું તપાસતાં) કાણુ જાણુ ચશમે કાંઈ પડી ગીયો ! નહિં તો હુંજ વાંચતે !
(શહેરાં કાગળ ઉખેડી વાંચવા જતાં ચીસ પાડે છે.)

શરાંહે—ઓ !

દોરાબજી—દીકરી શું છે ? શું બીનાં છે ? બસીને વાંચ દીકરા—શું કંઈ યુરી ખબર છે ? કાણુને હાથનું કાગળ છે ?

શહેરાં—બાવા, કાગલની નીચે લેડી પરીચેદર જસુખાની સહી છે !
(અરદેશર ધલરાય છે.)

દોરાબજી—(આતુર બની) એવણુ માહરા જેવા ગરીબને શું કેલવા માંગેલ ? દીકરી વાંચ શું બીનાં છે ?

શહેરાં—(ખાજી) હવે ભેદ છુપો રહેશે નહિ! મને મોટેથી વાંચ-
વુંજ પડશે (વાંચે છે) “મીં દોરાબજી વજ્રદાર ભેગ.
મને ખખર મળીછ કે માહરો ખેટો અરદેશર તમારાં
ઘેરમાં આવી રહેલો છે, અને તમારી બેટી સાથની તેનાં
સંબંધી નાલેશી બણી હમો ઘણાં દંલગીર છિએ !

દોરાબજી—(ઉશકેરાંતાં) એ શું બીનાં છે ? નાલેશીની વાત શું છે ?
વાંચ શહેરાં જલદી વાંચ (શહેરાં વાંચવાની આનાકાની
કરે છે અને કાગલ પાછું વાંચે છે.)

શહેરાં—(વાંચે છે) હમે તેને એકદમ ઘેરે આલી આવવા થકી
તાકીદનું કાગળ અમારા ‘કારભારી બમનું’ મારફતે
મોકલી ચુંકાછ ! જે તે નહિ આવે તો હું તમોને
હોકમ કહુંછ કે તેને તમારાં મકાનમાંથી એકદમ આલી
જવાની ફરજ પાડશે ! અમારાં અમીરી ખાંદાંતનાં
મોભાનો ખ્યાલ કરશે !

દોરાબજી—(હાથ ચોળતાં) આહ-હવે ખુદલું જણાયછ ! બધી બીનાં
સમજ પડે છે ! દીકરી આલ વેક-જલદી પુરું કર !

શહેરાં—(વાંચે છે) હું મારા બેટાને તમારા જેવાની દીકરી સાથે
જોડાવા કદી રજા આપી શકીશ નહિ.
(શહેરાં રડી પડે છે. દોરાબજી તેનાં હાથમાંનું કાગળ
ખુટવી લેય છે.)

દોરાબજી—જસ કર ! દીકરી અડિંજ થોખ ! વધારે વાંચવાની
કંઈ જરૂર નથી ! (અદીને) મીં, અરદેશર જસખાં,
દુન્યામાં માહરું એક પુરું સુખ આપ માહરી દીકરી છે.
એજ માહરો ‘રોશનચેરાગ’ છે ! અને ખુદા સાહેદ છે
કે હું એને માહરી જીંદગી કરતાં પણ કેવાં અખંડ
વાહલથી આહુંછ ? છતાં, એ જે નાંફરમાંન થશે, કે
પોતાના વચનને બેવફા નિવડશે; તો યાદ રાખજે કે હું
મારેજ હાથે એ મારા ‘રોશન ચેરાગને’ ખુજવી
નાખવાનેખી ચુકસ નહિ, (શહેરાં ધુજે છે અદી ઉશકે
રાય છે.) ત્યારે સાંભળો ! આપ છોકરી ખાંખાહદુર
રતનસાહને પણવા વચનથી બંધાઈ ચુકી છે ! શું.
ત્યારે તમે સાંપ થઈ અત્રે રહ્યાંછ ! જેને મેં માહરી

છાંદગીનાં જોખમે કુખર્તા બચાવ્યો, તેજ મને અને
માહરાં વહાણાંએને ડંખ મારવા તક્યાર થયોછ ? શું
તમે, આપ માહરી બેટી શહેરાંને ચાહવાની હિંમત કરોછ ?

અરદેશર—(નીચી નજરે) માહરી સરજો મને નામલાજ કરી
એના પગ પાસે લાવી નાંખ્યોય ! એનાંજ હાથોએ મને
ખીમારીમાંથી માંનમાં લાવી બચાવ્યો. હું નાચાર છેઉં !
માહરી શકતી ઉપરાંત હું એને ચાહવા શીખ્યોછ !

દોરાબજી—શહેરાં, તું સાંભળેય કે એ શું બોલી રહ્યોછ ? હવે જોડું ?
એક સાચી દીકરીની પ્રમાણિક્ક કરજ તું કેમ બળવેછ ?
એને અહિંથી એકદમ ચાલી જવા હુકમ કર !

શહેરાં—(રડતાં) બાવાજી, મને એવી દુઃખભરી કરજ નાં પાડો !

દોરાબજી—ત્યારે તું શું કહેવા માંગેછ ?

શહેરાં—જો એવજીને જવાની કરજ પાડશે તો મને પણ જવું
પડશે ! હું પણ એવજીની સાથે સળવાર ઠરુંછ ! મને સળ
કરો !

દોરાબજી—(ગુસ્સાથી) ના—કરમાન તું તાહરા આપેલાં વચનનો ભંગ
કરેછ, તેનો કંઈ તુને ખ્યાલ છે ?

શહેરાં—(ગુઠણે પડી) બાવાજી ! ગુસ્સે ના થાવો ! માહર સાંભળો !

દોરાબજી—(હિંમતથી) તાહર સાંભળું ? નહિ—નહિ—મેં જોખમે તે
કરતાં વધું સામહયુંછ ! હું માહર નામોથી ભર્યું છગર
હવે ચીરીને ખેંચી કાઢડશ ! (શહેરાંને ફેંટી દે છે. અદી-
તેને હાથમાં લેય છે.)

અરદેશર—પાછા હટો ! સાહેબ એકદમ પાછા હટો ! આપ મતા
માહરી છે અને માહરી છાંદગીનાં સેવટ સુધી શહેરાં
માહરીજ રહેશે !

(ડાલી—હીરાં—રતનશાહ તથા માકો આવી ધભરાખને
હલાં રહે છે.)

દોરાબજી—શું એના હાથમાં ? મારી આંખોની સાંબેજ ? કંગાસી
ખુદાનો તમારીપર કેહેર વરસજો ! આપ નાં—કરમાન બેટી-

પર તેનાં જનમ આપનાર દુઃખી બાપનાં હાથાંની હાય;
પડજે!

હીરાંબાઈ—(દોડી-શહેરને બાથમાં પકડી) ઓ—નહિ—નહિ દોરાબજી
એ આપણું એકપુરું બચ્યું છે! એને કહુવા નાં દેવો!

દોરાબજી તું દુરજ રહેજ! માહરી અને તાહરી આંખ સામે
પણુ એનો ચેહરો હવે કદી નજરે પડશે નહિ! હવે
કદી પણ માહરા જગરમાં આય બે-વચની બેટી મારેતો
ધાર બરપા થશે નહીં! મારી સામેથી દુર થાવો!

રતનશાહ—(આગળ આવી) દોરાબજી બા. એવી બહુવા નાં દેવો.
મેં એને એના વચનથી છુટી કરી, એ જેને ચાહેછ તેને
ચાહવા રજા આપીછ! માહરો હક મેં માહરા હાથે
નાશુદ્ધ કીધાછ!

દોરાબજી—બધાંજ માહરેથી ફરી ગીયાં? રતનશાહ તમને એતું
વચન તોડવાનો ખુદાઈ હકજ નથી! વચન એણે
આપ્યુંછ તે અમુને ને એણે નિભાવવુંજ ભેધએ! ને
વચન નહિ નિભાવશે તે ખુદાનાં ગુનેહગાર કરસે; તેની
ઉપર ખુદરતનો માર પડશે.

શહેરાં—(હીરાંને વલગીને) માયજી. ઓ માયજી!
(દોરાબજી શહેરાંને હીરાંબાઈનાં હાથમાંથી દુર કરે છે,
અદી તેને ઝીલી લેય છે.)

દોરાબજી—ચંડાલ દૂર થા! માયનાં પ્યારથી પણ હવે સદાની દૂર
રહેજે! સુખનું કદી તું નામ પણ ના જોતી!

અરુદેશર—મીઠ દોરાબજી તમે ગુસ્સામાં ખુદાનાં ધનસાફને પણ ભુલી
બેઠાછ! બચ્યાનાં પ્યારને પણ બોલી બેઠાછ; પણ યાદ
રાખજો, માહરો ચાહ કે દિલ કદી કાઠપણુ તોણીથી મને
છુટા પાડી શકશે નહીં!

દોરાબજી—જોવો તમારું કાલું કરો! (બંધાને) આય દુકતીને હવે
સદાની સુવેલીજ સમજજો! ને જીવતાં કે સુવેલીનું

મોહકું માહરે (હીરાંને) તાહરે યા કોઠએ કહી માહરા
હોકમ વગર બેવું નહીં; એવા તમે બંધાને માહરા
ખુદાનાં કસમ છે !

[હીરામજી ગુરસાથી મોહકું ફેરવી નાંખે છે. હીરાંખાહ
રહે છે. ડાલી ગભરાય છે. શહેરા અદીને વલગી
પડે છે, રતનશાહ દીઠમુંડ ખતી બેયા કરે છે
ડોપ ધીમે ધીમે ઉતરે છે.]

← ટેબલો. →

જાહેર ખખર.

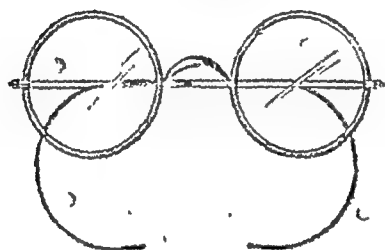
હાઈ ક્લાસ સોશાયટીઓમાં, મધ્યમ વર્ગોમાં અને
મરીબ ધરોમાં સર્વે ઠેકાણે—

સગવડ ભરેલા, આરટીસ્ટીક અને સાયનટીફીક
ચશમા બનાવનારા તરીકે

એકે અવાજે વખણાયેલા

ખાલીવાલા ઍન્ડ હોમી

નું નામ જાણીતું છે.

રાજ મહારાજાઓ, જજરીસો, યેરીસ્ટરો અને જાણીતા ડોક્ટરોમાં
હમારા કામ વિશે બે મત છેજ નહિ:

હમારાં કામની ઉંચ પ્રસંસા માટે સંખ્યાબંધ ધરખમ સરટીફીકેટો
તથા સોનાના ચટ્ટા હમો ધરાવીએ છીએ.

ચશમાને લમતી કાષ્ટખી જરૂર પડનાં હમારી સાચી સલાહ લેવાની
મજબુત બલામણુ કરીએ છીએ. હમારા ગંજવર સ્ટોકથી તથા
એક્ષપર્ટ સલાહકારોથી જરૂરજ રાજ થઈ મન ભાવતો ચશ્ત્રમો મેલવો
યા હરેક પ્રકારનું ચશ્ત્રમાને લગતું સંતોષકારક કામ મેળવી હસ્તે
મેહોડે ધરે સીધારશે.

હમારી દુકાનો નીચલે ઠેકાણે આવેલી છેજ.

૨૭૬, હોરનબી રોડ,

૨૨૬, કાલખાદેવી રોડ,

ખામટવે લેડલોની સમિ,

તથા

હતુમાન સ્ટ્રીટને નાકે,

મુ.ખામ.

મુ.ખામ.

અંક ૨ જો-દેખાવ ૧ લો.

સુરત-શ્રીગીતાનો એક ચોરડો.

(ફેની ગાતી બેઠી છે.)

ગાયન હ મું.

ફેની—

આ દિલમાં ચાહત બહુ, કાતિલ જેની ચિત મન યાદ
મનમાં ચિતમાં, અંતરમાં સહુ, પ્યારી જેની યાદ.

છે બહુ પ્યારી જેની યાદ.—કાતિલ.

ભુલાવી સપ્તલું આવી વસતું, આ દિલ નહિ કાઢનાથી કળતું
જગર જાન તેને આધિન છે, દિમાગમાં જેની યાદ.

છે બહુ પ્યારી જેની યાદ.—કાતિલ.

દીકું તીર નહિ પાછું કદી, હાથે કદી નહિ આવતું,
દિલ પ્રેમમાં પર હાથપર, ફર્યું ફરી નહિ આવતું.—

મનમાં ચિતમાં.

(સ્વગત) જ્યારે પણ હું એખલી એકાંતમાં બેસુંછ, ત્યારે
વાહલા લીમનોજ ખ્યાલ માહરા મનમાં ભમેછ. જીવાન
જગરોમાં પેદા થતી મોહનતની પેહેલી લાગણી તે જીવતાં
જીવતું ગોયા બેહસ્ત છે. માહરી તખીઅતને 'ચેન્ગ'ની
જરૂર હોવાથી કાલે પપા મને માંથેરાંન હવા ખાવા લઈ
જનાર છે. ત્યાં ડો. લીમજી પણ આવનાર છે, એટલે
માથેરાંનની હવા કરતાં ડીયર લીમની હાજરીથીજ માહરી
તખીયત તનદોસ્ત અને ખુશહાલ બનશે (ચિચારી). ચાલ,
ત્યારે, અમારાં ઉપડી જવાની ખબર ડીયર લીમને લખી
જણાઈ, ને માથેરાંન મલવાતું પ્રેમીસ પણ યાદ અપાઈ.
(કાગલ લખવા અંદરનાં રૂમમાં જાય છે ખીજી ગમથી
અદી આવે છે.)

અદી—(મનથી) આખરે માહરાં બાપીકા મકાનમાં પાછો આવ્યો ! મમાં-પપાએ માહરા આવવાની વકી તો નહિજ રાખી હોશે ? (વિચારી) પેરન્ટસને મુડમાં જોઈ ખરી હકીકત માહરે કહેવી પડશે. શહેરાં મને માહરાં જાનથી પણ જીવાદા વાહાલી છે; કેમકે તે મ્હને માહરા પપ્પાસા કે અમીરી ખાનદાન થકી નહિ—પણ ખુદ માહરા થકીજ આહતી આવીછ. માહરું ગમે તે થાય તેની મને પરવા નથી. (વિચારી) મમર પેરન્ટસનાં દિલ એથી નારાજ થશે. તેમનાં દિલ રંજદા થયેલાં હું કેમ જોઈ શકશ ? (વિચારી) પણ તેમા હું શું કરું ? ખુદ ખુદાની એજગયખીથીજ સુખી સંજોગ વચ્ચે માહરો તેની સાથે મેલાપ થયો ! નજરથી નજર મલતરું જગરમાં પ્યાર રોશન થયો. તે વાહલીની માવજતથીજ હું સારો થયો, અને આ જગર તેનાં અહેસાનના આભારમાં સદાતું જકડાઈ ગયું ! શહેરાંએ માહરા પ્યાર થકી પોતાનો બાપીકો આશરો તળ્યો, અને મેં એક સુધ્ધા ગૃહસ્થને છાજે તેવી રીતે તેણી સાથે નવસારી જઈ, છુપાછુપ લગન કરી તેને માહરા જગરનો આશરો આપ્યો ! પણ શહેરાં સાથનાં માહરાં છુપાં લગનની વાત પેરન્ટસ આગળ એકદમ જાહેર કરસ તો તેઓં ધણાંજ ખફાં થશે અને મોટું રમખાણ જગાડશે. વાસ્તે હાલમાં તો સંજોગ જોઈને વાત કરવી ઠીક થઈ પડશે. જે ‘ખુદા’ કરે તે ખરું !

(સામેથી ફેની અદીને જોતાં, ખુશહાલી સાથે દોડી આવી ભેટ છે)

ફેરેની—કોણ ? ભાઈ અદી ? તું કાંઈથી આવ્યો ? તાહરી તખીયત કેમ છે ? એક્સીડન્ટથી કંઈ હેરાન તો નથી થયોતી ?

અદી—જાલી બેહત, શીકર ના કર ! તુંજ માહરી દિલસોજ બેહત છે કે જે માહરા દુઃખથી દુઃખી થાયછ. હું પપા-મમાંને આવ માહરી સ્કેન્ડલ પછી આજે ખાસ મલવા આવ્યોછ !

ફેરેની—અદી એશું વાત બનીછ ? કોઈ ખાનગીદાર રતનશાહ નામની પારસીએ મંમાં-પપા પર કાગલો લખીને તેઓને

ઐતલાં-તો તાહરી સમિએ ઉશકેરી મુંક્યાંછ કે તેઓ તાહરં મોહકું પણુ જોવા નારાજ છે! અને તેથીજ તુને તાહરી સીકનેસમાં મલવા વટીક નહિ આમાં! અને મને પણુ મલવા આવવા નહિ દીધી.

અદી—જેહેન, મને બમતુ તરફથી સમજી બખર મળીછ, હવે તો પેરન્ટસને કેમ રહિડ લાવવાં તેના વિચારમાં છેઉં!

ફરેની—એ છોકરી કાણુ છે? કેવી છે? તેતું નામ શું છે?

અદી—તેતું નામ શહેરાં છે, જો કે તે એક ગાંમડાંમાં ઉછરેલી છે, તે છતાં ઇન્ચે ઇન્ચ શહેરી જ્યુટીને પણુ હરાવે તેવી અપટુડેટ છે. વળી દરેક કેળવણી લીધેલી છે! ફક્ત તેનાં ગાંમડાંમાં રહેનાર માયબાપની હાલત માટે વાંધો ઉઠે એમ છે! પણુ તેમાં હું શું કરું? જાહાં માહરં દિલ લાગું તાહાં એઆયો! પણુ હજુ મંમાં પંપાનાં વિચાર ફેરવવાના ખ્યાલથી હું અહિં મલવા આયોછ!

ફરેની—ભાઇ, તાહરી લાગણી હું પામી શકુંછ! આપણાં પેરન્ટસને ખાંનદાનની મગફરીએ ઐતલાંતો ઘેરીયાંછ કે તેઓ પોતાનાં બચ્ચાંનાં સુખદુઃખનો વિચાર વટીક કરી શક્તાં નથી! જેવી તારી હાલત છે તેવીજ માહરી પણુ હાલત છે. (શરમાય છે.)

અદી—શું કંઇ તારૂંખી અતરે એનગેજમેન્ટ થઇ ચુકુંછ કે? ફરેની મને ખરું કહે? હું તો તાહરો દિલસોજ ભાઇ છેઉં.

ફરેની—હા, કંઇ તેમ છે! અતરે સુરતમાં પેલા પ્રખ્યાત ડોક્ટર લીમજી પ્રકીરજી એમ. ડી. રહેયની, તેવણુ સાથે હું એનગેજ થવા ચાહુંછ!

અદી—લકી ગર્લ! એવો બહોલો ડોક્ટર તે પસંદ કીધોછ, તેથી તો મંમાં પપા રાજી થશે!

ફરેની—પણુ તેવણુનાંખી માયબાવા તદ્દન ગામડયાં છેની? ત્યારે એવાં વેહવાઇ વેહવાંણુ એવોને કેમ ગમશે?

અદી—અનલકી ગલ્ ! ખરેખર, માહરા જેવીજ તાહરી પણ હાલત છે ! પણ ડીયર સીસટર તાહરી પ્રેન્ડ જોન્યુકેટડ છે, તેથી કદાચ હરકત નહિની લેવાય !

ફ્રેની—તે હવે જોઈશું ! હું આજેજ મંમાં આગલ એ વાત છેડી જોવસ.

અદી—ઑહ રાઇટ ! તે પછી હું માહરી હાલત રજુ કરવાનો વિચાર કરસ ને નહિ તો હું માહરું સુખ્યું ફેડી લેવસ.

ફ્રેની—ખુદા આપુને મદદ કરે !

[સર જસુખાં તથા લેડી પરીચેહેર દાખલ થાય છે.
અદીને જોઇને અજબ થાય છે.]

પરીચેહેર—કોણ ? અદી ? અદી તેં અમોને એસ્ટોનીશ કીધાં !

અદી—(સિકહેન્ડ કરતાં) મંમાં-પપા-તમોને જોઇ હું ખુશી છઉં !

જસુખાં—અદી, તમે હમોને હદમાર નારાજ થવાનું કારણ આપયું છ !

અદી—મંમા-પપા-માહરી પર ચુસસે ના થાવો ! તમોપર જે શખસે કાગલ લખ્યાં તેમાં સહરાધત ધણી હતી ! હું તહમારી રજમન્દી વગર કોઇખી કામ કરશ નહિં !

પરીચેહેર—ધેત્સ-ઇટ ? હું ધારતીજ હતી ! જસી, આપણાં ખચાં કદી પણ આપણાં ખાનદાનને હીલ્ડું લાગે તેવાં પગલાં લેશેજ નહિ ! કેમ, મે કહયુંતું તે ખરું ક્યુંની ?

જસુખાં—એમજ થયું જોઇએ ! આપુને આપણાં પોઝીશનના માણસો સાથેજ બેલાવું જોઇએ !

પરીચેહેર—મરીઓ તરફ-તો મને ધણીજ સુગ છે ! જેવો મંડળીમાં કસું પોઝીશન ધરાવતાં નથી, તેવાંને આરાસે ઉભું રહેવુંખી ધણું લયંકર છે !

જસુખાં—દીકરા અદી હમણાં તો તમારા રૂમમાં જવો, કપડાં ખદ્દીને નાસ્તો કરી લેવો ! પછી આપરે એ બાબદસર વાત કરશું. (અદી જાય છે.)

ફ્રેની—(સવગત) મંમા પાસે આજે વાત છેડું કે નહીં !

પરીચેહેર—ફ્રેના શું છે ? શાનો વિચાર કરેછ ?

જસુખાં—કેમ માય દીકરાં શું મસલત કરોછ ?

પરીચેહર—ડીયર આપરી ફરેની હાલમાં ઘણીજ બેચેન જેવી ફર્યા કરેછ ? દિલ ખોલીને મંમંને કસું કેહતી નથી !

જસુખાં—માફરી દીકરી ! જાહેર અચ્ચાંઓ માંયઆપને આશરે હોય, તાંહેવેર તેઓએ માયઆપથી કશુંખી ખાનગી રાખી ફરવું ઠીક નહિ ! અમારો પુખ્ત વિચાર તમારું બહુ કરવામાં સદા રહેછ !

ફરેની—(શરમાતાં) પપા—મંમાં તમે કેનાં મેહરખાંન છેવે ?

પરીચેહર—શું છે ફરેનાં ? એમ આસઘાયછ કાંય દિકરા ? તાફરી દરેક ખાંનગી વાત બાણવાનો હક છે !

ફરેની—મંમાં પપા મને માફ કરો ! તમેને પુછયા વગર મેં એક ચીજનો ખ્યાલ કીધોછ !

જસુખાં—શાનો ખ્યાલ ? દીકરી ખરું જોત્તજે ! સારી છોકરીઓ સદા ઓનેસ્ટ રહેછ !

ફરેની—પપા, અહિં સુરતનાં પેલા પ્રખ્યાત ડોક્ટર લીમછ એમ. ડી. કહેવાયછની ? તેવણુ સાથે મને રોજ ગારડનમાં મુલાકાત થાયછ, અને તેથી અમે વચ્ચે દોસ્તી બાઝીછ. !

પરીચેહર—માઠ ગોડ ! આટલી કરચ જેટલી છોકરીઓ પણ શું શું તોફાન જગાડતી રહેછ ? તું શું કહેવા માંગેછ તે હું સમજી.

ફરેની—મંમાં મને માફ કરો ! તમારા ભરોસાને હું ડીસઓનેસ્ટ થઈ નથી !

પરીચેહર—દીકરી, તેં આપરાં પોઝીશનનો કંઈ ખ્યાલ કીધો હતો ?

ફરેની—હાજી, મેં તેવણુને એજ્યુકેટેડ, વેલનાન પોઝીશનવાલા જોયા, ત્યારેજ મેં માફરી દોસ્તીનો હાથ લગાવ્યો ! તે ઉપરાંત હમો વચ્ચે વધુ વાતચીત કરીજ થઈ નથી.

પરીચેહર—તેમનું રેખ્યૂટેશન, સરટન્ટલી સારું છે !

જસુખાં—પણુ આપુને તેમનાં સંબંધી ઝાઝી ખબર નથી ! આપરાં પોઝીશનને પેશ પડતાં સઘલાં સરકમસ્ટનસીસ જેવાં જોઈસે ! પણ હું અજબ થાઉંછ કે ડો. લીમછએ

હમને પુછ્યા વગર તાહરા હાથની માંગણી કરવાની
હિંમતજ કેમ કીધી ?

ફરેની—નહિ ! જરાગી નાહ. પપા તેવણુ ઇન્ચે ઇન્ચ એક જેન્ટલમેન
છે ! તેવણુ માહરા હાથની કે હમો વચ્ચે એનંગેજમેન્ટ
વીષે સહેજ વાતચીત પણ થઈ નથી, કે એકર વટીક
કીધી નથી. તેથીજ પપા, જે માહર સદાનું સુખ જેવું
ધમ્મતા હોવો તો મને તેવણુની સાથેજ એનંગેજ કરી
સુખી કરો. !

જસુખાં—હીક છે, આપરે એ પર વિચાર કરશું !

ફરેની—(પરીચેહેરને કાટી કરતાં) મમાં તમે માહરી ઉપર ગુસ્સે
નાં થતાં !

(આ વેળા અદી દાખલ થતાં દૂરથી સાંભળે છે.)

પરીચેહેર—હીકરી, તાહરી એવી ખુશી છે તો હાલ હમો નાં નથી
પાડતાં !

ફરેની—ઓ મમાં તમે કેવાં બધાં છેવો ? તમારો આભાર
કેમ માનું ?

અદી—(અદી આવીને ફરેનીને બાબુ) હીયર સીસટર, તાહર
કામ ફતેહ થયલું લાગેછ ! ત્યારે તો માહરી પણ વારણ
આવશે, તે વખતે અધું સમાધાન થશે ખરું ?

ફરેની—(બાબુમાં) જે આપરે ખુદાપર બરોસો રાખશું તો સહુ
સાફજ થશે !

પરીચેહેર—(અદી તથા ફેનીને એખત્રાં વાત કરતાં જોઈને) 'કેમ
હીયર ચિલડૂન ? ગુજસુજની શું વાત કરોછ ?

અદી—મંમા, હું કલોજ ખુશી છેકે, કે આપરી ફેનાંતી ઉમેદને
તમે ખુંસાલીથી વધાવી લીધીછ ?

પરીચેહેર—કાંય નહિ ? ડૉ. લીમ મોટી પ્રેક્ટીસ ધરાવનાર બહેલો.
જુવાનીઓ છે, તે-રફતે-રફતે આપણા પોઝીશનને લાયક
થશે એવી હમો ઉમેદ રાખીયેછ.

અદી—તમારા નેક વિચારને હું મલતો છઉં, પણ ફક્ત માહરી (ચાઇસ) માટે તમે મુરબી વિચાર કરી શકતાં નથી, એ માહરી કમનસીબી છે.

જસુખાં—ડીયર ચાઇસ તમે હજી ઘણા નાદાન છેવો. આપણે અમીરી ખાનદાનનું પોઝીશન ઘણું જ મહોટું છે, તેને પેશ-પડતું થવું જોઈએ.

અદી—પપા! ગરીબજ એ કંઈ ગુન્હાં નથી!

જસુખાં—ગરીબજ એ હરામખોરી છે, જેઓ હરામખોરી કરેછ તેવોજ ગરીબજમાં સળડેછ!

અદી—ગરીબજ સંજોગથી પેદા થાયછ! કોઈ જનમથી તો કોઈ કમ-નસીબીનાં ફટકાથી તેને આર્ધિન થાયછ.

પરીચેહર—(વચમાં આવી) ઓ ડીયર! ડીયર! તમે કેવી એબસર્ડ તકરાર કરોછ? ચાઇસો પેરન્ટસની સામે તકરાર કરે એ મને ઘણું જ શૌકીંગ લાગેછ.

અદી—મંમાં, માહરામાં ગરીબો તરફની સુગ નથી, તેથીજ તવંગરોની તુંદાઇ મારાંમાં પેવશ થઈ નથી.

જસુખાં—મીઠ અદી તમે આવી તકરારથી શું કહેવા મગિાછ?

અદી—ડીયર પપા! હું તમેને સ્ટેજ પણ નારાજ કરી નાફરમાન થવા ચાહતો નથી. છતાં માહરી જીંદગીનું એકજ સુખ માહરી ચાહેલી શહેરાં છે, તો એ ભલી ગામડીયણુનો હાથ મેલરી આપી મને સુખી થવા રજા આપો.

જસુખાં—(ઉશ્કેરાઈ) અદી અદી એ શું જોલોછ? ભવીષનાં સર જસુખાંથી અમે એવી આશા કદીજ રાખીતી નહીં.

પરીચેહર—એ! ઘણું જ હોરીબલ છે! આપરા ખોરોનેટના ખાનદા નને ઘણું હીણું લગાડવા જેવું કરોછ! હમો તો આજ સુધી એજ ઉમેદમાં હતા કે તમારાં પુખ્તતા બેટી ખોર-શેદ ચેહર સાથે એનગેજ થઈ અમારા ખાનદાનને જેજ આપસો.

અદી—મંમાં હું ખુરશેદ ચેહરને એક બેહેન કરતાં અધીક બહાલથી ચાહી કે જોઈ શકતો નથી.

જસુખા—અમે લેડી નવાજ બાનુને પ્રેમીસ આપેલું છે, કે તેમની
બેટી પુરશેદ બવીષનાં લેડી જસુખાં થશે.

અદી—તમોએ પ્રેમીસ માંહેરા વિચાર પુછ્યા વગરજ આપ્યુંછ
એટલે તે પ્રેમીસ પાત્રવાને હું અંધા યલો નથી.

પરીચેહર—તમુને આપરાં ખાંદાનનો ટેક જાલવવા, અમારી ગોઠવણ
મુજબ ચાલવું પડશે.

અદી—હું નાચાર છું, વચનથી હું બીજાને અંધા યલો છું.

જસુખાં—એનો શું ફેજ આવશે તે તમે જાણોછ કે?

અદી—હાજી ! જે નસીબમાં બનવાનું હોય તે બનશે.

જસુખાં—(શુરસામાં), તમુંને ખાતલ થવું પડશે.

અદી—પપા એટલા કરગ્ર ના થાવો. શહેરાં સાથે પરણવાથી હું કે
તમો કંઈ હલકા કે ગરીબ ગણાવાનાં નથી.

જસુખાં—તમારે જાણવું જોઈએ કે ગરીબોની સોહબતથી નીચ આસિ
યત વધે છે, માટે તેવાંની સોહબત તબવી જોઈએ.

અદી—પપા ! ગરીબજ જો કે કડવી છે, પણ તેનાં ફળ મીઠાં છે.
શાંતિને રાખનાર, ધમાનદારીને સંભાળનાર, પ્યારને ઉછે-
રનાર એ સર્વેનો ગરીબજ એક નમનતાઇનો
રેહબર છે !

પરીચેહર—અદી ? અમારા વિચારને તમુંને નમવું પડશે.

અદી—મુરખીજી તમો તરફની મારી હદ બાહારની તાબેદારી છતાં,
આય એકજ બાબતમાં નાચારીને લીધે મને નાફરમાન
થવાની ફરજ પડેછ !

જસુખાં—તમારાં લગનની પસંદગી માટે તમુંને એકદમ ઘેર છોડી
ચાલી જવું પડશે.

ફરેની—મમા ! બહાલાં મમા, અંધરપર એટલાં શુરસે ના થાવો.

પરીચેહર—ફરેની, તું હજી નાદાન છે, તારે અમારી વચ્ચે બોલવું
વટવું નથી.

અદી—મમા ! પપા ! ખુદાઈ સંજોગને લીધે પેદા થયલાં માહરાં
સુખને આવકાર આપવા તમો ચાહતાં નથી ! તેમજ
મને અતરે જોવા રાજી પણ નથી, તો હું જવસ, અને

માહરં સુખ્યું કરી લેવસ, તે માટે તમે મેહરબાનો મને માફ કરશો. સાહેબજી.

(જવા કરેછ, ફેની અટકાવે છે.)

ફેની—ડીયરં પ્રધર, કહાં જાયછ ? હું જવા નહિ દેવસ.

પરીચેહેર—ફેની એને જવા દે. એની ઉંછાછતી ચાલની ભુલ બેઘને જલદીજ પાછે ફરશે.

જસુખાં—જે બેટાં બેટી માંચ બાપની મરજી સાંમે થાય તેઓએ પોતાનું દુઃખ સુખ પોતેજ ભોગવી લેવું બેઘએ !

અદી—મંમા ! પપા ! તમે સદા સુખી રહેજો. હું તમને નારાજ કરવા બેહદ દિલગીર છું. હવે માહરી ફરજ, ખુદાના હકવાજખી કોલથી જયાં બંધાયલી છે, તે તરફ જવસ, તમને સદા પયાર અને અહેસાંનથી યાદ કરેસ, ખુદા મને માફ કરે.

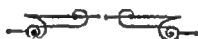
(અદીને જતો ફેની અટકાવે છે.)

ફેની—ઓ ભઈ ! (ચીસ પાડી અદીને વળગી પકડે છે.)

પરીચેહેર—(જસુખાં તરફ ફરી) ખબરદાર ફનીરે (ફેનીને પકડે છે.)

જસુખાં—બસ જવા દે એને !

(અદી એક તરફ ચાલી જાય છે. બીજી ગમ સર જસુખાં, પરીચેહેર બેદકારી બતાવતા ચાલી જાય છે.)

અંક ૨ જો-દેખાવ ૨ જો.

તીથલ-લવલી કોટેજનો લગતો બગીચો.

(માકો તથા બમનું આવે છે.)

બમનું—માકા, આપણાં બાઇ સાહેબ કાંહાં છે ?

માકો—કાંય ? તેનું તુંને હું કામ છે ?

બમનું—અહિં કેથે જણાતાં નથી તેથી પુછું ?

માફો—આહે, કેથે ખુણે ખટોલે બેઠીને આંખપાણી બરતાં
ઓહજતા !

બમનું—આંખપાણી કરે ! કાંય વાર ? કંઈ સખખ ?

માફો—ત્રણ ચાર દાહાડા થીયા કાણુ જાણે હું ખખર મલી તે
કામની હાથે બોલતાં નથી ને બહુ રડીયા કરે !

બમનું—એવી તે શું ખખર હોસે ?

માફો—કાણુ જાણે—બા ! ચરદેસર હેઠળી આજ કટલા દી થયા
ધરમાં નથી ! બમનું તું તો જાણુતો આહે કે હેઠ કાંઈ
ગીએલા તે ?

બમનું—મને શું ખખર ? હું શું જાણું ?

માફો—તું બધું જાણે, પણ મને કેહતો નથી !

બમનું—પણ માફો, તું તાહરા શેઠનું ધર છોરીને અહીં આવીને
કાંય રહયોય ?

માફો—તે જોતી, શહેરાંખાઈ અતરે આવી રહેલાં તેવારનું
એમની હંબાલ રાખનાર કાંઈ હાથે આવેલું નીહ. ત્વલી
કાંઈપણ એમની ખખર લેતું નથી તેથી હું માહરી
ખુદીથી અતરે આવેલો ને રીયેલો હમખજે ?

બમનું—હોસેબા, તું તાહાર કોઈ. (બમનું જાય છે.)

માફો—હેઠને લગતી કંઈ છુપી વાત છે ખરી ! આ બમનું તે
બધું જાણેછ, પણ હેઠ તરફ હદયાહાર જનફેલાંની ધરાવે
તેથી તદ્દન ચુપ રહે ! (અંદર જોઈ.) એ આ કાણુ
આવે ? કાંઈ દાહડે નહિ ને આજે એ અંજાણો જોવો
કાણુ આવે ? (રતનશાહ ઓલખાય નહી તેવી રીતે આવે
છે.) આવો હેઠ, કાણુને પુછો ?

રતનશાહ—બાઈ, લવલી કોટેજ તે આપજ નહિ ?

માફો—હાજી, એજ તે મકાન !

રતનશાહ—(સ્વગત) અરે, આય, તો દોરાખજીનો નોકર માફો છે.
મને ઓલખે નહિ તો સાઈ. મને લાગેછ કે શહેરાંને
અહિંજ લાવીને એકાંતમાં સંતાડી રાખીછ ! (આજુ
બાજુ જોયા કરે છે.)

માંકો—એ એવજુ એમ હું કરે ? આજુઆજુ હું લેયા કરે ?

રતનશાહ—(અંતાપથી આજુ) ઓ ! તેને અડીં દાવી, જુવાનીની મોજમાં દાવી, તેને તેની શરમભરી દાસતથી અંજાળી રાખીજી ! એ અડી-અડી તે જે નિય યાજ ચલાવી આપ નિરોદ્દેશને છૂંકે તેના અદ્યો હું જરૂર લેવશ !

માંકો—(આજુ)એ એમ ખુલાંમાં હિમો રીતે હું અક્યા કરતો આવું. (નજીક જઈને) દાએજ, તમે હું માંગો ! કોણને હોયો ?

રતનશાહ—તાહરા ખાંડને ! તેવજુ અંદર છે ની ?

માંકો—તમે દેડાણી હેરાં માંગને વરે પુકો ? હું આપ તેડી લાઉં !

રતનશાહ—નહિ-નહિ. તેવજુને નાં તેડતો ! તેને માહરી દાનરી ગણતાવી મુકસો ! મને એકા એક આવેલો લેલ દલરાઈ જશે !

માંકો—તીવારે તમે કેદવા હું મંગિા ?

રતનશાહ—તારાં આઈ, અતરે સુખી તો જોતી ? તેવજુની સાથે તારા શેઠ સારી પેઠે તો વરતેજની ?

માંકો—પણ હેઠ તમે છેઓ કોણ ?

રતનશાહ—એક ઇનસાન ! જે હું છું તો તાહરા આઈ માટે એક સદેશો આપી જાઉંજી ! તેવજુને કેદજે કે દેવે દિલગીર અવાતું કંઈજ કારણ નથી ! હું તેવજુની નજીકજ રહેવશ, તેવજુનાં હક અને સુખને નીલાવ કરશ !

માંકો—(આજુ) કોઈ લલો લાગે ! (મોટે) હેઠ, તમારું નામ ?

રતનશાહ—એક દીલસોજ હાસત !

માંકો—હેઠ, જાંહ હુથી તમે તમારું નામ મને જાણાવદો નીહ, તાંહ હુથી એક બોલ પણ આપને કેદવાનો નીહ !

રતનશાહ—ભાઈ હું એકસ કારણસર મારું નામ આપી શકતો નથી. ભાઈ મારા મનમાં જરાથી પાપ નથી ! જે સમજ મને આપ તારા આઈ સાથે ઘરો અગતને અંબાં છે, પણ એકસ કારણસર મારે હાથ તેમને મજબૂ નથી ! તેથી હું મારું એક કામ અગત ! તાહરા શેઠ અરેશર શહેરઆતું સાથે કેમ વરતેજ તેની

તપાસ રાખજે, અને જ્યારે હું તુને પાછો મળવા આઉં ત્યારે મને જણાવજે. (ખાણુ) સાફ થયું કે માકાએ મને પીછાં-ચો નથી. હા, હવે લેડી પરીચેહરને ઉતારાનાં મકાન પરથી અહીં લાવી જે તે છેલ્લો ફડચો કરી નાંખું, શહેરાંને કાઢખી રીતે નામોશીમાંથી છોડવું. (જાય છે.)

માકો—(તાણુખીથી) અજબ મનીષ છે. ઘેરની કાના હોરી કરવા આવેલો, એ કાણુ આહે? એ અવાજ મેં કૈયો હાંભરેલો એમ લાગે. ચાંલ જરા જમને બાંધની ખૂબર લેતે. (જાય છે.)

—:૦:—

અંક બીજો—દેખાવ ૩ જે.

(લવલી કોટેજનો એક રૂમ—સાફું ફરતીચર.)

(બમનું ચોરડામાંનું ફરતીચર સાફસુફ કરતો જણાય છે.)

બમનું—શેઠ, હવે આપ એકાન્ત જાંદગીથી કંટાલેલા લાગેછ. હું બધું સમજુંછ-સમજું જાણુંછ! એનો છેડો હવે જલ્દીજ આવશે! જે રીતે એવણે છુપાં લગત કીધાંછ, તેવાં થયલાં લગનનું જેડાણુ તોડવું, આજકાલ કંઈ ઘણું મુશ્કેલ નથી! (જાય છે.)

(અદી દાખલ થાય છે.)

અદી—બમનું—તાહરાં બાઈ કાંઈ છે?

બમનું—બાગમાં ફરતાં હોસે, શેઠ!

અદી—જા, તેવણુને માહરા આવવાની જલ્દી ખચર આપ!

બમનું—વારું સાહેબ! (કાગજ આપતાં) લેવો શેઠ, તમે બહાર સધાવેલા હતાં તે મખતે આપ તમારે નામનું કાગજ આણુ તું! (અદી કાગજ ઉખેડે છે.)

અદી—(કાગજ વાંચે છે.) માહરા વાહલા લાઈ અદી! તમારા એકાએક ચાલી જવા પછી પપા ધણા પટકાઈ પડ્યાછ. તમારી સાથ થયેલી તકરારથી એવણુને મોટો શોક

લાગોય, અને વળી તખીયત ઘણીજ લઘડી પડીછ !
તેવણુતો હજુખી તમેને લેડી નવાઝ્યાંતુંની બેઠી ખોર-
શેઝેહેર સાથેજ પરણાવવા માંગેછ ! (ઠાગળ બંધ
કરતા) ઘણુંજ અજેઝ જેવું ! હું સારાંની આસા રાખતો
તો પણ બધું ફાકટ ! હું માહરા લગન કાંઈ સુધી છુપાં
રાખસ ? શહેરાં જેવી બલી છોકરીને માહરી હકદાર
પરણેતર તરીકે દુન્યાને ક્યારે દેખાડી શકસ ?

(શહેરાં દાખલ થય છે.)

શહેરાં—(અદીનાં ગલામાં હાથ ભેરવીને) ઓ તમે પાછા આયા
માહરા જન ?

અદી—(કોસ લઇને) હા—ડીયર તારેજ ખાતર જલ્દી આવે !

શહેરાં—ઓ મને કેવી હવે ખુશાલી લાગેછ ? તમારા વગર હું
એકલી અદુલી તદન ઝુરીયા કરતીતી !

અદી—માહરા થકી તું કેટલી બધી ઇન્તેજાર રહેછ, ડીયર ?

શહેરાં—ઠાલા, તમે માંનો તે કરતાં વધારે હું તમારી હાજરી
માટે હંમેશાં આરજુમન્દ રહેછ !

અદી—ડીયર, તું આવી માહરી સાથની એકાંત ઝુસરીથી શું
કંટાલતી નથી ?

શહેરાં—(વલગીને) ઠાલા માંહરે તમામ સુખ હું તમારાંબાજ
સમજુંછ, તમારી સાથનાં આપ વસવાટને હું બેહેરતનું
સુખ માનુંછ.

અદી—પણ ડીયર, તાહરા દિલમાં કંઈ છુપી ગમગીની છે તે
હું ખુલ્લી જોઇ શકુંછ, કેમ જે તું હંમેશાં માહરી
સામે હસતી જણાયછ, અને માહરી ગેરહાજરીમાં મેં
તુંને આંખપાણી ભરતી સાંભલીછ. જીગર, મેં તુંને
સુખી કરવા શું માહરું બનતું નથી કીધું ?

શહેરાં—ઠાલા તમે મને પુરતી સુખી કીધીછ !

અદી—ત્યારે તું સાથી ના ઉમેદ બનીછ ?

શહેરાં—હું ઘણાં વખતે ખ્યાલ કરુંછ કે જોઇએ તે કરતાં મને
અહિં ઘણું સુખ મળેછ. છતાં હું કોઇ વાદથી દુઃખી
થાઉંછ !

અંદી—હીયર, તે મને ખુશાસાથી જાણાવ !

શહેરાં—(અચકાતાં) હું ઘણી અચોક્કસ છેઉં ! પણ કોઈ છુપી ગમી માહરીપર ગાંધેખ ચાયછ ! આપણાં અચાનક થયેલા મેલાપ, અને છુપા છુપ લગન કરી એકાંતમાં કરેલા વસવાટ, મને વસવસો પેદા કરેછ !

અંદી—હીયર, તું જાણેછ કે આપણાં લગન કાંય છુપાવ્યાંછ ?

શહેરાં—કારણ કે તમારાં માયખાવા પોતાના અમીરી ખાંદાનને લીધે માહરા જેવી ગરીબ સાથનાં લગનની રજા કદાચ નહિ આપતે.

અંદી—પપા મને હજી કુમારો સમજી બીજે ઠેકાણે ગોઠવવા ધારેછ, અને હાલમાં તેવણુ ઘણાંજ બિમાર છે ! એવે વખતે જો તેવણુને આપણાં છુપાં લગનની ખબર પડે તો જરૂર શોકથી અંબીર પેરીણામ આવે, માટે જાંહ સુધી દરેક પુરતો બંદોબસ્ત થાય નહી તાંહ સુધી તુંને અહિં એકાંતમાં છુપીજ રાખવા ધારીછ !

શહેરાં—માહરા ઘણી, હું આવી છુપી ગોઠવણુને ધીકકારુંછ. આપણાં છુપાછુપ થયલાં લગન આપણાં પવિત્ર નામને કલંક લગાડશે.

અંદી—શહેરાં, માહરા પપાને પુરતા તંદરોસ્ત થયલા જોવાની હું આશા રાખુંછ કે તેવે, વખતે તાહરા જેવી બખતાવર બહરી સાથનાં થયલાં લગનની ખબર આપી હું તેવણુને ખુશી કરું !

શહેરાં—જેમ તમે તમારાં માંયખાપને આવી રીતે છેતરી રહ્યાછ, તેમજ મેં પણ માહરાં માંખાપનું જીગર તોડી નાખ્યુંછાં આં કેટલું દુઃખ દાયક ! એ કેમ સહન થાય ?

અંદી—શહેરાં હું ધારતોતો કે માહરા બેહદ પ્યાર અને અખુટ જાન ફેશાનીયી તું તાહરું દુઃખ ભુલી ગય હોશે ! પણ અંધુ ફોકટ !

શહેરાં—(ગળીમાં હાથ નાંખતાં) બહાલા મને માફ કરો ! મેં માહરી લાગણી ખુદલી દરજાની તે થરી હીજગીર છેઉં !

અદી—પણુ ડીયર હવે એ વાત જવા દે, ને તાલગ મીઠકા દુલદે કંઈ ગા કે માહરા દિલને રાહત મલે.

શહેરાં—(ખુશ થતાં) જો માહરા ગાવાથી તમોને રાહત મલતી હોય તો માહરા જનન હું ખુશીથી ગાવસ!

ગાયન ૧૦ મુ .

જુવાની અન્ધ જલામાં, તનવાસ ડીધા,
દિલને હારે, લવને મારે—જુવાની.
ચિતકું જલાવે, મારું, મનને બુલાવે,
દિલકું શુમાવે સારું-ધીર-ધીર-ધીરને.—જુવાની
જનને અજાણતાં મોહ પાશમાં જો નાખશે
હાર પામી આખરે, પછતાઈ દુખ પામશે.
જર જુવાની જોર આખર, દિલ છગર રસમાવશે
કમ થયું દિલ જોશ તો, ખાલી છગર બતલાવશે.—
—ચિતકું જલાવે.

(અદી શહેરાંને ડીસ કરે છે, તેજ વખતે લવજી દાખલ થાય છે.)

લવજી—વેલ ડન-વેલ ડન ! સુખી જોડું એમજ હંમેશાં લરાઇ સંતાઈ રહેછ ને માહરા જેવો એકલ ડોલલ જુવાન ગામે ગામ ભમતો ફરેછ !

શહેરાં—(દોડીને એકદે-ડ કરતાં) ઓ લવજી, તમે કાંદથી આયા ? અમારાં રહેઠાણની ખજર તમોને કોણે આપી ?

લવજી—તમાર્ગ સુખની કિર્તીની ખજર, તમાર્ગ સુખની વાહવા મને હવાઈ વિમાનમાં બેસાડી આપ અદેખાઈની દુન્યામાં ખેંચી લાવીછ ! હું પેતે જતે અદિ મારી અકલ હાંસીપારીથી, માહરી ખુલ્લી આંખે, ખુલ્લે નાંકે, ખુલ્લે મોહને, અને ખુલ્લી લાગણીથી દોરવાઈ, આયોછ !

અદી—જેવો હતો તેવોજ રહ્યો ? હજી સુધરીયો નહિ ?

લવજી—હવે સુધરવાની આજ્ઞા દોઢદ !

શહેરાં—ભઈ, તમે આયાંતો ભલે આયા, પણ હમારા એકાંત વાસમાં શું ખજર આવવા આયાછ ?

લવણ—તમારા થકી માહરી પાસે ખખરોનો ભંડાર છે !

શહેરાં—લવણ—બોલો—થું ખખર લાયાછ ?

લવણ—(શહેરાંને) હું હમણા તમારા બાવાના ગામથી સીધો સદ્દ
અહિં આયોછ !

શહેરાં—ઓ ત્યારે તો તમે માહરે ઘેર ગીયા હોસો? બોલો માહરે માટે
કંઈ કાગળ પત્ર લાયછ ?

લવણ—તમારા બાવાએ ઘેરમાં બધાંને હુકમ કીધો છે કે જેની
કોઇ તમારીપર કાગળ લખે તેને તાબડોલ ઘેરની
બહાર હાંડી કાઢવો !

શહેરાં—(દલગીરીથી) અરે હજીની તેવણ માહરી તરફ એટલા બધા
ગુસ્સે છે ?

લવણ—તમારી તરફ ગુસ્સે હોય તો રહેજ એાછી સખતાઇ ગણું,
પણ એ લોખંડના જીગરવાલાએતો તમારૂં નામ વટીક
કોઇને મહેડેથી નહીં નીકલે તેની તાકીદ આપીછ !

શહેરાં—ઓ ખુદા (નીસાસો નાંખે છે) પછી ? પછી ?

લવણ—હવે દુકું ને ટચા ! તમે ઘેર છોડી ગીયા પછી તમારા બાવાએ
ઘેરનાં દરવાજા કોઇથી પારકાની આવગલવ માટે એકદમ
બંધ કીધાછ ! તેમાં મુખ્ય કરીને માહરે થકીતો સદાખરા
લોકઅપ થયાંછ ! એટલે તમારે માટે માહારી પાસે
વધુ ખખર આપવાની હવે કંઈ રહી નથી !

અદી—હીયર હવે બધી વાત જવા દેઇ જલદીથી જમવાનું તયાર
કરાવોતો હીક; કેમજે લવણની ભુખો થયો હોસે !

લવણ—અરે હારે. ભુખળી લાગીછ ને સાથે લાગુ નાખળી સુકાયછ
વાસ્તે શહેરાંબાનું સાથે સાથે જરા છાટા પાણીની તયારી
કરાવજે કે માહરી બધી થાકળી ઉતરી જાય.

શહેરાં—ઓ લણી ખુશોથી ! (જાય છે ?)

અદી—લવણ બીજી કાંઈ નવી ભુની ?

લવણ—નવી ભુનીમાં એજ કે તે એકતો ગુનાહ કીધોછ; અને

ખીજો કરવા માંગેછ, પણ તે માટે તુંને મારે રોકવા પડશે !

અદી—એ શું બકેછ ?

લવજી—હાલમાં બાંહે તાહાં મોટે ખાંચરે ચનારાં લગનની ચરચા ચાલી રહીછ ! તાહરાં લગન તાહરી સગી ખોરશેદ ચેહેર સાથે ચનાર છે, એમ પેપરોમાં છપાયછ, ને તુંતો આય ખીચારી નિરદોશ છોકરીને પુસલાવી અહિં લાવીને છુપાયોછ. અદી ખુબ સાંભાલજે ! ખુદાને પીછાણી સચ્ચાઈથીજ ચાલજે !

અદી—તદન જુહું છે ! માહરાં મંમાં પપા પોતાનો જોલ ખરો કરવા જુહા શુલખાન ઉડાવી રહયાછ ! તે લોકને મારાં આય છુપાં લગનની ખખર નથી, તેથી લોકમાં વાત ચરચાયછ, પણ તેની મને શું પરવાદ છે ?

લવજી—અરદેશર શેઠ, તમારી ચાલ ધણીજ શરમભરી નીવડીછ ! તમોને મેં એક ઠગારા-લખાડ અને વિશ્વાસઘાતકી નિવડેલા સાંભણ્યાછ !

અદી—એ શું બકેછ ? ખરાખર જોલ ?

લવજી—તમે એક સચ્ચાઈની પૂતલીને તેણીને નહિં પરણ્યાં છતાં, પરણેલાં છેએ એમ ખતાવવા શું ફગી નથી ? ફરેસ્તા જેવી સીરતને જુહા ખ્યારનાં વચનથી શું ભોલવી બમાવી નથી ? ધનસાંતનાં રૂપમાં રહીં, શહેતાંનની ચાલ શું તેં ચલાવી નથી ?

અદી—વિચારીને જોલ ! ખરી ને ખુલ્લી વાત જણાવ કે તું શું કહેવા માંગેછ ?

લવજી—ફકત એટલુંજ કે હું થોડા દિવસની વાત પર માહરાં દામસર રહેર ગીયોતો, તાંહાં એવી અહવા ફેલાયછ કે તેં શહેરાંને ખોટા ફાર્સથી પરણીને ફગીછ, લગન કરવાનાં સાદયા તજો તેણીને ભોલવીને નિચ હાલતે પોંહચાડીછ !

અદી—(ઉશ્કેરાઈને) એમ કોણ કહેછ ? કોણ દિ'ખત કરેછ ?

લવણ—ખાંન બહાદુર રતનશાહ ! તે તમારી પુઠેપુઠ રહી બધી તપાસ રાખેછ. અને તે ખાતરીથી કહેછ કે તે શહેરને ઠગીછ !

અદી—મેં શહેરને ઠગીછ ? કેવી રીતે !

લવણ—તે જે લગન કીધાં તે બનાવટી ને ઢાંગી હતાં !

અદી—તે તે તેનું લખાડ ગુલખાન માન્યુ ? તે મને એટલો બધો નીચ ને ઠગારો ગણ્યો ?

લવણ—તો કાંય નહી માનું ? તે પુરાવા સાથે જણાવેછ કે તમે લોક પહેલાં નવસારી ગીયાં ને ત્યાં બાકુતી ચોખાગીરિને મોળેદોના સાહચા પહેરાવી ખોટા આસિરવાદ સરાવ્યા ! બધાને ઠગ્યાં ને નિર્દોશ છોકરીને કલકિત બનાવી !

અદી—એ તદ્દન જીલ્લુ ગુલખાન છે, ને તે હું પુરવાર કરસ ?

લવણ—કેમ ? કેવી રીતે ?

અદી—જવતા જગતા શાહેદી પુરાવાથી ! (અંદર જોઇ) બમનુ આ બમનુ જહદી અહિં આવ !

બમનું—(દોડતો આવીને) હ સાહેબ ! શું હોકમ ?

અદી—ખરે બોલજે ! પૂછું છ તેનોજ જવાબ આપજે ?

લવણ—તમે ચુપ બેસો ! હુંજ પૂછું છ ! બમનુ ખરે બોલ તું તારા શેઠ બાઇ સાથે નવસારી ગીયોતો અને તાંહ જે લગન થયાતાં તે જરથોરતી દીનની રહે ખરાં હતા કે ફાર્સ હતો ?

અદી—એ વણને તદ્દન ખરેજ કહેજે !

લવણ—તમે પ્રમાણિક છેવો તોં ચુપ બેસો. બમન—ખુદાને હાજર નાજર બાણીને જણાવ !

બમનુ—(અમકાતાં) સાહેબ, તમારો સવાલ મને કબસમાં લાવેછ !

લવણ—એટલે ?

બમનુ—તમે શું એમ ધારોછ કે હું માહરા શેઠનાં વિશ્વાસનો ભંક કરસ ?

અદી—બમનુ જે તાહરી નજર આગલ બન્યુછ તે બધું ખરેખરે કહી દે ! માહરી તુને રહેજખી મનાઈ નથી !

બમનુ—ત્યારે તો ખરી વાત એમ છે કે મારા શેઠ અરદેશરે દોરાબજી શેઠ સાથેની પંચાતી પછી મેને કહ્યું કે કાંઈખી નહિ જાણે એવી રીતે છુપા લગન જલ્દી કરવાં, તેથી નવસારી જઈને બધી ગોઠવણ કર ! તેથી મેં નવસારી જઈ માહરા આલખીતા ઠાક્યાઓને મોખેદ બનાવી એવણના ખોટા આશિરવાદ નખાવી લગન કરી આપ્યાં !

અદી—(ઉશ્કેરાઈ બમનુનો ટોટો પકડી) નીમકહરામ તેં આવી ઠગાઈ માહરી સાથે કીધી ?

બમનુ—(ઢોંગથી) હું તે વખતે તમારી મતલબ જુદી સમજી તમારો લવિષમાં બચાવ કરવા થકી બાજી રચી !

અદી—બદમાશ તેં હમોને ઠગ્યા ? ધાતકો બનાવ્યા ? શહેરોને નીચું લગાડ્યું ?

શહેરોંપર આવો બક્ષાતકર--અને તે મારેજ હાથે ? આ ખુદા ! કેવો સંતાપ ? કેટલું ભયંકર ? (અદી બમનુને મારે છે. લવજી રોડે છે.)

લવજી—હવે બસ કર ને બીજે કંઈ ઉપાય કર ?

અદી—હા, તું ખરો છે ! હું જાતે નવસારી જઈ ફરીથી તપાસ કરું, અને એ કંગાલ કહેછ તે બે ખરું હોશેતો શહેરો સાથે જાહેરમાં ફરી લગન કરી તેને માહરી હકદાર ધણીયાણી પુરવાર કરશ. (બમનુને) બેવકુફ તેં માહરે હાથે કરાવેલો અજીમ અપરાધ મને જાતે જઈ સુધારવો પડશે ! ખુદાની નજરમાં અને માહરા જાગરમાં શહેરો માહરી ખરી પરણેતર થઈ ચુકીછ ! જા, જઈને માહરી બપરી, માહરી ખરી પરણેતરને કેહજે કે હું એકા એક અગતને કામે જાઉંછ, માટે ફિકર નહિ કરે ! યાદ રાખજે, આપ વાતનો એક હરફથી તેવણ નહિ જાણે ! (લવજીને) દોસ્ત તું માહરી સાથે ચાલ ! જાંહ સુધી શહેરોને માહરી ખરી પરણેતર તરીકે જાહેર નહિ કરશ, તોહ સુધી મને કશું ચેન પડશે નહિ.

(બંને ગુસ્સામાં ઉતાવળથી જાય છે.)

બમનુ—માહરા ખુદા આપતો માહરેથી જામરડો થયો ! હું તો લગન તોડવાનું કરવા ગીયો તેને બદલે અહિંતો મજબુત થતાં

જયજી ! પેલા લવજીનાં દેખતાં જાણી જોઇને હું બધું
ખોટું બોલ્યોજી ! હવે શું થશે ? હવે તો માહરે ચુપ
રહી જવું જોઈશે, બાજી સંભાલી લેવી પડશે.

(જાય છે.)

અંક બીજો—દેખાવ ૪ થી.

તીથલ-લવલી કોટેજનો એક ચોરડો.

(લેડી પરીચેહર તથા ખાં બાં રતનશાહ આવે છે.)

રતનશાહ—ખાં પરીચેહર, આયજ તે મકાન અને અહિંજ તેઓ
છુપા રહેજી ! જુઓ સાંમેથી કોઈ નોકર આવેજી, તમેજ
તેની સાથે વાત કરો.

(બમનું આવે છે.)

પરીચેહર—કોણ ? બમનું ? તું અહિંજ સાથેજ છે કે ?

બમનું—(નમીને.) હા, બાઈ સાહેબ ! તમારા હોકમ મુજબ હું
તેવણની સાથેનો સાથેજ રહુંજી !

પરીચેહર—અરદેશર હમણું ઘેરમાંજ છે કે ?

બમનું—નહિ બાઈ સાહેબ ! કંઈ કામસર હમણાંજ તેવણ
બહાર ગીયાજી !

પરીચેહર—(સ્વગત) તેટલું ઘણું સારું—માહરે પેલીને એખલીજ
મલવુંજી. (જાહેર.) જા, જાઈને પેલી છોકરીને કેહ કે
તમેને કોઈ મલવા હુઆયુંજી !

બમનું—વારું બાઈ સાહેબ ! (જવા કરે છે)

પરીચેહર—અને જો, હું તુને બોલાઈ, તે આગમજ અહિં આવતો
ના, તેમજ કોઈ બીજાનેથી આવવા દેતો નાં !

બમનું—બહુ સારું બાઈ સાહેબ ! (જાય છે,)

પરીચેહર—રતનશાહ માહરી મરજી છોકરીને એખલી મલવાની છે !

રતનશાહ—ખરું છે ! માહરે જવુંજ જોઈજી ! પણ બાઈજી તેના પર
ધ્યા કરજો, તેનું દિલ એકદમ તુટી નહીં જાય તેમ ધીમે
ધીમે વાત ખુલ્લી કરજો !

પરીચેહર—તેને તો આપ ઠગાઇની ખબરથી નહિ હોસે ?

પરીચેહર—હું બનતા સુધી તેણી સાથે નરમાસથીજ વરતશું !

રતનશાહ—આનું હું જે તમોને અતરે લાયોછ ! તે શહેરોંને શરમીદગીમાં વધુ દુખાડવા નથી લાયો, પણ તેને તેની ખરી હાલતથી જાણીતી કરી વધુ નામોશીમાંથી બચાવી લેવા લાયોછ !

પરીચેહર—મીં રતનશાહ તમારી ખાતરી છે કે માહારા બેટાએ લગન કરીયા ફારસ રૂપે કરી તેણીને ઠગીછ ?

રતનશાહ—નોકર બમનુંનાં કહેવા મુજબ તો તદન ફારસ જેવી કીયા કરી તે ભોલીને ઠગી છે !

પરીચેહર—થુગરાનાં. ત્યારે માહરો બેટા હજી સલામત છે ? હમારાં ખાંદાનનો ટેક હજી જેવોને તેવોજ છે ! જવો તમે માહરી રાહ ઉતારા પર જોજો !

રતનશાહ—વારું બાનું ! (જતાં જતાં મનસે) આ શહેરોં શહેરોં તાહરે માટે માહરા જીગરમાં આહ છે, તેની તુંને થું ખબર ?
(જાય છે. બીજી બાજુથી શહેરોં ધલરાતમાં દાખલ થાય છે.)

શહેરોં—આવોજી ! કાણુને પુછોછ ?

પરીચેહર—હું કાહરની અહિં વેટ થાઉંછ ! શહેરોં, તારુંજ નામ કે ?

શહેરોં—હાજી ! માફ કરજો ! મને માણસે હમણાંજ મેસેજ આયો, તેવીજ હું અહિં મલવા આવી ! બોલોજી ! થું હોકમ છે ? બેસોજી. (ખુરશી આપે છે)

પરીચેહર—છોકરી હું તુનેજ મલવા માગુજી ! બેસ અહિં

શહેરોં—(બાજુ) ડોસા કેટલાં બધા ઠસ્યામાં છે ! ખુદા જશે કાણુ હોસે ? જી ! તમારું નામથું ?

પરીચેહર—હું લેડી પરીચેહર ! (શહેરોં બીંદે છે.) માહરેથી બીહનાં. હું તુને બદલવા આપવા નથી આવી, પણ તાહરી દયા માગવા આવીછ !

શહેરોં—(તાજીબીથી) માહરી દયા ? માયજી એ થું બોલોછ ?

પરીચેહર—તારા હાથમા હમારાં પુરાણાં ખાનદાનની આખર. અને હોરમત રહેલી છે। તારી સુંદર આંખોમાં હું તારી જીવાનીની નિરદોષતા જોઈ શકું છું કે જેને માહરા બેટાએ ધૂલમાં મેળવીછ।

શહેરાં—તમે શાને માટે બોલોછ, તે હું સમજી નથી શકતી ?

પરીચેર—છોકરી, તેં તારી બોલાઈમાં ખાનદાનને જે માહું લગાડવાનું કીધુંછ, તેમાંથી તારો ભોગ આપી હમારી મગરૂરી જાલવવા દયા કર ?

શહેરાં—તમે માહરી પાસે શાની દયા માંગોછ ? એમ નાં બોલો ! તમે મને ગમે તે મારો ભોગ આપવા ફરમાવો ! હું તમારા બેટા માટે મારો જતી ભોગ આપવા ના પાડવાની નથી ।

પરીચેર—સાંભલ ! માહરા ધણી સર જમુખાંનાં બહેન બાંતુ નવાજ, પોતાની બેટી ખુરશીદ્યેહેર સાથે માહરા બેટાનાં લગન કરવાનું મરતી ઘડીએ હમોને ફરમાવી ગીયાં હતાં । અને પોતાની તમામ દોલત મારા બેટાને તેનાં લગન વખતે મળે એવું વિલ કરી ગીયાં હતાં.

શહેરાં—પછી ? (હેબતથી જીવે છે).

પરીચેહર—અમે તેવજીને મરતી ઘડી વચન આપ્યું હતું, તેથી હમો હમારું વચન નિભાવી, અમારા ખાનદાનની ઝહોઝલાલી અને માહરા બેટાનું લવિશ તેનાં પર્મસાથી સુધારવા માંગીયેછ !

શહેરાં—માયજી એ કેટલું બયંકર ? હવે કેમ બને ?

પરીચેહર—માહરા બેટા અરદેશર આય છુપી ગોઠવણથી અંજાણો હતો ! હમે તે બેડ વચ્ચેની દોસ્તી જોઈ એમ ધારતાં હતાં કે અદી આખરે ખોરશીદની સાથેજ પરણે, પણ તેટલાં હમોને ખબર મલી કે તે તો અહીં તાહરી સાથે આવીને છુપો રહેલો છે ! બોલ છોકરી હવે માહરા બેટાનાં લવિશ માટે તું શું કહેવા માંગેછ ?

શહેરાં—હું શું કહું ? બોલોજી હું શું કરું ?

પરીચેહર—તાહરં ઉદાર છગર ખતાવી એદદમ અદીથી ચાલી જા !
અને તેમ છરી તેને નામોશીમાંથી જવાની લે ?

શહેરાં—(સુસ્મૃતી) નામોશીમાંથી જવાની લેઈ ? કેમ નામોશી ?

પરીચેહર—ગોડા દિવસમાં જાતું ખોરશેઠ ઉમ્મરે પુખી દલિલતની
દલદાર થયે, તે વખતે માહરં ખેટાના લગન તેની સાથે
ખોદવવાં પડશે ! માહરં દીકરો તેને પરણશે, તોજ તે
દમારં ખાનદાંની ખમીર નલવી દુમોરી આખર વધારશે !

શહેરાં—(દુઃખથી) કેતું લયંદર ? જો ખુદા, શું માહરી સગ્ન દવે
શરં થઈ ચુકીછ ! માહરા ખવાએ દીવેલી દલદુવા શું
દવે મને લાગવા માડીછ ? માહરે ખાતર માહરા અદીની
ખરાખી થશે ? જો હું મુઝ ! તમામ ખાનાખરાખીતું
મુળ દુન જેઈ. (રડે છે.)

પરીચેહર—ના રડ ! કોઈરી માહરં દલદુન કર, અદીથી નાદસ. જેમ
અને તેમ જલદી અદીથી નાદસ ! !

શહેરાં—ને હવે પછાં કદી કદી છંદગી ભર તેવણને મહું નહીં ?
જો તમે મને કંઈ એવું ફરમાવો કે તે અભવવાની
માહરામાં શક્તિ હોય. આખર કરે તો હું તેની પરણેતર
જેઈ ! ખુદાને ઘેર મુઝી દમો અંધાયલાં છઈએ, તે કેમ
છુટા થવાય ?

પરીચેહર—તું છુટીજ છે ! તાહરાં લગન થયાજ નથી !

શહેરાં—(ઉશ્કેરાજ) શું ? તમે શું બોલ્યા ?

પરીચેહર—હું ખરંજ બોલુંછ ! તું તેની પરણેતર થઈજ નથી ?

શહેરાં—શું હું તેની પરણેતર નથી ? ત્યારે માહરાં થયલાં લગન તે—?

પરીચેહર—ખોડાં તદન ખોટાં. જેમ તે દમોને છેતરી તાહરી સાથે
રદયોજ તેમજ તુને પણ જુડા લગનના ફારસી બોલવીને
ફસાવી ગીયોછ !

શહેરાં—જો ખુદા જો ખુદા હું એ શું સાંભળુંછ ? મારા અદી, તે
મને કમી ? મને કમી ? પણ હું કેમ જાતું ? મને
સામેલી આપો ?

પરીચેહર—સામેતી એજ ક તે અહીંથી નાહસી ગીયોછ તેમ તું
પણ નાહાસી નામોશીથી બચવા અહીંથી નાહાસ !

શહેરાં—થું ? માહરા જગરમાં થતી ઠગાઇની વેદનાને સમાવવા નાહસી
જાઉં ? લોકના તાણા જાણીથી વિંધમ જવા અહીંથી
નાહસી છુટું ? નહીં ! નહીં ! ગમે તે થાય ! અદીએ
મને કાપેલાં ગરમનસાફનો જવાબ આપવોજ પડશે.
તેવણને જાહેરમાં પરણવાની હું ફરજ પાડશ !

પરીચેહર—ચુપ ! ચુપ થા ! નહીં તો આય અદીની માય તેની
નામોશી છુપાવવા અહીં ધુળરાની દેહસ્તથી મરી જશે.
માહરા મોતનું કારણ તાહરે શીર રહેશે ?

શહેરાં—આ નહીં નહીં મને માફ કરો ! હું બધી ગમથી કબસમાં
આવી છું ! તમે મને નાહસવા ફરમાવો છો ? કોણને ખાતર ?
જેણે મને આટલી હદ સુધી નામોશીમાં નાખી તેના
સુખને ખાતર ? હા હું જાઉં છું ! (રડતાં) તેવણને
તાલેવંત ખાનદાનની બધરી અપાવજો, સુખી કરજો !
(લગનની વીંટી ફક્ત રાખી મીઠા ઝવેરાત કહાડતાં.)
આય માહરાં લગનની નીશાની જે મને સદા સચ્ચા
રહેવાની કબુલાત આપતા ભેટ કાઢીતી તેજ તેજ એક
ઈલાણી માહરી ખરાખીની નિશાની તરીકે હંમેશાં સાથે
રાખસ ! (ચુમે છે.)

પરીચેહર—ચાલ જલદી ચાલ ! ત્રેનનો ટાઇમ થવા આયોછ, બહાર
મારી ગાડી તૈયાર છે, તેમાં હું તને વલસાડના સ્ટેશન
પર મુકી આઉં લે આય પછસા મુસાફરીનાં ખરચ
માટે તાહરી પાસે રહેવા દે (પાકીટ આપે છે. શહેરાં
લેતી નથી.)

શહેરાં—નહીંજ માફ કરો મને પછસાની જરૂર નથી ! હું જાઉં છું.
અદી આ બેવફા તાહરો આશરો છોડી હું સદાની
જાઉં છું ! ખુદા તુજ માહરો રાહબર થશે ?
(રડતી લથડતે પગે જાય છે. તેની સાથે લેડી પરીચેહર
પણ જાય છે.)

અંક ઈન્જી-દેખાવ પાંચમો.

માથેરાન-હોટેલને લગતો કમ્પાઉન્ડ

(ફરેની. ગાયન ગાતી બેઠી છે.)

ગાયણુ ૧૧ મું.

રંગીલી ખીલી અજબ ખહાર આજે
કુલનાં રંગ ખિલ્યા નાજે.
ખુદાઈ ખુદ ખીલી અહીં ખીરાજે
મેહકે દિસે, આજ ખીલી ગાજે.
ખુદ ખીલી છે ખુદરત ખુશીમાં, ચોતરફ સલવાવતી
આ રંગ રસની રેલમાં, સુગંધી ખુબ ફેલાવતી
જગતનો વાલી અલઉદ્દીક, ચાદ દિલ સલગાવતી
છે હર હમિશાં સર્વ વ્યાપક, ચાદ જેની આપતી.
—ખુદાઈ ખુદ ખીલી.

લીમ, હજી ઉઠ્યા નથી કે શું ? રોજ સદવારે માહરી
આગમજ હોરી રાખડપર જવા દોડાદોડી કરતા હતા ને
આજે એમ કેમ ?

(લીમ આવે છે)

લીમ—(આગળ આવીને) સાહેબજી, મીસ ફરેની !

ફરેની—સાહેબજી, ડોક્ટર ! હું તદ્દમારીજ ગદ બેતી હતી !

લીમ—માફ કરજો ! મેં તમોને ખોટી કીધાં ! આજે સકંકાઈ
નહિ ઉઠાયું અને ડરેસ કરતા ટાઇમ થઈ ગયો ! આહા,
આપ તમારાં હાથમાં કેવા સુંદર પુલો છે ?

ફરેની—ડોક્ટર, એ તમોને ગમેય ? તો લેવો હું તમોને ભેટ કરૂંય !
(દગલાને ખટન કરે છે.)

લીમ—ઝા કેવી નવાજેશ ? થેંકસ. તમારાં સુંદર હાથોથી બનેલું
આપ ખટન જેટલું મોહક અને સુગંધિત છે, તેટલુંજ
તે સુંદર પણ છે !

ફરેની—હવે તમે કેવા શોભો છ ?

લીમ—ને તમે કેટલાં સુંદર લાગો છ ? ખરું કેહું છ, મીસ ફરેની મેં તમોને પહેલપહેલાં એકસીડન્ટ વખતે જોયાં, ત્યારથી મારાં જીગરમાં તમારે માટે કંઈ અજબ ચાહ ને માન બરપા થયું છ !

ફરેની—તે માટે તમારો ઉપકાર માનુ છ ! ડોક્ટર, મનેથી તમારે માટે માન છે છ !

લીમ—મીસ ફરેની, તમારી જ્ઞાનદાની મોહટાઇ ને માહરી ગરીબી હાલત વચ્ચે ફેર નહિ હોતે તો હું વધુ હિંમતથી તમે સાથે ભેળાઈ શકતે !

ફરેની—ડોક્ટર, જ્ઞાનદાની મોહટાઇની જુદી તુંદાઈ મારા જીગરમાં કદી વસી નથી ! ખરી મોહટાઇ તો વીદ્યતામાં છે ! ખાલી તવંગરી કરતાં મગજની મોહટાઇ શ્રેષ્ઠ છે !

લીમ—તમે કેટલાં ભલાં ને ભોલાં છો છો ? માફ કરજો ! મીસ ફરેની હું માહરાં દિવસર હવે કાણુ રાખી શકતો નથી, તેથી તમે સાથે વધુ છુટથી ભેલાઈં છ.

ફરેની—ડોક્ટર, હું તમારી કંપનીમાં કેટલી ખુશહાલ ફરું છ, તે શું નથી બેતાં ?

લીમ—મીસ. ફરેની, મને રજા આપશો ?

ફરેની—(શરમાતાં) છ. શાની ?

લીમ—હું માહરું દિલ ખુલ્લું કરું છ ! માહરાથી ઓસકાતાં-નાં ! હા-નાનો જવાબ બે તમારી તરફથી મલુશે તોજ હું તમારાં પેરન્ટસની રજા લેવસ ! ફેની, મેં તમોને જોયાં ત્યારથી હું મને પોતાને જીલ્યો છ, માહરી હાલતને જીલ્યો છ ! તમારા હાથની માંગણી કરવા જેટલી માહરી લાયકાત હું કેમ પુરવાર કરું ?

ફરેની—લીમ-લીમજી ! હું મોહટાઇમાં ચસી રહેતા ખાલી ભેળનાં જીવાન્યાઓ કરતાં, ગરીબાઇમાં ઉધરી ખરી લાયકાતથી નામનાં પામેલાં જીવાન્યાઓ તરફ માન ધરાવું છ !

લીમ—(ફરેનીનાં હાથે પકડીને) ઓ કેવી ખુશહાલી ? ડીયર ફરેની,
હું તુંને આહુંછ ?

ફરેની—ઠહાલા લીમ, હું પણ તમોને આહુંછ !

લીમ—(તેને પાસામાં દાખતાં.) ઓ કેવી ખુશનસીબી ? ખુદા આપરી
પાક મુરાદ ખર લાવે.

ગાયણુ ૧૨ મું.

લીમ—દિલજની મારી મનમાની
યજ્ઞદાંથી આશા પામી.—દિલજની.

ફરેની—નેક લક્ષી મળી આસાની
આ છંદગીની આશા જામી.—,, ,,

લીમ—દિલને ઠહારી મનને દોરી.

ફરેની—સરજત દોરી, ખેંચી ચોરી.

લીમ—દિલનો કીયો દિલજની.—યજ્ઞદાંથી.

લીમ—સંગે રહીશું.

ફરેની—સંપે વસશું.

લીમ—મરશું જીવશું

ફરેની—સંગે ભોગવશું.

દિલની દોલત દિલ પામી.

આ છંદગીની આશા જામી.—

ફરેની—હા પણ ડીયર તમે જાણોછ કેની કે, માહરાં મંમાં-પપા
ખાંનદાંની મગફરી ધરાવેછ તે ? તેઓને રાઉન્ડ લાવવાનું
ધણું મુસ્કલ છે !

લીમ—હા, છે તો ખરું ? પણ તેઓની રજા મંદી વગર હું કદીબી
તમો સાથ અનજેન્ટલ મેનલી વરતશ નહિં.

ફકીરજી—(અંદરથી) અરે ઇશ આણીફા આવ ! આજ તે હોટલ
દેખું !

લીમ—આય તો માહરાં બાવાજનો અવાજ ! ડીયર ફરેની માહરાં
પેરન્ટસ આપાંછ ! તેઓ જેવાં માંમડયાંની હાજરીથી
તું આસ્કાયતો નહિ ?

ફરેની—જરાણી નહિ ! મને તેવાની નિરદોશ બોલી વાતણુંક ધણીજ મમશે ! (ફકીરજી ત્યાં બંચામાંય આવે છે, સાથે માણસો સરસામાંન લઇ આવે છે.)

લીમ—(આગલ જમને) માયજી-બાવાજી કીક થયું ! તમે વખતસર આયાં ? હું તમારો સરસામાંન ગોડવાઉં તેટલાં મીસ ફરેની સાથે મલો !

બચાં—(ઓવરણાં લેતાં) ઓ હું ઓવરધ જઈ ! જી, ભરાયો અમારીજ વાર જોતો દેખું.

(લીમ જાય છે.)

ફરેની—આવો બંચામાંય કેમ છેવો ફકીરજી બાવા ?

ફકીરજી—હારી પેઠે છીએ માં !

બચાં—(ઓવરણાં લેતાં) ઓ હું મરી જઈરે તાહરી પરયાં ! તુંને મારા બધા જ ભરં ! (કોટી કરે છે.)

ફરેની—બચાંમાંય, તમે કેટલાં બધાં મેહરબાંન છેવો ?

બચાં—ઓલેરે માય-તેમ તારી લાયકી કાંધ થોડી છે કે ? મારો ફકીરો ને ઉંતો રોજ તારી લાયકીની વાત કરી તુંને યાદ કરીએ જો ? (કોટી કરે છે.)

ફરેની—મારા મમા પપા પણ અહિંજ ઉતરેલાં છે ? હું તેવણુ સાથે તમારી જલ્દીજ સુલાકાત કરાવશ !

બચાં—ઓ હારે માય ! એ મોટાં લોકને તો અમે પોતેજ આવી ને મલહું ! પણ દીકરી તું હવે હારી પેઠે તો છેની ?

ફરેની—હા માયજી, તમારા સંપુત બેટાની કંપનીમાં માહરો આખો દિવસ કાંઠાં પસાર યાયછ તે જણાવુંજ નથી !

બચાં—જી ભરં તુને, તે મારા હપુત બેટાપર કેવી મેહરબાંન છે જો ? અમારાં જેવાં ગરીબને જે આહે તેને ખુદાયજી ધણાં ધણાં આહેજો મા (લીમ આવે છે.)

લીમ—માયજી બાવાજી હવે તમે જલ્દીથી કપડાં બદલો તો સારં ! નાસ્તાનો ટાઇમ હમણા થશે !

ફકીરજી—થાવા દે દીકરાં ! વરી કપડાં ને ચપડાં હાના બદલવાના ?
આપરે કહતી પાઠ્યાબ કરી પલાઠો મારીને નાહતાને
ધનસાઈ આપવા બેઠી બહુ ! હઉવે !

લીમ—માયજી બાવાજી હું તમોને એક વધાઈ આપવા માગું છું !

બચાં—ઓ બોલરે દીકરા મરી બહુ તારી પરતી; હાની વધાઈ આપે
મરું ?

લીમ—મારો વિચાર મીસ ફરેની સાથે લગનનાં ગાંઠતી બેઠાવાનો છે,
અને તે થકી મે હમણાજ એવણના હાથની માગણી
કાઢી જે એવણે ઘણી ખુશી સાથે બહાવ રાખીછ !

બચાં—ઓ મારા બોદાયજી પરથી મરું ! (કોટી કરતાં) મારી
પણોતી વહુ તુંને મારો જી ભરાયો દીકરો હદા હુખમાંજ
રાખહેજે ! જીવતી રહેજે !

ફકીરજી—બુદાઈજી બાપા જેવી તારી માયા મેહરબાની આ ગરીબપર
છે તેવી અમેહાં રાખજે. દીકરી માહરાં ખંરા દિલની દુવા
છે કે તમો બેઠે હદા હુંખી રહેજે ને તનફરોશતી
સાથે ધણું ધણું જીવજે !

ફરેની—તમે કેટલાં ભાગાં છેવો ? અમારા નેક ધરાદાને તમો દિલની
દુવાઓથી વધાવી લેવોછ. પણ મારા મંમાં પપાને હજી
પુછવાનું છે જો ?

ફકીરજી—તે માટે તમે જરાખી બિહતાં રખે ! હું આપ જઈને પટ
દેતો કે કેહી દેવા, તો ચટ દેતા કે હા પાહડો ! હઉવે !

બચાં—હારે મરું ! મારા હીખેલા લણેલાં ને નામનાં પામેલા દીકરાને
જમાઈ કરવા કોણ નાં પાડવાનું હતું ?

લીમ—નહીં, નહીં, તમે એટલી બધી ઉતાવળ નાં કરતાં, નહિતો
છબરડો થશે ! એ વાત હમોનેજ સોંપો ! લાગ બેઠ
તેઓને સમજોવી રજા મેલવશું ?

ફકીરજી—જેવી તમારી મરજી દીકરા, અમે તો હાઈં જોવાજી
જીવીએ છી !

જસુખાં—(અંદરથી) દીકરી ફરેની-ફરેનાં ?

ફરેની—આવી પપા ! (બધાંને) મને પપા તેડેછ તે હું જાડેંછછ !
પછી મલશું !

(જાય છે.)

લીમ—માયલ-માવાલ હું પણ જરા જમ આઉંછ ! આજે તક
મલતાં સર જસુખાંની રમ મેળવી નકકી કરવા હમ્મુંછ !

બચાં—હારે દીકરા ! વખત ખોલવામાં હાર નિહજે ? લાછમી ચાંદલો
કરવા પછી ઘડી ઘડી ફરે નીહ-જે ?

(લીમ જાય છે.)

ફકીરલ—બચાં, ખોદાયલ આપણીપત્ર કેવો મેહરબાન છેહ ? આપણો
લીમ જે બધું કરે તે આપુને પુછ્યા વનાં જરાએ નિહ
કરે જો ? ખુદા, હરવેને પેટે ફરજંદ આપે તે આવાંજ
કહયાંમરા અને નેક આપે !

બચાં—ફકીરલ, આજનો દિવસ કેવો હારો છે જો ? આપરે જીવાન
હતાં તિવારે પણ એવોજ એક દી આવેલો ! કેમ
ખરંની ?

ફકીરલ—હઉવે ! આંહરે તીહ વરહની વાતપર, આપણે જીવાન
હતાં તે વખતે મેં તારા હાથની માંગણી કાઢેલી તીવારે
તું કેવી બીધેલી ? નેનાહીને ઝાડને યાથે ભરાઇ ગીએલી,
તે બધું ચાહ છે કે નીહ ?

બચાં—હઉવે ! પણ આપરો જમાનો મુવો હરમવારો હતો ! આજ
કાલનાં પોયરા પોરીનાં જેરી હિંમત તે વખતે કાંહ
ખરેલી ઉતીજે ? પણ ઉતો અરધી હુધરેલી, તેથી તારી
હાથે ફરેલી ને પરણેલી.

ફકીરલ—ઉતે કંઈ ઓછો હુધરેલો ઉતો કે ? ખુદાયલએ તેથીજ
આપુને આવો હપુત દીકરો આપીને આપુનને હુખી કરેલાં !
તે બાપનાં જેટલા પાડ માનીએ તેટલાં થોડાં !

બચાં—હું તો એ માહરા ખુદાયલ પરથી મરી મરી જાઉં;
તે રોજ હુવા માયું કે એ મારો રોહન-ચેરાગને જાંહ
હોય તાંહ હદા હુખી રાખે !

ફકીરજી—અચાં, આજે તો મને હરખનાં આહું આવે ! ચાલ જરા કહતી કરી તે, ખુદાયજી પાહે દુવા માંગીએ કે આપણે દીકરો જલદી ઠેકાણે પડે !

અચાં—ફકીરા, એ તો ખુદાનું કામ ખુદાજ કરહે !

(અંન્ને જણા અંદર જાય છે. બીજી બાજુથી સર જસુખાં તથા ડો. લીમજી વાત કરતા આવે છે. તેની પાછળ પરીચેહેર અને ફરેતી આવે છે.)

જસુખાં—ડોક્ટર લીમજી, મને તમારા થકી માહરી ફરેતીએ વાત કીધીય !

લીમજી—સર જસુખાં. મેં તમારી બેટીનાં હાથની માગણી કરવામાં અનજેન્ટલમેનલી વરતણુંક ચલાવી નથી, એમ તમે માનતાજ હોસો ?

જસુખાં—ઓહ યસ ! તમારા જેવા જેન્ટલમેનથી હમે એવીજ આશા રાખીએચ ! છતાં ડો. લીમ, હમે તમુને મુખારકબાદી આપવાનું થોડો વખત પોસપોન્ડ રાખીયેછ !

લીમજી—જેવી તમારી મરજી સાહેબ !

(ફકીરજી તથા અચામાંય આવીને દુરથી વાત કરે છે.)

ફકીરજી—અચાં, જોયો કે તારો પોપરો પેલાં અમીર હેઠીઆ હાથે બેલાય તે ?

અચાં—હઉવે જોયલો ! ચાલ ફકીરા, આપણે હાંન હલુકનાં થઇને આપણાં વહેવાઇ વહેવાણુને મલીએ !

ફકીરજી—હા ચાલ-ચાલ ! તું જો તો ખરી કે કેવાં બધાંને છકક કરી લાખું તે ? (નજીક જઇને.) હાએય મેહરખાન હર-હાહેય ! કેમ છેવો ? હારી પખે તો ખરા ?

(જોશથી હાથ પકડી સેકહેડ કરે છે.)

અચાં—(આવરણાં લેતાં) ઓ હું મરે મરે આવતાં મલતાં પરધી ! કેમ છેવો માંય ? કેમ છેવો ખાવા ?

(પરીચેહેરને ડાઠી કરવા જાય છે. તે સુગઇને દુર જાય છે. લીમ ત્યા ફરેતી ધલરાય છે. જસુખાં દંડ ચપ લેપે છે.)

લીમ—(ખાતુ) અરરર, મોહસમોહાતુ ! માય-ખાવાએ શું છખરડો કીધો ?

ફકીરજી—કેમ હેડીઆ, જોલતા નીહ ? હવકને વીહરી ગએલા દેખું ?

ખચાં—મોટા કોષ્ટ તે કાંય નિહ વીહરી નય ! પણ અમે કંઈ ભુલ્યે નીહ જો !

જમુખાં—(ભોંપનાં) હા, કાંઈ યાદ આવે છે ! લીમપોરમાં માહરી દીકરીને એકસીડંટ થયો તે વખતે તમેજ તેની સારવાર કીધીતી નહિ ?

ફકીરજી—હકિવે, ને તે વખતે આ માહરો ડાક્ટર દીકરો પણ તાંજ હતો !

લીમ—સર જમુખાં, એવો માહરાં માય-ખાવા થાયછ !

જમુખાં—વોટ ? આય ગામડ્યાં જોય, તમારાં પેર-દસ ? હોરીખલ !

પરીચેહર—માફગોડ ! આય તમારાં માંય-ખાવા ? ફટલું એબ્સર્ડ !

ફકીરજી—હકિવે, હકિવે અમેજ એનાં માય-ખાવા ! હર હાએખ, હવે આપણે છે તે કરીને વેહવાઈ વેહવાંન થાવાનાં !

ખચાં—(કાટી કરવાં જતાં) ઓ હું મરી જઈ વેહવાંન ને વહુપરથી ! આય અમારા રોહુન ચેરાગને પહન્દ કરવામાં ફરેની માંયને ખુદાએજ ભુલધી આપેલીજો !

પરીચેહર—નોતસ-સ-નાઉ કટ ગોર્ટ ડીયર ! એવાં ઇનગર્ડ પીન્નરકાં સાથે વાત કરતાં આપણને ધણુંજ ખરાખ લાગેછ !
(પગ ઠોકે છે.)

જમુખાં—ડાં લીમજી, હમે તમોને કોઈ અમારાં જેવા પોઝીશન મેનનાં ફરજન્દ ધારતાં હતાં, પણ હવે અમે તમોને જોલખ્યાંછ ! હમોને હમારી પ્રેસીજ ખોહવી નથી !

પરીચેહર—હમોને પેહલાંથીજ ખખર હોતે તો હમારી કંપનીમાં તમુને હાખલ કરતેજ નહિ ! નાઉ-દુ-લેટ !

(જવા કરે છે.)

ફકીરજી—હર હાએખ, અમે ગાંમડીયાં છિએ તે થકી તમો હાનાં હુગાવો હં ?

પરીચેહર—પોઝીશનની એવા ગામડયાને ખખરજ શું હોય ?

લીમ—સર જસુખાં, મારાં માય-બાવા ગામડેનાં રેહવાસી છે ખરાં, પણ તેથી કાંઈની રીતે મેનસમાં શહેરીઓ કરતાં ઉતરતાં તો નથીજ !

પરીચેહેર—બી કવાઇટ ! ડીયર હવે આપુને એ લોક સાથે વાત કરવી મુદ્દત ઇજતી નથી.

ફેરેની—મંમા, તમે જુઠાં ઈસકરાવોજ ! તમોને ડોક્ટર લીમજીનાં માય-બાવા સાથે શું કામ છે ? એવણુ તો આપરી સોસા યત્રીને દરેક રીતે લાયકનાં છે.

જસુખાં—દીકરી, બસ કર, હવે એવી હલકી કંપનીથી તદન દુરજ રહેજે.

પરીચેહેર—સરટન્ટલી દીકરી. ચાલ અહિંની હવા પણ અમોને ગમતી નથી !

બચાં—(ગભરાઈને.) મરે, અવે હું કરું ? ફકીર, એ હું કેહવાય ? એ લોક તો આપુને જોષ્ટને હુમાઇ મરે ? (તેવાને) બાવા, હવે આપણે વેહવાઇ વેહવાં.

જસુખાં—ખબરદાર ! વેહવાઇ કોણુ ને વેહવાં કોણુની ? તમારા દીકરાને માહરી દિકરી વચ્ચે કાંઈ વાતનો સંબંધ નથી !

બચાં—મુઠરે હું કાહોની કાંઈ ઓરખાણુ પાડવા વીરમાં પડી ? એવું જાણુતે કે લીમના માંય બાપ થવા ચકી અમાંરેથી હુગાહો તો અહિં આવતેજ નહી ! (પગે પડી) બાવા માફ કરો (રડે છે.)

લીમ—માયજી તમે ના દલગીર થાવો ! એ લોક આગલ આપણુ ગરીબનું ચોક્કીશન એટલુ હલકું ના કરો !

ફકીરજી—દીકરા માફ કરજે ! મારીજ જીવ તીએલી ! હુંજ હર હાએખને મલવા પુટી નીકરેલો (બેઠે હાથ જોડીને) હાએખ અમુંને માફ કરજે ! એમજ ધારોકે અમે એનાં માય બાપ નતીજ ; પૂછી કાંઈ છે ? અમે તો અમારા દીકરાના હુંખમાંજ હુખી, નીહતો ખરધું ! અમારુ જીવતર !

બચાં—હા મરું અમે અભાગ્યાએ અમારા રોહન ચેરાગના હુખમાં નડતલ લાખવા કાંઈથી પુટી નીકળ્યા ?

લીમ—માયજી બાવાજી તમે હવે કસુંજ ના ખોલો ! તમે જોટલાં બધાં નમીને હલકાં થાવોજ, એ મને નથી ગમતું !

પરીચેહર—હવે તમે લોક અમારી પર જુડી આશા નાં બાંધતા એથી અમારું પોઝીશન લે થરો ! (બન્ને જણા જવા કરે છે તેને રોકતાં)

ફરીરજી—બાપ હાએબ અને હર હાએબ મને માફ કરો તો કે હું, આટલા બધા ના થાવો. બાપા, ખુદાએ અમોને એક આવો હપુત બેટો આપ્યો તેથી હમે સુખી છીએ ! પણ એના હાંધતા હુખમાં ભુલથી અમારાથી આફું પડાયું તેથી માફ માંગીએ. તમે કેહો તો અમે એવે દુર દેહાવર જમશું કે, તમે મોટાં લોકને કોઈ આંગલીએ નીહ દેખાડે કે, ડોન લીમજી અમો જેવા ગરીબ ગામડયાનો બેટો છે. હાહેબ એ હમારો એક પુરો રોહન ચેરાગ છે. એ માહરો દીકરો લાખ ઉમરાવમાં એક છે. તે જોટલો ભણેલો તેટલોજ માંય બાપ પર જન આપનાર છે, એવા તાબેદાર હપુતનાં જોડાતાં જોડાણમાં હમારી ભુલ થીએલી તે હુધારવા તમે કેવો તેમ કરહું બાપા !

બચા—હા, બાપા, મરી જાઉં બધી ! મારા ફરીરજી ખરું જીહે. તમો બધાંને જ ભરું, મારા દીકરાનું દીવ નાં દુખાવો ! જે માહરાથી આ બેઉપરથી આવરાઈને મરી જવાતું હોય, તો ઉં મરી જવાબી ચુકું નીહ ! મોટાં બાપ હમને માફ કરજો ! મારા દિકરા લીમને નાં તરછોડો ! ભલે અમોને તુછકારો પણ માહરા હપુતને હપેાવહે તો ખુદાયજી તમોને લાખો લાખ થાણું હુખ આપહે !

લીમજી—(સંતાપથી.) માયજી, બાવાજી, બસ કરો ! ખુદાને ખાતર બસ કરો ! તમે તમારા હાથે હલકાં ના પડો !

પરીચેહર—કેવું ખંરાબ લાગેય ? જાણે બીખારડા લીખ માંગી રહ્યાંય, અમારાં નામને હિણું લગાડી રહ્યાંય !

લીમ—સર જસુમાં ને લેડી પરીચેહર, મારા અશ્વરાફ માંય બાપ તરફની તમારી આય ધિકારવા જોગ ચાલ હું હવે વધુવાર સ્થાપીશ નહિ ? મારા માય બાવા ગરીબ ને

ગાંધીયાં છે તો ખરાં, તેથી કંઈ એમ નથી કરવું કે તેઓ હલકાં ને નિચ છે ? તેમની ગરીબાઈ તે કંઈ હીણપરતી નથી, ને તમારી તંવગરી તે કંઈ મોહક નથી. ખરી મોહકાઈ પછસામાંજ નથી, પણ સાદેહસાઈ અને લલામંલુસાઈમાં સમાયલી છે. મારા પેર-ટસ જે કે પછસે ગરીબ છે, પણ તુમાખી તંવમરો કરતાં તો લાખ દરજ્જે ભલાં, મોલાં, અને દીવે ઉદાર છે ! મીસ ફરેની મારે લીધે તારું દિલ દુખાયું હોય તો માફ કરજો ! સાહેબજી !

ફરેની—(હાથ લાંબો કરતાં) લીમ-મારા લીમ, હું તમોને થયેલું અપમાન મને થયેલું સમજું છું ! (રડતાં) મમાં-પપા મારું દિલ લીમ ઉપર છે પછી તેવણુ ગમે તે છે તેની મને પરવા નથી !

જમ્મુખાં—હલકાની કંપનીમાં ફરેનીનાં ટેર પણુ હલકા થયાછ ! દિકરી એવોથી દુરજ રહેજે !

ફકીરજી—(હાથ જોડી) હાલેજ અમોને, માફ કરો ! તમે કેહો તાંહુ જઈ રહું ! ખેતર પાદર છોડી તમોને કહી મોહતું વડીક નિહ દેખાડ હું, પણ અમારે થકી અમારા દિકરાને ના હીજો .

લીમ—આવાજ, તમારું જે અપમાન થાયછ તેમાં હું મારું પોતાનું અપમાન સમજું છું (ખેચતાં) ચાલો તમો ને એવાને નમવાનું કે એવાનાં પગ પાણી કરવાનું કંઈ કારણ નથી. (ફરેનીને) ફરેની મને ભુલી જાજે !

ફરેની—લીમ !-મારા લીમ !

જમ્મુખાં—લેટ ગો !

પરીચેહેર—આપુને એવાંની દરકાર નથી ;

ફકીરજી-બચાં—અમારા દિકરાને થકી એટલી “લીખ” આપો ! !

ફરેની—(સ્વગત) ઓ ખુદા ?

લીમજી—(સ્વગત) ઓ ખુદા !

(સર જમ્મુખાં ને પરીચેહેર ફરેનીને એક તરફ ખેચે છે તે કળણીને લીમ તરફ હાથો લાગ્યા કરે દીંગાપ

હીરાંબધ—સખર માઠા. આવી તોફાની રાતે તું કાઢ જશે ? સહવારે જલદી ઉઠીને જજે. અરે દોરાબજી આપ ખબર જાણુશે તો પોતાની બિમાર હાલતમાં વધુ દુઃખી થશે !

માંકો—બાધજી તમે શેઠ પાસે જવો ને બધી વાત જણાવો તેટલાં હું ખાનખાહદુર રતનશાહને ત્યાં જઈ તપાસ કરી આપ આપું છું !

હીરાંબધ—ત્યારે તો જલદી જા ! હું પણ તાંહ આવી તેમને મરું છ અને તેવણની સલાહ પુછું !

માંકો—(જતાં) બાઈ ધબરાતાં રખે ! ખુદા આદે તો હું તેમને હવે જલદીજ શોધી કાઢારાશ (જાય છે.)

હીરાંબધ—ઓ ખુદા શું મારા જીગરને શાન્તી મલશેજ નહિ ? અરે મુઠ હું અલાગણી (જાય છે.)
(લવજી દાખલ થાય છે અદી ખારણા પર રહે છે.)

અદી—વેલ લુક શાપ !

લવજી—કાંઈ નજરે પડતું નથી ! સુમસામ કેમ છે ?

અદી—જરા આગલ વધી જો કદાચ શેઠેરાં અંતરે આવી હોશે !
(લવજી અંદરતું ખારણુ ખોલી ડોકાવી જોય છે !)

લવજી—આહરો ! તાંહતો બધાં સાથે મલી કંઈ ગંભીર મુશ્કેલી કરેછ !

અદી—અને શેઠેરા ?

લવજી—(ધારીને જોતાં) માત્ર તેમની સફમાં શેઠરાંજ નથી !

અદી—(નીસોસ બની બેસે છે.) ઓ ! હવે કદી તેણી પાછી મને મલશે નહિ ! તેણીનો મનોહર મુખડો હવે ફરી નજરે પડશે નહિ. ઓ ખુદાં તું મારાં જીગરની અરજ મંજુર કરી, માહરી શેઠરાં મને પાછી મેલવી આપ !

લવજી—ના. હિંમત નાં બન ! હું ધાર્ય કે તેણી અહિંજ આવી હોસે !

અદી—મેં શેઠરાંની શોધખોલ કરવામાં એકબી. ખુણું બાકી રાખ્યું નથી ! મારી છેલ્લી આશા તો તે અહીં મલશે એવી હતી ! જો તે અહીં નહિ હોશે તો ખચીત હું કંઈ મુશ્કેલી થયણું માનસ !

અદી—મને લાગેછ કે તેણી નામોશીનાં દુખથી આપઘાત કરી મુઠ
હોશે ! મારેજ હાથે તેનું ખુન થયુંછ, ઓહ (માથા
પર મારે છે.) એ ખ્યાલ મને દીવાનો બનાવેછ,

લવજી—જે તેઓની વાંતચીત પુરી થયલી લાગેછ ! તેઓ તુંને
અહીં આવેલો જોઈ વધારે ગુસ્સે થશે ! તેમાં શહેરા
તારો આશરો છોડી ચાલી ગઈછ એમ. જાણુસે તો તુંને
જોહારમત કરી કાઢી મુકશે !

અદી—ત્યારે તો તું તારી ડાહીને છુપેથી મલ ને બધી વાત મેળવ. હું
પેલી નદી આસપાસ ફરતો રહી, તારી સહા જોઉંછ !

લવજી—હા જા, હું બધી ખબર મેલવા વીજલી પેઠે દોડી આવુંં ?

અદી—(જતાં જતાં નિસોસ થાય છે.) મને જો અહિં શહેરાં
નહિ મલશે તો મારી આશા સદાંની નાશુદ થાશે !
(જાય છે.)

લવજી—ગરીબ છોકરો ! એનું મમજ હવે ફરી જશે ! હૃદયું દુરી
જશે. છતી જુવાનીએ આ જખમ એને ખુદો ને
બરીયલ બનાવશે !

ડાહી—(અંદરથી) કુદજી હું બારી બારણાં તપાસી જાય આવુંં !

લવજી—ઓ હો ! એ તો માહરી મટુકલીનો અવાજ ? મને એકાએક
જશે તો ડરી જશે, સામી હેબતી જશે ! ત્યારે શું કરું ?
લાવ જરા જુપાછ જમ તેણીને હિંમતવાન બનવાની
તક આપું !

(પોતાની ટોપીને લાકડી, ખુરશીપર મુકે છે ! પેતે
ટેમત તળે જુપાય છે ! ડાહી દાખલ થાય છે !

ડાહી—(ધસારા બંધ આવતાં કોટ લાકડીપર નજર પડે છે.)
માહરા ખુદાય ! આય લાકડી ટોપી કાઢુની ? એ તો
માહરા વહલા લવજીની જણાયછ ! તે અહિં સુધી
આયોખી ને એક જોત્ત કહયા વગર ચાલી ગયો ? (લવજી
પછવાડે ઉભો રહે છે !) પચ્ચરનું હૃદયું ધરાવનાર મરદો
એવાજ હોયછ ! (આંખ પાણી ભરી !) આવાં કટોર
હૃદયના માણુસો પેદાજ કાંઈ થયાં હશે ? આત્રા જેવકા
મરદની ધનતેજરી હું હવે વધુવાર શાંખીસ નહીં ! મને

હંમેશાં કેહતો હતો કે તુંને જોયા વગર મારો જીકળી દિવસ સુખી નીવડતો નથી, છતાં મને દાહાડાઓ મ્યાં મળતો નથી ! (લવજ પોતાના હાથો ડાલીની આંખ પર મુકે છે.) કાણુ લવજ ? એ એમ છુપાઈ કાંય બેઠાં ? એ એમ ઘેલાં કાંય કાઢેછ ? (લવજ વાંઘો વધી નમન કરે છે.)

લવજ—માહરા પ્યારની દેવીને ચુકને પડી નમન કરું ! બે હાથનો છતાં ચાર હાથનો બની શમો હયા કરુંછ !

ડાલી—મને તો ડાહ્યા જોવા દિસોછ !

લવજ—તમારી ઉંચી કામપલીમેન્ટ માટે હું મગરૂર છેવું ! ડાલી, મારી વહાલી માહરું માંન, જરા દે ધ્યાન, છું હું કુરબાન, થા તું મહેરબાન !

ડાલી—તમારા આવા બોલોની હવે મને સહેજળી દરકાર નથી !

લવજ—પણ મને તો મારી પ્યારીની દરકાર છે ?

ડાલી—હવે તો આપ છગરને તેની સહેજળી પરવા નથી !

લવજ—ડીયર તકરાર છોડી પેલીની ખબર આપ !

ડાલી—પેલી ! તે કાણુ ?

લવજ—વળી કાણુ ! શહેરાં અરદેશર, જસુખાંનો એક બમતુ નામે છુખખ નોકર છે ! તેણે અમુને એવાતો રખડાટમાં નાખ્યાછ કે જે બધી વાત શહેરાંએ તુને કહીજ હોશે !

ડાલી—તે મને કાંઈથી કહે ? એક વર્ષ થયું ચેહરો વટીક કાઢ્યો જોયો નથી !

લવજ—શું શહેરાં અતરે આવીજ નથી !

ડાલી—નહિ ! પણ તું એ શું ઘેલુ ગાંડુ બેઠો ?

લવજ—ડીયર શું તું કંઈજ બાણુણી નથી ; શહેરાં એકાએક પોતાના ઘણીનો આશરો છોડી નાહસી ગઈછ ?

ડાલી—લવજ, લવજ, એ શું બોલોછ ? સમજ પડે તેમ બોલો ખુલાસો કરો !

લવજ—ડાહ, તું નાં ઘલરા, બેસ હું તુંને સમજ પડે તેમ બધું કહેકુંચ !

જેરામજી—(અનંદથી) ડાલી-ડાલી-દીકરી કાંઈ છે ?

ડાલી—(ઉઠતાં) પુવાળ મને તેડેછ, હું જઈ આવું છું !

લવણ—ત્યારે તો હમણા એ વાત જવા દે ! તું જલદીથી પેલી નદી
કાંઠે આવી મને મલ ત્યાં હું તુંને સમજાવી વાત ખુલાસાંથી
જણાવશ.

ડાલી—જવો રીયર, હું પુવાળને દવા આપી, જલદીજ તમને આવી
મળું છું.

દોરાબજી—(અંદરથી) દીકરી ડાલી તું આવેછ કે ?

લવણ—(જોઈને) એવણ પોતેજ તારી પાસે કાંય નથી આવતાં ? સામા
ઉભા રહી તેડ તેડ શાનાં કરેછ ?

ડાલી—ગરીબ ખીયારા પુવા. તેવણ બંને આંખે અપંગ થયાછ.

લવણ—બંને આંખો ખોઈ ખેઠા ? ક્યારે ?

ડાલી—લવણ તમે અડીથી ગીયા પછી એવણે રતનશાહ તરફથી
કોઈ ચોકાવનારી ખમર સાંભળી. માડી ખમરની અસરથી
એવણ 'પ્રેત શીવર'થી પડકાયા, ને લાંગા દિવસવેર મોત
જીવત સાથે લડીને પાછા ટતાર થયા; તે દરમ્યાન
એવણની બંને આંખોની રોશની ગુમ થઈછ, ખીયારા
સદાના આંધળા થઈ બેઠાછ. (લવણ હલગીર બને છે,
દોરાબજી લાકડીને ટેકે આસતે આસતે આવે છે.)

દોરાબજી—દીકરી ડાલી કેમ મને જવાબ નથી આપતી ? મારી પાસે
કાંય નથી આવતી ?

ડાલી—પુવાળ માહરા હાથનાં કામ હવું તે પુર કરી આવતીતી છું.

દોરાબજી—દીકરી, જરા પીવાનું પાણી તો આપ.

ડાલી—વારું પુવાળ આપ લાવી.

(ડાલી લવણ સાથે દુર જાય છે, દરવાજાપર બંને ધીમે
વાત કરે છે. દોરાબજી ચોકી શકમન્દ બને છે.)

લવણ—આલં રીયર, હવે હું જઈ છું.

ડાલી—હાથ, હું જાય તમારી પછતાડે આપી.

દોરાબજી—આય કોણનો અવાજ ? અહીં ખીજું કોણ છે ?

ડાલી—શું છે, શું છે, કુવાલ ?

દોરાબજી—હમણાં અવાજ કાણનો આયો ?

ડાલી—(પાણી કુબ્જામાંથી કાઢતી) મેં તો કાંઈ નથી સાંભળ્યો ! કંઈ પવનનો ખખડાટ થયો હોશે.

દોરાબજી—મને કાંઈનો અવાજ સંભળાયો. હંઈ કાંઈ બીજું બી છે દીકરી ?

ડાલી—અહીં બીજું કાંઈ નથી. એ તો પવનથી બારી ખખડી હોશે. તેનો અવાજ આયો હોશે !

દોરાબજી—નહિં નહિ હવે મને બધાંજો છેતરેછ, આંખો વગર હું તદ્દન નાચાર થયોય, તમે લોક જે કહેવોછ તે મારે માનવું પડેછ.

ડાલી—(વાત ઉડાવતાં) કુવાલ આય પાણી પી જવો.

દોરાબજી—(રહેજ પીધા પછી) આય પાણી જીગરને કેવી થંડક આપેછ ? એવીજ તાહડક મારી આંખનાં ગુમ થયલા પાણીને મારી બેવચની બેટીએ આપી હોતે તો કેવું સારું ?

ડાલી—(ઢીલી કરી) કુવાલ જીવને બલાપાથી નાં બાળો, હું તમુને દરેક તાબેદારીથી સુખી કરસ.

દોરાબજી—અફસોસ હું મારા આવા વખતમાં તારા જેવી ઉધરતી દીકરીપર ફેકટનો બોલો થઈ પડ્યોછ. જે દીકરી હીરાંને મોડલ મને તેની સાથે કંઈ વાત કરવીછ.

ડાલી—નારું કુવાલ (જય છે જતાં મનશે) આજે રાતનાં શહેરાંની ખખર નહિ મલે ત્યાં સુધી હું કદી બીજાને જઈ સુધ શકશ નહિ.

(ધીમુ મ્યુઝીક વાગે છે બહારથી બારી ઉઘડે છે. શહેરાં બહારથી ડોકાવી બેતાં હાથ મારી માથું પટકે છે. દોરાબજી ઉઠી બોલવા જતાં મ્યુઝીક અટકે છે.)

દોરાબજી—(ફરી પાણી પી ગ્લાસ સુકતાં) ઓ આય ! થંડુ પાણી વટીક માહરા જીગરને તાહડક આપતું નથી. ઓ માહરી વાહલી બેટી.....હવે તુને શમાટે આય ફુખી બાપ કહદુવા દેય ?

માહરં જખમી જગર આજે સીસાં જેવું ભારી થઈ ગયું છે. ખુદા હું મરતે તેજ ખેલતર ! મોતમાં મને સુખ મલતે ! (શહેરાં આપને હાલ જોઈ નીસાસો નાંખી ખારીપર માથું નાંખે છે) હાયનો અવાજ ? ત્યાં કોણ છે ? ત્યાં કોણ મારે માટે હાયનો નીસાસો નાંખે છે ? હીરાં હીરાં જલદી અહીં આવ. જો બહાર કોણ છે ? (શહેરાં ધભરાઈ ખારી ખંધ કરી નાહસે છે. હીરાંખઈ દોડી આવે છે.)

હીરાં—શું છે ? કોણ છે ?

દોરાખજી—હું શું જાણું કે કોણ છે ? મેં કાંઈના અવાજ સાંભળ્યો.

હીરાં—(શકમજ બની) કાંઈના અવાજ તમે સાંભળ્યો ?

દોરાખજી—હા ? મેં દુઃખની હાય કાંઈ કાન સાંભળી.

હીરાં—(ખારી પાસે જઈ મનસે) શું માહરી દીકરી શહેરાં હોસે ? આ ખુદા એજ માહરં ખચ્ચું હોવું જોઈએ ? આ માહરં ખચ્ચું આવાં વરસાદનાં તોફાનમાં બહાર રખડે ? આ કેવો સંતાપ ! (માથું કુટી પાસે જાય છે.) દોરાખજી કદાચ હું તમને આપ અવાજનું કારણ જણાવીશ.

દોરાખજી—એટલે ? તું શું કહેવા માંગે છે ?

હીરાં—દોરાખજી જો આજે આપરી બેટી આપરાં બારણાં પાસે આવે તો તમે શું કરો ?

દોરાખજી—શું કરું ? તેની હાજરી જાણતાંજ તેણીને હાંકી કાઢું.

હીરાં—આ તમે કેટલા ધાતકી છેવો ?

દોરાખજી—એજ બેટીને લીધે હવે આપ બાપ ઘેરે ઘેરે બીખ માંગશે, તું માંય જીવી માંય લોકોનું વહીતરું કરશે. ભુખમરો, ને કંગાલ્યતનો બોલો એજ અભાગશી બેટીને લીધે આપને ખમવાં પડશે.

હીરાં—એમ કંઈ બોલો છ ? બહાનુ તમારી ને મારી.

(શહેરાં ખારી આગલ છુપી ઉભી રહી સાંભળે છે.)

દોરાખજી—હવે આપણું દરજ ફેરવવાનો વખત આયો છે ! જે મારી

માલમીલકત કેહવાયછ તે તમામ ખાં ખાં રતનશાહને
ગીરવી મુકેલી છે. હું તેમનાં કરજનો બોલે ઝાઝા
દિવસ ખમી શકવાનો નથી. આજે મેં તેવણુને બોલા
વયાય કે આવીને તમામ માલમીલકતનો કબજો
પોતાને હસ્તક લેવો.

હીરાં--દોરાબજી તમે શું કદી તેને માફ નહીંજ કરશો ?

દોરાબજી--હરગીઝ નહી. આપણાં મનથી તો તે સદાની મુલકી
છે. (શેહરાં દુઃખથી નીસાસો નાંખી ચાલી જાય છે.)
વળી પાછો તેજ હાથનો અવાજ આવ્યો ?

હીરાં--હું જાણને જોઈ આવેલું. પણ દોરાબજી ને આપરી
શેહરાંજ હોય તો ?

દોરાબજી--હંખરખી નહી જોળાંગવા દેઉં ! આજે તોફાની રાત
લાગેછ, રતનશાહ આવે તેમ લાગતું નથી. ખારી
ખારણાં બંધ કરો. હું હવે મારા રૂમમાં જઈ પડુંછ,
સહવારે રતનશાહ આવે ત્યારે થઈ રહેશે.
(દોરાબજી ટંતોસતો અંદર જાય છે)

હીરાં--ઓ ખુદા અમો સધળાં છાપરાં તજો આરામ કરીએ ને
અમારું બચું ઘેરખાર વીનાં બાહાર સ્વડતું ફરે ? આવ
કેવો તારો ક્રોધ ? (વિચારી) હું હમણાંજ રતનશાહને
તેડી લાઉંછ ! તેવણુજ આવ પત્થરનાં હાથયાને પીંગલાવી
શકશે. (હીરાંબધ રૂમસ બની બાહર જાય છે. ખારણું
અલથું રાખે છે. શેહરાં છુપાતી દાખલ થાય છે.)

શેહરાં--(રૂમસ બની) આવ માહરં બાપીકુ મકાન ! તેમનું હું એક-
પુર બચું ! મે મહારં બચપણુ આવ મકાનમાં કેવાં
સુખમાં ચુબરચું હતું ? અહીંજ મારા માયનાં પગ પાસ
બેસી તેમનાં બોળામાં ઉંઘાતી હતી. અહીંજ અમો
બેસી બન્દગી કરતાં હતાં. ઓ બાવા ! બાવા ! આખરે
ખુદાએ તમારી ફરીયાદ સાંભળીછ; માહરીપર તમારી
કહવા વરસી ચુકીછ. (શેહરાં બેસે છે અને ટેબલપર
માથું નાંખી રહે છે. રતનશાહ આવે છે)

રતનશાહ--(મનસે) આવી તુફાની રાતે દોરાબજીએ મને કાંય તેડ

વયો હોશે ? કદાચ તેમને શેહરની ખબર મળી હોશે ?
એ કાણુ મુતુંછ ? ડાલી ! ડાલી ! (રતનશાહ માથુ નાંખી પડેલી
શેહરને, ડાલી સંમળ માથાંપર હાથ મેલે છે. તે
નજર ઉઠાવતાં બન્ને હેરત થાય છે) કાણુ શેહર ?
તું અહીં ? માહરા ફરેસ્તા તું પાછી આવી ? એ ખુદાની
મેહર ગણુંછ. તું માહરે માટે છન્દગીની ખુશાલી
લાવીછ, તારા દુખી બાપને માટે શાન્તી ને સુખ લાવીછ !

શહેરાં—(ફર થતાં) મારા મહેરબાન, માહરી હવે તારીફ ના કરો.
માહરી સાથે વાત વટીક ના કરો. આય ઘેરમાં હમે-
શાંતી નામોશી અને દુઃખ લાવનાર હુંજ મુછ અભાગણી
છેઉં ! મને જવા-દો (જવા કરે છે)

રતનશાહ—(થોભાવી) હવે તુંને જવા દેઉં ? નહિ, કદી નહિ. શું
તું દુઃખ અને નામોશી અતરે લાવીછ એમ માનેછ ?
નહિ નહિ મારા ફરેસ્તા તે હું કદી માતું નહિ.

શહેરાં—પણ તમે માહરી બધી વાત બણતા નથી.

રતનશાહ—હું તે સઘવું બણુંછ કે પેલા બદમાશે તુંને કમોઘથી ફસાવી
છે, પણ તારા દોસ્તતું જગર, એક માતાની ગોદ, અને
એક જઠક બાપનો આશરો તારે માટે ખુલ્લો છે.

શહેરાં—તમે શું જાણોછ ? તમું ! ખબર નથી. મેં હમણાંજ મારા
બવાને જોણતા સલાંબીયા કે “તેવણુ મને મરતાંખી
ઘેરમાં દાખલ કરશે નહીં. આવતી કાલે તેઓ આય
મકાન ને માલ મીલકત તમુંને સોંપી રખડતાં થશે. એ
બધું મારી નાફરમાની અને નામોશીભરી આલને લીધે
થયુંછ. આ બધી ખરાબીમાંથી તેઓને કાણુ બચાવી
સકશે?

રતનશાહ—તુંજ તેઓને બચાવી શકશે. તું જો મારીપર હવે મહેર-
બાન થશે તો મને હજારો વણું માંગતા પેટે મલી રહેશે.

શહેરાં—ઝટકે ? તમે મારી પાસથી શું માંગોછ ?

રતનશાહ—તું તારું વચન પાલ ને મારી પરણેતર બન !

શહેરાં—હવે હું મંડલીથી બાતલ થયલી, નમોશીમાં પડેલી છેઉં. જેણે

કંજન, આખર અને જીન્દગીને કલંક લગાડ્યો તેવીધી હવે તમે શું મેનવી શકશો ?

શહેરા—શહેરા તું ગમે તેવી કામી હોશે. જીવનનાં લગ્નનથી ગમે તેવી નામોશી પામી હોશે ! છતાં હું તારી સાથે ફરી પરણવામાં મગરૂરી સમજાશ. જો તું મારી સાથે હજીથી પરણસે તો હું તારા માથાપાપને બચાવી લેવશ.

ફરં—(ધક્કારા) હવે હું શું કરું ? મને કશું સુજતું નથી.

રતનશાહ—(સામે થઈ) શહેરા બધાંતું નાશ પામેલું સુખ ફરીથી સંજવન કર. તારે મોહડે ફરીથી જોલ ! મને વચન આપ !

શહેરા—એક શરતે !

રતનશાહ—અને તે શરત શું ?

શહેરા—મારા બાવાને તેડો, તેવથુ હવે અપંગ થયાય, એટલે મને જોઈ શકશે નહીં. મારી હાજરીમાં જો તેવથુ પોતાના કરજનાં બદલામાં મને તમારી સાથે પરણાવવા કબુલ થશે, તોજ હું મારો હાથ તમારા હાથમાં આપશ.

રતનશાહ—(માથાથી હાથ ચુગી) ઉઠાર છોકરી ! હું ચાહું છ કે ખુદા તુંને તારા ઠેકાણ ઉપર કાયમ રાખે. હું આચળ ધડીએ તારા બાવાને તેડી બધું સમાધાન કરું છું !

(અંદર જાય છે.)

શહેરા—(મનસે) આય ઉમરાવ જીવનના મરતને મેં ફરી બીજું વખત આપ્યું છું ! આય વખતનું વચન હું મારા હુબની જીવન મોગે જરૂર પામીશ !

(શહેરા બાજુ જઈ માથું ટેકરી કબી રહે છે ! રતનશાહ દોરાબજીનો હાથ પકડી લાવીને બેસાડે છે !)

દોરાબજી—કેમ રતનશાહ શેઠ તમે અંદર કેવી રીતે દાખલ થયા. અંદરથીતો બાણીને સાંકળ હતી ! (શહેરા બીજી રીતે દોરાબજી માટે ખુશી મુકે છે.)

રતનશાહ—દોરાબજી, મારા બાવાને તેડો તમે તોડાવ્યો ?

કેમ ?

દોરાબજી—(ખુશીપર બસતી) રતનશાહ શેઠ તમે અમુને

ખરા દિલસોજ દોસ્ત તરીકે આજ વેર મદદ કીધીછ.
છેલ્લા સાત વરસ થયાં હું તમારાં કરજમાં હુબેલો છેઉં.
મને આશા હતી કે મારી બેટીની સગાઈથી હું તે ફેરવી
શકશ ! પણ તેણે વચન તોડી ચાલી ગઈછ ! હવે ખેતી
વાડી માંગી હું તમારું કરજ ફેરવી, મારી માલમીલકત
છોડવી શકું તેમ નથી ! મારી તમામ આશાઓ આંખે
ખોતાં નાશ પામીછ ! આય તમામ માલમિલકત જે આજે
મારી છે તે કાલે તમારી ગણાશે. સહવાર પડતાંજ એ
માલ મીલકતનો કમળે તમોને સોંપવામાં આવશે !

રતનશાહ—દોરાબજ એ વાત હમણાં જવા દેવા ને મારું સાંભળો;
તમારા કરજનાં બદલામાં શહેરાંને મારી બર્ધરી થવા એક
વાર ફરીથી રજા આપો !

દોરાબજ—એટલે તે શું તમને હવે પરણી શકશે ? એ શું ખોલોછ ?

રતનશાહ—કાંઈ નહિ ! તમે શું નથી બાણતાં કે તે હવે છુટી છે ?
અરદેશરે તેણીને ખોટાં લગનથી સરીપામ ઠગીછ; તેથી હવે
શેહરાં વધુ વાર તેની કાયદાથી બંધાયેલી પરણે તરત્તી નથી !

દોરાબજ—કાયદામાંથી છુટીય ? નામોશીનાં કલંક સાથે ? એવા કાય-
દાથી છુટી થયેલીને તમે પણશે ?

રતનશાહ—હા ! હા !

દોરાબજ—નહિ ! નહિ ! હું તે કબુલવાનો નથી. તેણી હવે કદી બી
માહરાં કરજના પેટામાં એક પાછ પણ ફેરવી શકશે નહિ !

રતનશાહ—દોરાબજ માહરું જરા સાંભળો !

દોરાબજ—એક હરફગી નહી ! એ નાફરમાન અને જે વચની દુકતી
એ આપુને પુરતા ઠગ્યાંછ, તેમજ પોતે પણ નામોશીનાં
ગારમાં હુખીછ. તો તેવી એક નાલાયક બેટી તમારાં
જેવા ઉમરાવ શેઠયાને પણવાને કદીગી લાયક નથી !

રતનશાહ—(શેહરાં નજીક ઉભો રહી !) ત્યારે તમે મને પરણવાની
રજા નથી આપતા ?

દોરાબજ—હરગેજ નહિ !

રતનશાહ—ધણું સારું. ત્યારે હવે મારું સુજયું હું કરી લેવશ ! તમારી
રજામંદી વગર હું શહેરાંને પરણી જવશ !

દોરાબજી—(ગુસ્સાથી ઊડી) ઠીક-ઠીક ધણું સાફ ! રતનશાહ શેઠ સાહેબજી ! હવે તમે સિધારો ! (દોરાબજી તટોસ્તો ગુસ્સામાં ચાલી જાય છે)

રતનશાહ—(શહેરાં ગુપ્તગુપ્ત પડી રહે છે, તેનું માથુ પસવારતાં) આય એક પથરથી પણ સખત હૃદયોનો આપ છે ! શહેરાં તેપર ધ્યાન નાં આપ ! ખુદા ખાતર કાંઈ ખોલ ! મને જવાબ દે ?

શહેરાં—(સામે આવી) રતનશાહ તમે મને હજીમી ચાહો છ ?

રતનશાહ—(હાથ પકડી) માહરી જાંઘળી કરનાં પણ વધારે ! આય દુનીયાંથી પણ જવાબ !

શહેરાં—જે મને ચાહતા હોય તો ! હાલમાં મને છોડી જવો, આજની રાત મને વિચાર કરવા દેવો. હું ધારું કે સહવારે સદા માટે સઘલાતું સાફ જ થશે !

રતનશાહ—ત્યારે કાલે સહવારે મલવાની આશા રાખું ?

શહેરાં—હા ! આશા રાખો ! (સ્વગત) હવેતો પેલી જોહાનમાંજ ?

રતનશાહ—ત્યારે સાહેબજી. હમણાંતો હું જાઉં છ ! ખુદા તુંને આખી રાત સુખની જિંદગી આપે એ મારી દુવા છે !

(શેકહેન્ડ કરી માથું પસવારી બહાર જાય છે ।)

શહેરાં—(મનશે) હવે તમામ થઈ ચુકું ! મારો અંત હું હવે જાણી ચકું છ ! મને મારો રસ્તો મલી ચુકો છ ! હું પેલીજ નદી પાસે જવસ કે, જે નદીનાં પાણીએ આય ઘેરમાં આટલી બધી નામોશી, આફત અને સંતાપ લાવી નાખ્યા છ ! તેમાં હું મારા તમામ દુખો અને પાપોને દુબાડી દેવશં ! (જતાં જતાં) મારી બચ્ચીનાં મકાન તુને છેલ્લી સલામ ! સુખીયાદો તુને આખરી સલામ ! માયજી બાવાજી હવે ખુદા તમુંને તન અને મનતુ સુખ આપે, તનદરોસ્તી સાથે સદા સુખી રાખે એ મારી છેલ્લી દુવા છે !

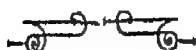
(જાય છે । ખીજી તરફથી દોરાબજી ટટોસ્તો આવે છે.)

દોરાબજી—હીરાં હીરાં હું કહારનો તેડું છ તે જવાબ કાંય નથી આપતી ? હીરાં આજે રાતનાં બાહર ગેલ છ કે શું ?

રતનશાહ, હીરાં, ડાહી (કાન ધરી) કેમ કાઢ જવામ નથી
આપતું! ઘેર તદન સુતુ વેરાન બની ગીયું! એ શું
કેહવાય કાઢ મલે નહિ?

માંદો—(બાહારથી) અરે કાઢ મદદ કરો, મદદે આવો! શહેરાંબાઢ કુખી
મરેછ! નદીમાં તરફડીયાં મારેછ! મેં તેવણુને બુરકો
મારતાં જોયાંછ! અરે તેવણુ કુખી મરેછ! ઇર્ષાબી આવો
બચાવો!

દોરાબજી—(ધુજતાં દુખથી કંપી ઉઠેછ) શહેરાં કુખી મરેછ? મારી
આંખો સાંમેજ મારી દીકરી કુખી મરેછ? નહિ નહિ તે
નહિ મરશે! હું તેને કુખતી બચાવશ! (ધસવા જતાં
ઠોકરાય છે.) ઓ ખુદા! હું શું કરી શકું કેમ જાઉં?
હું અપંગ થયોછ આંધળો થયોંછ! (ચુઠને પડી ધુજતાં)
ઓ ખુદા મને આયજ તારી સગા કે? મેં જયારે
શહેરાંને ઘેર બહાર હાંડી કાઢી ત્યારે હું હૈયાને આંધળો
થયો હતો અને જયારે હું તેને કુખતી બચાવવા માગુછ!
તયારે માહરી આંખે હું કશું દેખી શકતો નથી? મારી
બદદુઆ મનેજ ક્ષણીછ! ઓ હીરાં! શહેરાં?
(બાહાર દોડી જવા કોશીશ કરે છે! ખુરશીની ઠોકરથી
પટકાઈ બેહોશ થાય છે.)

અંક ત્રીજો—દેખાવ બીજો.

લીમપોર—ફકીરજીનું મકાન !

(ફકીરજી ન્યુસ પેપર વાંચતાં આવે છે, બચ્ચાંમાંય ફકડતાં દાખલ થાય છે)

બચ્ચાંમાંય—ફકીરજી, એ હું કહેવાય ? મુર્વા નુહમાં હવાર પડતાં હાતું માથું ખોલી, હાંફળા પડીને હોધા હોધ કરો ?

ફકીરો—તું નીહ હમજેરે નીહ હમજે ! મને જોવા દે !

બચ્ચાં—પણ મુવું એમાં જોવું તે હું છે ?

ફકીરો—ઉભી રેહ માથુ ના ખાં ! (જોતાં) અરે તારી આય હું ? જાયરે મારાખાપ ! આ વરહે કેટલા બધા ચાંન હરકારે વેહેચેલા ? વાંચતાં વંચાએ નહિ !

બચ્ચાં—ઓ માયરે ! હરકાર આવડી મોટી છે કે ખુદા પાહેથી ચાંદ લાવી લોકોનેખી વેહેચતી દેખું ? વાંચોની મરું એકાદ મને કે તમુને મલહે કે ?

ફકીરો—મરી રહે ! મરી રહે ! ચાંન જોવી હુસ્તનીખી ખરી કેની તે વરી તને હરકાર ચાંદ આપહે !

બચ્ચાં—આપરા નહીબ બલેરે ! બધાં, જને જન ચાંન લુટી જાય ને મુર્વા અમુનેજ નીહ મલે ?

ફકીરો—અરે જોયું કે ? (નાચે છે.)

બચ્ચાં—ફકીરા એ એમ હું કરે ? માથું તો નથી ચંદાસયું ?

ફકીરો—અરે તુને ચાંપીને પહેલાં કોટી ફરવા દે ! નહિ તો મારું દિલ હરખે હરખે ફાંતી જહેજે ! ઓ મારી બચ્ચાં ! (કોટી કરે છે. બચ્ચાંમાંય ધ્રુવભરાય છે.)

બચ્ચાં—ફકીરા આજે એમ હું કરે ? કંઈ હોરડી બોરડી લાગી કે ?

ફકીરો—અરે તેથી એ બહું મોટડી હોરડી લાગી ! જો જો તારો હિકરો લીમજી હવે સર લીમજી હેહ થીચેલો ને તું હવે લેડી ચવાની ને હું મોટો લારડ ચવાનો. ઓ મારી બચ્ચાં (કોટી કરે છે.)

બચાં—ઓ માયરે હવે કેમ કરું ? ફરીરા એ કેમ થીયેયું ? જરા હમજતો પાડ ?

ફરીરા—જે જે હું વાચું તે લાંબલ ! એ તુલ્ય પેપર વાલો લખે કે “ડાક્ટર લીમલ ફરીરજી પટેલ”ને (અર્થાતે) નામદાર હરકારે તેમની બાહોશી ભરેલી નતી નતી દોષ બોલ અને પરજા ઉપયોગી કામોની કલ્પનાસીમાં દરનાં ખેતાબની નવાજેદ કરી આપણી પારહી કામને જે મોટું માન આપ્યું છે તે માટે હમે પણ અમારી ખુદાસી જાહેર કરી, એ વિદ્વાન ડાક્ટરને મુજારક્યાદી આપીએછ ! અલગત જેવું માન હું ? ઓ મારી બચાં (કાદી કરે છે.)

બચાં—(ઓવરજીયાં લઇ.) ઓ માયરે ! ખુદાજી બાપ ! એ તારા અમારીપર કેવો પાડ ?

ફરીરા—હવે તું બિલ્લી રખે ! જે તો ખરી કે ગામમાં હું ફરી પટેલાઇ કરું તે ?

બચાં—ઓ હું મરુંરે મારા ફરીરા ! (ઓવરજીયાં લેવ છે)

ફરીરા—ઓ હું જીમરુંરે મારી બચાં ! (બને કાદી કરે છે અને ગાયણ ગાય છે લીમલ દાખલ થઇ તાજુબ થાય છે !)

ગાયન ૧૪ મુ.

બચાંમાય—વારી જાડે, વારી જાડે, ન વારી જાડે કાંય ?

તે ખુદાએ માન આપી—ચાંદ આપીયાં ચાર.—

ઓવરજી વારી જાડેરે.—

ફરીરજી—સર થયો જે ખેટો મારો, (તો) કાંય નહિં હુંખી ચર ?

બચાં મારી લેડી જતી, ફરશે અડી અધર.

બચાં—.....ઓવરજી વારી જાડેરે.—

ગામ ગમેરનાં લોકો નમી, નમશે હામે હામ.

સરનાં હમે માયબાવાને, કરશે સદુ સલામ.—

ઓવરજી વારી જાડેરે.—

ફરીરજી—અગીયારી ને દોખમાંનો—ચરદી હું બન્ય

અકાબરમાં જઇ ગેસાને, શેડીયો વચસ.—

બચાં.....

ઓવરજી વારી જાડેરે.—

(લીમલ દાખલ થાય છે.)

દાન કરી મેલહે ।

ફરેની—તમે ના બીઓ હું ઉંમરે પુત્રેલી છેઉં । મારું સારું માહું હું સમજી શકુંછું ? મને લીમજીની હાજરીમાં અહીંજ રહેવા દેવો તેના વગર હું જીવી શકસજ નહીં !

બચાં—તું બહે આવીમાં । ફકીરા એમ હું પોરીને ધભરાવેજો ? એ તો આપરા ઘેરમાં લજીમી ચાલી ચલાવી આવી તે કદાપ ક ? આ નારે મરું ! તું જીવે જંગે તાંહવેર અખર્ષ યધ ઘેર હોખતી વહુ યધ રહેજે મરું ?

ફરેની—બચાંમાય મને લીમને મલવા દેવો, તેવણુ હમણું કાંહ છે ?

ફકીરો—ઘેરમાંજ છે, પણુ જો તેજ હાંમેથી આવતો દેખું

બચાં—દીકરી, હવે તુંજ એ મારા હપુતને મલી ભેટીને હમજીવી લેજો મરું । ચાલ ફકીરા આપરે અંદર જાઇયે !

ફરેની—હાજી તમે પધારો હુંજ એવણુને સમજીવી લેવસ ! (બંને અંદર જાય છે.) લીમ કેવા મુડમાં છે તે જોઇ હું જાહેર થવસ તો ઠીક થશે ! (લીમ નહીં જાય તેમ જાણુએ થાય છે. લીમજી વિચારમાં આવે છે.)

લીમ—(સ્વગત) ફરેની ! બહાલી ફરેની ! 'તારા વગર આય દિલને સહેજ પણુ કરાર નથી. આ ખુદા તું મારીપર કેવો મેહરબાન છે કે તે મને બધાં માયઆપ, બાદશાહી ધંધો, ખાંદાનની મોહટાઇ બતાવતા આય સરનો એતાબ બીગેરે સધલું બખસ્યુંચ, પણુ ફરેનીજ નહિ ? જેવી તારી મરજી ? (ફરેની પાછજથી આવી બરડાપર હાથ ફેરવે છે. તે પોતાની માયનો હાથ સમજી જોયા વગર જોલે છે.) માંયજી મને કંઈ નથી ! તમે નાં ધભરાવો (જોતાં) કાણુ મારી ફેની ? (ધારથી સેકહેન્ડ કરે છે.) હું તમોને જોઇ ખરેજ ખુશી છેઉં. પણુ હું અજબ થાઉંછ કે તમે અહીં કેમ આયા ?

ફરેની—ડીપર લીમ તમે તાજુબ થાવોછ કે હું અંહી કેમ આવી ? બહાલા હું બધું ધીરજથી કેહવસ ! (તે કોટી કરના ધજા ધરાવે છે. લીમ બચાવે છે.)

લીમ—હું ધારું કે તમારા પેરન્ટસખી અહીં આવેલાં હોશે, ન તમે તેઓની રજીથીજ મને મલવા આપા હોસો ?

ફરેની—નહી તેઓમાંથી કાંઈ નથી આવ્યું !

લીમ—શું તમારા પપાએ વિચાર ફેરવ્યો ? ને મને અંહી સુધી મલવા આવવા થકી તમને રજા આપીછ ?

ફરેની—ઓ લીમ, હું માહરાં માયબાપનું ઘેર અદા માટે તજી આવેલી છી.

લીમ—ઘેર તજી આંયા ? ક્યાં ? શાને માટે ?

ફરેની—તમારા પ્યાર ખાતર ! (લીમ તાબુખીથી દુર હટી છે) લીમ !

લીમ ! મને નાં ધિકકારો ! માહરો આંહી એટલો તો બળવાંન છે કે, હું તેમની ઉપરવારી થઈ અતરે આવીછ !

લીમ—ડીયર ફરેની એ કેવી નાદાની ? માયબાપ તરફની કેવી નાફરમાંની ?

ફરેની—લીમ તમે જે દિવસથી માથેરાંન છોડી ગીયા તે દિવસથી માહરો હસતો દિવસ કદી ઉગ્યો નથી ! તમારા વીનાં માહરાં જીવતરને સુખ નથી.

લીમ—ફરેની ! ફરેની ! તમે માહરો સ્વભાવ કાંઈ રીતે પીછાન્યો નથી, હું જેટલો માહરા માયબાપ તરફ તાબેદાર છેઉં, તેટલા તમે તમારા માત પીતાના કહયાં સર રેહવો એવું હું ઇચ્છું છ !

ફરેની—લીમ એ શું બોલોછ ? માહરું દિલ નહી ત્યાં તેઓ દિલ જોડવા કેહ ને જ્યાં જગર છે ત્યાં તોડવા કેહ તયારે હું શું કરું ?

લીમ—આપણી સરજતને આધીન થાવો ! આપણા જનેતાં માયબાપને નાફરમાન બની તેમનું દિલ દુખાય તેવું કામ કાંઈખી નાં કરો !

ફરેની—લીમ ! લીમ ! હું ધારતી હતી કે તમારી મોહજત ખાતર સધલું તજી આવશ તો તમે મને આજ્ઞરો આપી આહરો ?

લીમ—ડીયર ફરેની હું તમને જોવો આહુંછ તેવો ખુદા મને આહે !

પરીચેહરે—ધણજ અજબ જેવું !

બચાં—એ માંમ મરં બોલતાં પરચીતે, હજીયી માનો, હમરં તમુને
માહરાં હપુત બેઠાને નાં હરકાટો !

ફરેલી—નાંમાં પપા ! મેં પણ એ વાત હમણાજ જાણીઈ ! ડો
સર લીમજી નામના ને મોહટાઇ પોતાની જાતી
બાહોશીયીજ મેઝવત્રા પાંમયાંછ. ! તેવી નામના જોકે
હમરો મેઝવી સુકા હોશે પણ તેમના જેવી વડીલો
તરફની તાબેદારી અને અમીરી ખવારા ધરાવતો જવાન
લાખમાં એક પણ નહીં જોશે ! એવા લાયક ધણીને
મેં પસંદ કીધોછ ! તો તેજા એકને તમારા જમાઇ
તરીકે કબુલ રાખી મને સુખી કરો.

(ડો લીમ આવે છે. ને બધાંને જોઇ તાબુબ
થાય છે.)

જમુખાં—

Sir Limji, please accept our heartiest
congratulations from self and Lady
Jasukhan for being raised to Knight-
hood by His Gracious Majesty the
King Emperor.

લીમ—

I thank you for your high compliments.
Sir Jasukhan and Lady Paricher I am
very much pleased to see-you here.

પરીચેહરે—સર લીમજી તમારા જેવા બાહોશ અને લાયક જવાનને
અમારી જુલથી તુજકારયા હતા, પણ હવે તમેને હમારા
જમાઇ તરીકે ખરાં દિલની ખુશીથી સ્વિકારી મારી
દીકરીનો હાથ હું તમારા હાથમાં સોપું છ !

(ફરેલીને હાથ લીમના હાથમાં મેલવી આપે છે !)

લીમજી—ખુદાએ મારા દીલની અરજ સાંભળી મારી મુરાદ હાંસલ
કીધીછે ! તમે મુરબીઓએ કીધેલી મેહેરઆનો માટે

કેપકારી છેક !

અચાં—(આવરણાં લેતી) ઓહું મરી નહિરે તમારી પરમી, મારી
પનોતી વડું હું મનું દુખ નેને ને લાંબા આવરણની
થને માં !

કેરેતી—મંમાં પપા આનંદના સ્વચ્છતા દિવસે આપણે અથાં ખુદાલીમાં
જરૂર આવજા ! પણ આવ ખુદાલીમાં જાગ લેવા
આપણે અંદાજે અંદાજે આવણી દૂર છે !

લીમ—તમે કરેલીઓને મારી અરજ છે કે તમારા લલિપનાં મારી
વરેલ મી. અરેકરને પણ તેમની ખુદી મુજબ રજ
આપી મુખી કરે !

કેરીરે—હર દાએજ ! હવે અથાં આજુ પાછલું લુકીનઓ અને
આનંદની ખુદાલીમાં તેને પણ તેની ખુદી મુજબ
પરણવાની રજ આપી દીધી ! મારું માને ખુદાં દહિ
દાએજ કરે.

પરોચેરે—લીમ ! હવે મારી પણ એવીજ ખુદી છે કે અંદાજે
એની ચોક્કસ મુજબ પરણવાની રજ આપે !

જમ્મખાં—તે તમે કરેતી એવીજ મરજ છે તો તેમ કરવાને હું
પણ ખુદી છેક ! આણે ત્યારે આપરે પેદલાં અંદાજે
દોરામજ વજાદારને પેર જઈ અંદાજે તેની અંદાજે
કાદાએ અને તેને મધી ખુદીની અંદાજે સંલગ્ન !

અચાં—ઓ તમે આનંદના પરમી મરી નહિરે ! ખુદા તમારી દુવા
આમીન કરે તે દહિનાં મેદાં મીકાં કરે !

કેરીરે—ચાણે ! આણે ! ખુદાલીમાં જાગલેવા હમે પણ દર્વા
દાએજ આણે પણ ઓ દેવવાજ આપરે જાણે તે
પેદલાં આનંદના સ્વચ્છતાં રોજની દાએ મધીને દવા
મદતી લીએ !

(દરખતી અથાં નેનથ છે.)

આયન વપ મું.

કેરેતી—લીમ.—

દિલ પાની મુગઃ મારી પ્યારી

વધાજ—વધાજ—મળ્યાં હમર દિલ-દાર—

હરિ હરિ મહ્યાં જીગર દિલ દારાં—
 કરીએ દોઆ મલી રગની પિયારે
 લલી મુરાદ દિલ પામી.—
 ઉપકારી, આભારી, છે તારી, શુકર કહે તારી.—
 દિલ પામી.

મનનાં હરખ ફળે સાચ્યા પિયારે
 જાની જીગર મન પામી.
 દિલ પ્યારી, દિલ દારી, મળીસારી, મુરાદ
 ફળી મારી.—દિલ પામી.

—૬—

અંક ૩ જો-દેખાવ ૩ જો.

સ્થળ—દોરાબજીવું મકાન.

(સાદું ફરનીયર આગલા માફક. ઇંઝીયર ઉપર ડાલી
 સુતેલી જણાય છે. લવજ ધરપચમાં દાખલ થાય છે.)

લવજ—(ડાલી આગલ આવીને જોતાં) આહો! મારી ડાલી તો
 ક્યા લેહેરે લેહેરે ઉંધ કાઢણી દેખું? ઉંધમાં પણ
 એ કેવી સુંદર લાગેછ? ખરેખર ફોટો લેવા લાયક
 એક સ્વીપીંગ-બ્યુટી છે. હવે જ્યારે વખત આવી
 લાગેછ! ખુદ મજતુ પોતે આવી પુગોછ, આફતાબ
 રાશન થઇ ચુકેછ, ત્યારે હવે આંચ મનમોહન લવજીને
 જગાડવા શું કરવું જોઈએ? (વિચાર કરીને) આહા
 એજ ઠીક થઈ પડશે, એથીજ એ જાગશે! (ચુપી લે
 છે. ડાલી માંખ ઉઠારતી હોય તેમ હીલચાલ કરે છે.)
 એ તો માખીનો ચટકો સમજેછ? આહા મારી બહાલી
 તું પોતેજ એક એવી જાતની જીવતી માખી છે, કે તે
 એક સાધારણ માખીને ચટકે તું જાગવાની નથી!
 (પાછી ચુપી લે છે ડાલી માંખ સમજી ઉઠારે છે) કેમ

હજી નથી જગતી, ત્યારે તો એને તવી રીતે જગાડવી જોઈએ!
ખુદરતને આફતાબ જયારે પોતાની રોશનીથી જગતને
ચુંબન કરે છે, ત્યારે આય તારો ! મજનું મેચીસની પ્રકા-
શીત રોશનીમાં તુંને ચુંબન કરી કાંઈ નહિ જગરત કરે ?
(મેચીસ સલગાવી તેનાં પ્રકાશમાં છુંમી લેવા જાય છે.)

ડાલી—(ખુમ પાડી) ઓ આગ. આગ !

લવજી—(વાંકો વધી પોતાની છાતી દેખાડી) જગો બાતુ જગો !
અહીં આગ લાગીછ. આય જગરમાં બળવું સલગયુંછ,
તેને તમારા વગર કાણુ જુગવી શકસે ?

ડાલી—ઓ કાણુ લવજી ? એ શું કહેવાય ? હું કેવી બીધી ? પંજુ
કેમ કંઈ સહવારને પોહોર આવવું થયું ?

લવજી—તારા રોશન દિદારનાં દરશન કરવા, કંઈ નવી જુની ખબર
સાંભલવા !

ડાલી—લવજી ગેઈ રાતનાં એવો તો બનાવ બન્યોછ કે જેથી ધારતીને
મારે માફ તનબદન છુજે છે અને માહફ માંથુબી ફરેછ !

લવજી—એવોતો શું બનાવ બન્યો છે, તે મને તો કેહ ડીયર ?

ડાલી—લવજી તમે રાતનાં ગીયા પછી મેં પુવાજીને અહી ભોંયપર
બેહોશ પડેલા જોયાં ! મેં મદદ માટે ખુમો પાડી પંજુ
ઘેરમાં એક નોકર શીવાય કોઈ ઉતુ નહી ! પુછજીબી
રતનશાહને ઘેરે કંઈ અંગતતા કામે મલવા ગીયાતાં !

લવજી—પછી ત્યારે તેં શું કીધું ?

ડાલી—જેમ તેમ પુવાજીને એક નોકરની મદદથીની આરડામાં લેઈ જઈ
સુવાડયા. તુરત ડોકટરને બોલાવ્યો તેટલામાં પુછજી પંજુ
આવી લાગાં. તેવજીને હોશીયાર કરવા માટે આખી રાત
ઉપાયો ચાલુ રાખ્યાં, અને છેક મધરાતે સુધીમાં આયા !
ત્યારે માલમ પડ્યું કે તેમનાં મગજપર કંઈ અસર થઈછ,
તેવજી પોતાની સેન્સ ઓછ દીધીછ.

લવજી—અફસોસ ! કેવી દુઃખદાયક ખબર ? આ ગરીબ દુરંબપર જાણે
ખુદરતનો કેહર વરસી રહ્યોય !

ડાલી--ને તેમજ છે. શહેરાંના આવી જવા પછી આ સુખી ઘેર પર
એક પછી એક આફત વરસતીજ જાયછ, (સામે જોતાં)
'જુઓ મારાં પુછજી અહીં આવેછ ! (હીરાંબધ આવેછ)
કેમ પુછજી હમણાં એવણુ શાંતતો છેની ?

હીરાં--હા દીકરા જેમતેમ હમણાંજ આંખ લાગીછ (જેમ.) પણ આય
કાણુ લવજી ?

લવજી--હાજી બાપ, દોરાબજીની તખીયત વિશે જાણી હું ઘણેજ
'દીલખીર છેઉં' !

હીરાં--શું કરીયે બાવા, જેવી ખુદાની મરજી. પણ લવજી મારી દીકરીની
કંઈ ખબર લાયાછ ?

લવજી--(ડાલીને બાજુમાં) એવણુ ખરી બીના જાણેછ કે ? .

ડાલી--(બાજુ) મારી તરફથી કશું જાણ્યું નથી !

હીરાં--કેમ કંઈ જવાબ નથી આપતાં ?

લવજી--(દિલગીર ચહેરે) હું શું જવાબ આપુ બાપ ?

હીરાં--તમારા એહેરા પરથી કંઈ ધુરં બનેલું જણાયછ. માહરી છાતી
હુઃખથી ફાટી જાયછ ! ખુદા શું કરવા માંગેછ તેની
કંઈ સમજ પડતી નથી ! ગેમ રાતે માંકા અહિં આયેતો
ને તેને મને ચોંકાવનારી ખબર આપી કે શહેરાં પોતાના
ઘણીનું ઘેર છોડી ચાલી ગેમછ. ને તેનો કેથે
પતો મલતો નથી ! હું રાતે રતનશાહને મલવા
તેવણુને ઘેર ગેમ, તો તેવણુની પણ મુલાકાત થઈ
નહી ! જ્યારે હું ઘેરે પાછી ફરી, ત્યારે
માહરા ઘણીને બિમાર પડેલા જોયા ! માહરી ગેરહાજરીમાં
શું બની ગીયું તેની મને ખબર પડતી નથી ! પણ મને
લાગેછ કે શહેરાં અહિં આવી ગયેલી હાવીજ જેમજે !

લવજી--જો શહેરાં અહીં આયાં હોતે, તો તમારે માટે કંઈથી સન-
દેશો મુકી જતે ! પણ જુઓ સાંમેથી રતનશાહ આવે
છે ! કદાચ એવણુને કંઈ ખબર હોશે !

હીરાં--શું કરવું તે મને કશું સુજ પડતું નથી ! (રતનશાહ આવે છે.)

ઓ તમે આયા તો સારું થયું ? અરે હમોરા . ઘેર પર તો જલ્લે આફત વરસીછ. મારી શહેરાં પોતાના ધણીનું ઘેર છોડી ચાલી ગેઈછ તેનો પ-તો નથી ! ઓ રતન-શાહ માહરી દીકરીને સોંપી કદાવવા હમુને મદદ કરો !

રતનશાહ—હીરાંઆઈ તમે શું બોલોછ ? શું શહેરાં અહીં નથી ?

હીરાં—નહીછ. શહેરાં અહીં આવીજ નથી !

રતનશાહ—તયારે તો તમુંને કંઈજ ખબરજ નથી. ગેઈ રાતે હું દોરાખજીને મલવા આયો તયારે શહેરાં મને અહીંજ મલ્લીતી અને મને આજે સદવારે મલવા પાછો બોલાવ્યો હતો ! તેથીજ હું હમણું આયોછ !

હીરાં—ઓ ખુદા, મારી દીકરી અહીં આવી ગેઈ ને મનેજ મલ્લી નહી ?

રતનશાહ—પણ તયારે એ પાંછી કાંદ ગેઈ હોશે ! મારે એની શોધ માં જવું જોઈયે !

લવજી—મીં રતનશાહ મને લાગેછે કે તે પોતાના ધણી સાથે પાંછી ગેયલી હોવી જોઈએ !

હીરાં—પણ તેનો ધણી અહીં કયારે આયો ?

લવજી—હમો ખંને જણાં શહેરાંની તપાસ કરવા ગેઈ રાતે છુપાછુપ અહીં આયા હતા, પણ શહેરાંનો પ-તો અહીં નહી મલ્લ-વાથી હમો ખંને જુદે રસ્તે શોધમાં નીકળ્યા, અને જયારે હું પાછો મારા ઉતારા પર ગીયો, તયારે અહી તયાં આવેલો નહી હતો ! અતયાર મુંની તેની રાહ જોઈ, હું પાછો અહીં તેની તપાસ કરવા આયો, તો અહી અહીં-યા પણ નથી ! તેથી મને લાગેછ કે કદાચ અહીંનો મેલાપ શહેરાં સાથે થયો હોય અને તેઓ સાથેજ ગીયાં પણ હોય !

હીરાં—ઓ ! તેમ હોય તો કેવું સારું ?

દોખરાજી—(અંદરથી) પાણી ! પાણી ! પાણી !

હીરાં—ઓ એવણુ પાંછા સમગર થયાછ !

દોરાખજી—(દોખર થાય છે) પાણી ! પાણી ! જલ્લદી કરો. હું બળી મરુંછ.

લવણ—હા એ અંહીજ આવેછ. (માંકો ગીત ગાતો આવે છે.)

રતનશાહ—એ દીવાનો તો નથી થયો ?

માંકો—હા, હા, હું હરખથી દીવાનોજ થીયેલો.

હીરાં—(માંકોને ઘેરી) પણ માંકાં, શેહરા કાંહ છે ? (માંકો ગાય છે.)

માંકો— જાંઘીની દોરી મોરી, નદીમાંથી મેંતો ગોતી.
સંકટમાંથી તેતો છુટી છુટીરે, દયાલુ બાપે કીધાં છે-
મેનાં અહતારે.

બધાં—ત્યારે શું શેહરાં જીવતી છે ?

માંકો—હા, તે જીવતી જાગતી છે—તે બચવા પામી છે, ખદાએ
લાજ રાખી છે.

બધાં— કાણે બંચાવી ?

માંકો—તેના પણ્યા ધણીએ જતો.

હીરાં—(હરખથી માંકોને) માંકા જલદી કેહ કે મારી દીકરી કાંહ છે ?

લવણ—માંકા, ખુલાસાથી કેહ કે શેહરાં નદીમાંથી કેમ બચવા પામી ?

માંકો—ગેઇ રાતે હું પેલી નદીની પાલપર બેઠેલો હતો, તે વખતે મેં
નદીમાં કોઇનો પડવાનો અવાજ હાંભલ્યો. જમને જોવું
તો પાણીમાં શેહરાં બાંધને તરફડ્યાં મારતાં દીઠાં,
તેવાજ હું પણ તેમની પાછલ કુદી પડેલો પણ મારો
પગ કાદવમાં પેહી ગીયો અને તેને લીધે હું તેવણુને
બંચાવવા નાચાર શીએલો. તીવારે મેં મદદ માટે બુમો
પાડી. ખદાએ જોયું કે તે વખતે આપરા અરદેહર હેઠ
કેથા તીકાંજ હોવાથી તેવણુ બુમો સાંભળી દોડી આવી
હમારી મદદે તુરત નદીમાં કુદી પયરા; અને હમો
બંનેને જીવતાં બાહાર કાઢેલાં. પછી પાંહેનાં ધનજી
પટેલનાં ઘરમાં શેહરાને ઉપાડી ગીયેલા અને એક વરહની
વાંતપર જેમ હેરાંબાંધએ અદી હેઠની હારવાર કરેલી
તેમ આજે રાતે હેરાંબાંધની તેવણુ માવજત કરી
તેવણુને જીવાડેલાં તો ?

હીરાં—(ઐવારણું લેતી) ઐ હું ખુદાપરથી મરું તે તારા આભાર કેમ લુહું ?

માંકો—લેવો, હાંખેથી હેરાં બાઈને લેધને અરદેહર હેઠ અહીંજ આવે.
(શહેરાં અદીની સાથે નવાં કપડાંમાં દાખલ થાય છે, બધાં હરખથી તેમને ઘેરી લેય છે.)

શહેરાં—ઐ માહરાં માયજી ! માહરાં માંય !

હીરાં—મારી દીકરી ! માહરા કલેજાં ! (માંય દીકરી હરખનાં આંસુ ટપકાવે છે.)

લવજી—(હરખથી સેકહેન્ડ કરતાં) તમુંને તો હવે ખુદા એવાંજ હરતાં રાખરો.

રતનશાહ—(અદીને) અરદેશર હું તમોને મુખારકબાદી આપુંજ કે તમે શહેરાંને કુખતી બચાવી તેણીના હાથને દરેક રીતે લાયકના ઠરયાજી, માટે હવે શહેરાંને તમારી ખરી પરણેતર જાહેરમાં બનાવી મુખી કરો !

અદી—તે માટે આય માહરો જવાબ સરવે માટે ખુદલો છે.
(રતનશાહને કવર આપે છે. તેમાંથી દસતાવેજ કાઢી રતનશાહ મનમાં વાંચી હરખથી સેકહેન્ડ કરે છે.)

રતનશાહ—માહરા વહાલાં દોસ્ત ! આય કાગલના ઉપરથી ખુદલું જણાયજ કે જેઐએ તમારાં લગનની કીયા કીધી હતી તેઐ સરવે નાવર મરાતબ થયલા અથોરનાંન-ગદા હતા, અને તે માટે ત્યાંના દસતુર સમક્ષ લખાવેલો આય દસતાવેજ પુરેપુરો પુરાવો રજી કરે છે. ફક્ત તમારા બમતુએ જીહું શુલબાન ઉઠારી, સઘલાંને ખોટે રસતે, દોરવી ઉસકેરી મુક્યાં હતા, જેથી તમો વાહલાંઓને દુઃખ વેઠવું પડ્યું છે, પણ હવે તે સઘણાં દુખોની આજની ખુશાલીથી દુર થશે.

લવજી—બમતુંની ખીશ મને મલીજ, તમો બમતુંને બદનામી ના આપો, તે ગમાર વફાદાર નોકરે શેઠનું બહુ દાખખી સુરતે થાય તે થકી આય જીહી કાના સોરી કરી

આપણુ સરવેને હેમઠ જનાવી ઉશ્કેરી મેટ્યાં હતાં, છતાં લગનની ગોઠવણુ તમામ કાપઘસર કરી હતી.

દારાબજી—(બાહરથી) મારી દીકરીને બચાવો તમે સાંભલો છ કે ?

શહેરાં—ઓ બાવા આવેછ ? (ખીંહે છે) તેવણુ બાણુસે કે હું અંહી આવીછ, તો ગુરસે થશે, મને હાંકી કાઢશે.

હીરાં—નાં ખીંહ દીકરી હવે તેવણુ તુંને કદીખી જવા કેહશે નહિ.

દારાબજી—(નોંદર સાથે દાખલ થતાં) જગો જગો ઓ ઉંઘમાં પડેલાં ગાણીલો બિદાર થાવો ? સહવાર થયછ તોખી કોઇ તેને જગાડતું નથી. મને તેને જગાડવા દેવો ! મારા ચેરા-મને મારાજ હાથે રોશન કરવા દેવો !

શહેરાં—(ધલરાઇ ને) ઓ અફસોસ ! ઓ બંધુ મારે લીધે થયું છે. ઓ ખુદા તું મને કેમ માફ કરશે. ? (રડે છે અને બાપનો સદરો પકડે છે.) ઓ બાવાજી.

દારાબજી—મારે કાને શું અવાજ આયો ? બાવા ! કાણુ બાવાં ? નહીં નહીં. માફ કોઇ ફરજદ નથી કે જે મને બાપ કહી બોલાવે.

શહેરાં—હુંજ તમારી દીકરી છેઉં અને મનેજ બાવા કરીને બોલાવવાનો હક છે.

દારાબજી—મને કેહવો કે મારો બોલતો પોપટ કાંઈ છે ? અરે બાપના નાંમથી બોલાવતો ને મીઠઠો અવાજતો હંમેશનો ગુમ થયોછ. માહરો રોશન ચેરાગ સદાનો ખુઝખ ગીયોછ.

હીરાં—મારા ધણી જરાતો શાંત થાઓ.

દારાબજી—ઓ યજ્ઞદાન હું આય શું સાંભળુંછ ? મારી બધરી મને બોલાવેછ ! શું તે જીવતી છે, છતાં તેને દુખતી બચાવતી નથી ! ઓ સીતમગાર શું તું તેજ માંય છે કે જે મારી દીકરીને પોતાની ગોદમાંજ સદા હેતથી રાખતી હતી. હા તેજ માંય આંજે શું ઘાતકી બનીછ, કે પોતાનાં બચ્ચાંને નદીની તલેટીમાં સુવા દીધુંછ.

હીરાં—ઓ ખુદા તેજ મારી દીકરીને મરતાં બચાવી હમારાં મોનાં

દરતાં ડીરાંજ, તે આ એમી આપ એક વડુ મેદરમાની
દમોપર કર અને મારા ધર્મીનાં મગજને શાંતી બદ.

ચેરાગ—ડીરાંજક વમારી હુવા ખુદ આમીત કરશે. પણ મને એક
કિપાય મુજેક, એકએ તેથી દંધ કર પડેકે.
સરેરાં તું દમેશાં તારા જાવા પાસે ગાયબુ જે
અગપલુમાં ગતીતી તે ગા! તેથી દ્વાય એવજુનાં
મગજને શાંતી મલશે, અને ખુદ આદશે તે કો
મારેજ પરીણામ આવશે.

ગાયબુ ૧૬ મુ.

મહેરાં—

જગ જેહાં કુલ આસમાંપર, રજ શિવા કોઈથી નહીં,
કુલ અદકતપર દમિયાં, તું શિવા કોઈથી નહીં.
દિવ દ્યાણુ એમી પરવર, દર દમિયાં જેદાનપર,
પાસમાની તે શિવા, કરનાર પદાં કોઈથી નહીં.

(અરેકું ગાયબુ ગાયા પછી.)

ચેરાગ—(એક ચાને આંતર્યા પછી) માદરો ચેરાગ, માદરો
ચેરાગ! હા હા એજ મધુર, અવાજ, તું એદરનમાંથી
માદરો થઈ પાછી કરી, પોતાનો મધુર સંદેહ મને
અંતરવાની રહીક. ? આ નદિ નદિ તે તો જઈ ચુકીક.
અરે તે તો ખુદાની દરમારે પોરેથી ચુકીક! જો જુએ
જુએ તે ગીચારીતો માદરો ગુનાદ માદ કરાવવા માટે
ખુદ પાસે બંદગી કરી રહીક. (ચેરાગ પરી આસમાન
તરફ દાય કરી)

ગાયબુ ગાય.

ચેરાગ—

અશ્વમાં મનશાન આવા, કે કનાં જુવનો ગુલામ,
હુદ કરી તેજેજ જુવનો, દશક શિવા કોઈથી નહીં.

ચેરાગ—માદ કર, મારાં બચ્ચાં મને માદ કર, તુને કોઈથી
બદલા માટે હું એક દિવગીર જુ. (સોંપર દસ
ગાઈ પડે કે, સરેરાં પાસે એમી આગીર્ણ ગાયબુ પુરું
કરેકે. (આખન પુરું થતાં ચેરાગ જાણ અને કે.)

શહેરાં—

(ગાયલુ ચાલુ.)

ચાંદને ખોરશેઠ આલમનાં નિગેહખાન. રાત દિન,
ફર્જમાં મુંસ્તાક હર તર્ફ, તુંજ શિવા કોઇખી નહીં.

દોરાબજી—(ચમકીને ઝૂંકે છે.) ઓ ખુદા મારીપર આય કેવો ગજબ ?
હીરાં ડાલી તમે કાંહ છેઓ ?

બધાં—હમો બધાં તમારી આગળજ છપયે.

રતનશાહ—દોરાબજી શું છે ?

દોરાબજી—કોણ મીઠ રતનશાહ ? સાઈં થયું કે તમેખી છેઓ.
હીરાં, મેં આજે રાતે એક ભયંકાર સપનો જોયોછ. જાણે આપરી શહેરાં નદીમાં ડુખી જાયછ, અને તેને બચાવવા મદદ માટે કોઈ યુમો પાડે છે. હું તેને ડુખતી બચાવવા જવા કહુંછ પણ નાપાક સેતાંન આડો પડી મને અટકાવેછ ? અને મારી દીકરી ડુખી જાયછ. ઓ ખુદા એ શયાતીની તાસીરનો ભેદ શું હોશે ? મારી દીકરી કેમ હોશે ?

હીરાં—(રતનશાહને) આપરી કુવા ફલી છે. ખુદાની મેહરખાનીથી એવણુ પાછા પોતાની સુકધીમાં આવેલા લાગેછ, રતનશાહ તમેજ આરતે રેહીને એવનને ખુલાસાથી બધું સમજાવો.

દોરાબજી—કેમ કોઈ બોલતું નથી ? મને જવાબ આપતું નથી ? હીરાં આપરી દીકરી શહેરાં કેમ છે ? તેની તુંને કંઈ ખબર છે ?

રતનશાહ—દોરાબજી તમારી શહેરાં તદ્દન સારી પેઠે છે અને સનામત છે. તમે જેને સપનો કેહવોછ તે સપનો નહીં, પણ ગેમ રાતે બનેલો ખરો બનાવ છે. શહેરાં પોતાના ઘણીતું ઘેર છોડી અહીં ચાલી આવી, પણ જ્યારે અહીં પણ આસરો નહીં મળ્યો ત્યારે કુખતી મારી ઉશકરાઈ જઈ નદીમાં પડી પોતાનો અંત લાવવા ચાહ્યો.

દોરાબજી—હું પછી શું થયું ?

રતનશાહ—જેને ખુદા રાખે તેને કાણુ ઝાખે-તેમ નાપાક શેતાનની ગણતરી બધી ઉંધી વળી અને શહેરાં બચવા પામી.

દોરાબજી—ઝા માહરી દીકરી બચવા પામીછ ? શુકર-ખુદાનાં પણ તેને કાણુ બચાવી ?

હીરાં—તેનાં હકદાર ખાવીંદે બચાવી, તેને નવો જન્મ આપ્યોછ.

દોરાબજી—ઝા ! પણ તે મારી દીકરી કાંહ છે ? કાંહ તેને જલદી બોલાવી મારી પાસે લાવો, અરે મારી દીકરીને મારી ગોદમાં સોંપો.

શહેરાં—મારા વહાલા બાવાજી હું તમારી આગમન છેઉં.

દોરાબજી—ઝા મારી દીકરી, મારા રોશન ચેરાગ-મારી જાંઘીના આરામ-મને ભેટ. (કાટી કરે છે.)

રતનશાહ—આખરે આય સખત હૃદયોના બાપતું જીગર, એજ બેટીનાં પ્યારનાં ઇંગારથી પીગલી નરમ થયું ખરું !

શહેરાં—વહાલા બાવાજી મેં તમોને ઘણું દુઃખી કીધાછ. મારી ના ફરમાની માટે મને માફ કરશો (શુકને પડે છે.)

દોરાબજી—ઉઠ દીકરી ઉઠ ! મને શરમીંદો ના કર. મારો ટેક જલ્લ-વવા જતાં મારી ખફગીથી ઉલટા મેં તમો વહાલાંઓને ઘણા દુઃખી કીધાં.

શહેરાં—બાવાજી એમ નાં બોલો, એતો જે નસીબમાં બનવાનું હતું તે બન્યું, પણ વહાલા બાવાજી જેમ તમો મારો શુનાહ માફ કરી મને ગોદમાં લીધીછ, તેમ માહરા વહાલા અલીને પણ માફ કરશો.

દોરાબજી—હા દીકરી જરૂર; પણ રતનશાહને આપરે આપેલાં વચનનું શું.—
(બોલતાં અચકાય છે.)

રતનશાહ—દોરાબજીઆ જરાખી ઘણરાસો નહી. શહેરાં વચનથી

આજ પછી છુટી છે. મેં મારી લુલ જોઈ છે. આજથી શહેરો માહરી દીકરી છે. દોરાબજા આ તમે પણ તમારાં વચનથી છુટા છેઓ; તમારાં ખેતરો તેમજ તમારૂં મકાન જે તમે મને ગીરવી મુકેલું છે તે આપરી શહેરો બચવા પામી, તેની ખુશાલીમાં હું પાછું તમને સપુરદ કરું છું.

દોરાબજા—રતનશાહ શેઠ તમારી ભલામનો પાર નથી. તમોએ કીધેલાં હેસાંનનો બદલો આપ અપંગ કે'મ દાહડે વાલી શેઠ એમ નથી (શુકને પડી) ખુદ તમોને સુખી રાખે.

રતનશાહ—દોરાબજા હિંદો આજથી તમે માહરા ભા છેઓ. હું તમોને અરજ કરું છ કે તમારી ભલી દુવાઓ સાથે શેહરાંનો હાથ તેનાં પણુયા ખાલીન્દનાં હાથમાં આપો કે જે બાહદુર અમીર ખાનદાનના જવાને શેહરાંને બચાવી આપરા સર્વેનાં મોહનાં હસ્તાં કીધાં છે.

દોરાબજા—કાંહાં છે બોલાવો બોલાવો અરદેશરને.

અદી—(દોરાબજાનો હાથ લામને) મુરમ્મીજ દોરાબજા આ હું તમારી પાસેજ છેઉં મને પણ માફ કરશો (દોરાબજા અદીને ભેટ છે.)

દોરાબજા—અરદેશર તમે મારી દીકરીને તમારા જાનનાં જોખમે મરતા બચાવી તેનાં હેસાનમાં હું મારા ખરા દીલનાં આશીશ સાથે એના હાથ તમોને સોપું છ, “પરવર દીગાર” તમોને સદા સુખી રાખે !

(બંને જણાં દોરાબજાને તથાં હીરાંખામને પગે લાગે છે)

હીરાં—બચાવ્યા સુખી રહો અને લાંબી જીંદગી ભોગવો.

લવજા—અદી માહરી પણ મુંગારક્યાદી કબુલ રાખજે દોસ્ત. પણ હવે માફ થું ? હું કાંઈવેર એમ છુઠ્ઠા ચોરની કાની અંહીથી તાંહ કરયા કરું ?

અદી—પણ બોલની તાહરે માટે હું થું કરું ?

લવજી—મને મદદ કર ! જો તું દોરાંબજીને ક્ષેત્રીને મને રમવા માટે પેલી ડાલી અપાવે તો તું મારો દોસ્ત ખરો, નહીંતો આજ પછી આપરા વચ્ચે કીટટા સમજવી.

અદી—વારં વારં જોનો ખરો હુમણાજ કામ પાર કરી આપું છું. પણ જો ખુદાને ખાતર જરા સીરીયાઉંસ ઉભો રહેજે. (દોરાંબજીને) મુરખીજી આજના ખુશાલીનાં પ્રસંગે હું તમો મેહરબાનોને એક અરજ કરવા આહું છું.

દોરાંબજી—બોલ દીકરા અદી તારી શું ઇચ્છા છે ?

અદી—મારો મીત્ર લવજી અને આપરી ડાલી એકમેક તરફ દીલ ધરાવેછ માટે તેઓને શાદીનાં ગાંઠથી જોડવાની પરવાનગી આપી ખુશી કરશો ?

દોરાંબજી—જો તેઓ એકમેકની પસંદગી પામી ચુકેલાં છે, તો હમારા ખરા દીલની દુવા સાથે અંદરોજમાં એઓને શાદીનાં ગાંઠથી જોડી આપીશું.

ડાલી—મુરખીજી કુવાજી તથા કુમળમાંય મારા પસંદ કીધેલા ભરથાર માટે તમેજી બાહલી આપી છે તે માટે હું ખરેખ આપની ઉપકારી છેઉં.

લવજી—અને હું પણ તમો મેહરબાનોનો ઉપકાર માતું છું કે આય સુંદર ડાલી જેવો મેહરદારની મારીપર નવાજેશ કીધીજી. અરદેશર શેઠ સેવક નમેછ. હવે કીટટા નહી હં દોસ્ત ? (સર જસુખાને આવતા જોઇ) અરે આય બધું હાઉસન જાઉસન અહીં શું કામ આવતું હોશે ?

રતનશાહ—અરે એ તો અદીના કાધર સર જસુખા ને તેઓની ફેમીલી છે.

લવજી—હા ને સાથે લીમપોરનાં પટેલ ફકીરજી અને સર લીમજી પણ છે. એવો સરવે અદીની શોધમાં આવેલાં બાજે છે.

દોરાંબજી—કાણુ ? માહરા ઉમરાવ વેહવાઇ વેહવાણુ મુજ ગરીબને બારણે આવેછ, અરે તેમને કેહજો કે હું અપંગ આંખ

દોરાબજી—માહરી દીકરીનાં સુખનો આસ્તવ્ય આજે રોશન થયોજ, માહરાં છગરમાં તેમજ માહરી આંખમાં તાહડક વધીજ.

શહેરાં—મહેરખાંન મુરખીજી રતનશાહ, હમે તરફથી તમારી લક્ષી લાગણી માટે હેસાનમન્દ છેઉં. પરવરદેગાર તમેને હમારે માંધે સલામત રાખે. (રતનશાહનો હાથ લઈ શહેરાં આંખમાં દાખે છે.)

સવજી—(ખાનુએ) અરે એ એવણે શું ભુલ કીધી? હું અરીમ ધરીમ જેવો એવણુને દેખાયોજ નહિ કે અહું ભરતામાં બધું (રતનશાહને) ખાં ખાં સાહેબ, શેહરખાંનું ઉપર કીધેલી નવાજેશ માટે ખુશી છેઉં પણ, પણ સાહેબ મને ને મારી ડાલીને ગરબડમાં ભુલીજ ગીયા કે, હું ધારંજ કે શોર્ટ સાઈટને લીધે હોશે !

રતનશાહ—સવજી હું તમેને નથી ભુલી ગીયો, જોવો તમારા ને ડાલીના લગન હું મારે ખરચે મોટી ધામધુમથી કરી આપશ.

સવજી—ત્યારે તો સાહેબ આજનાં મુખારક દિવસે તમારાજ મુખારક હાથે ડાલીનો હાથ મારા હાથમાં સોંપી આપો તો બહુજ મેહરખાંની થાય.

ફકીરજી—ચાલો ત્યારે હઉ સાથે મલી, આપણાં 'રોશન ચેરાગ' માટે લક્ષી દુવા ગુજરીયે.
(દોરાબજી, શેહરાં—ને ફરેતીનો હાથ જોડી આપે છે. રતનશાહ ડાલી ને લવજીનો હાથ જોડી આપે છે. સર્વ ખુદાના શુકર કરે છે.)

સમાપ્ત.

